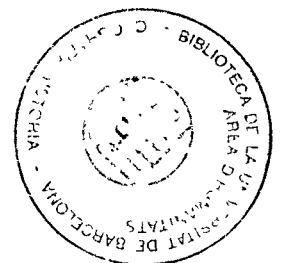

**PAGESOS, MARINERS I
COMERCIANTS A LA
CATALUNYA LITORAL.
EL MARESME A
L'ÈPOCA MODERNA**

PRESÈNCIA DE PALES PEL FORN

Arenys de Mar

%	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	33%	50%
SECT SECUNDARI	54%	30%
SECT TERCIARI	42%	66%
PRIVILEGIATS		100%
TOTAL	43%	41%

Canet

%	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	46%	14%
SECT SECUNDARI	36%	67%
SECT TERCIARI	44%	60%
PRIVILEGIATS		50%
TOTAL	41%	56%

Vilassar

%	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	47%	43%	57%
SECT SECUNDARI	12%	44%	60%
SECT TERCIARI	33%	20%	60%
PRIVILEGIATS	100%		
TOTAL	37%	42%	58%

Llavaneres

%	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	33%	46%	54%
SECT SECUNDARI	33%	45%	50%
SECT TERCIARI		100%	75%
PRIVILEGIATS			
TOTAL	33%	56%	54%

En els habitatges més humils i rudimentaris, l'entrada i la cuina confluïen en un mateix espai. Aquest fenomen s'associava als bracers, mariners i menestrals més modestos. En aquests casos, la casa acostumava a estar constituïda per una gran estança, que serviria d'entrada i cuina al mateix temps i una cambra al pis superior, on els membres de la família dormien plegats. Aquesta estructura organitzativa és detectada en el sector terciari d' Arenys de Mar al període 1580-1620 i en el sector menestral i terciari de Llanerres al 1775-1800. Tanmateix, els resultats no resulten massa significatius, ja que la mostra d'inventaris d'aquests col·lectius professionals era molt reduïda en aquestes fases cronològiques. Aquest fet hauria provocat uns resultats distorsionadors.

La descripció detallada del menjador permet copsar la identificació d'una estança específica dedicada a l'alimentació, que fins aleshores s'havia vinculat a la cuina. L'aparició del menjador va comportar tot un reguitzell de canvis i ruptures en l'hàbit domèstic. En primer lloc, prevaldria la necessitat de buscar un espai més confortable i higiènic, ja que la sala i la cuina estarien permanentment ocupades i es destinarien a d'altres tasques. I en segon lloc, la presència del menjador suposaria la creació d'un espai, que segons paraules de Flandrin esdevindria una mena "*de lloc de culte familiar*", on s'aplegaria el nucli familiar en les celebracions especials.¹⁶

La presència del menjador planteja una tendència evolutiva ascendent, malgrat que a les zones més rurals es localitza una davallada a partir de la segona meitat del disset. Amb tot, aquesta estança sembla més arrelada a Canet i Arenys de Mar des del punt de vista geogràfic i als pagesos, ciutadans honrats i comerciants des del punt de vista professional.

El rebost acomplia la funció d'estatge destinat a la conservació i preservació dels queviures. La seva definició als inventaris comportaria, que les reserves cerealístiques, l'oli, la cansalada i els barrils de sardina poguessin ésser dipositats en un indret i no disseminats al llarg de l'habitable, com succeïa sovint. Amb tot, la localització del rebost no era una garantia d'ordre en la disposició de l'aliment.

Canet i Vilassar van ésser les localitats, on el rebost va aparèixer en una cronologia més primerenca i es va vincular als ciutadans honrats en ambdós casos. A partir del set-cents, es va generalitzar, especialment, a les localitats d'Arenys de Mar i Canet. Aquesta peça s'associava a aquells oficis, que podien disposar d'una major

---

¹⁶ Maruri Villanueva, Ramón, *La burguesía mercantil santanderina, 1700-1859. Cambio social y mentalidad*, p.128.

reserva alimentària: pagesos, comerciants i ciutadans honrats. Als pagesos i ciutadans honrats, no els era necessari recórrer als circuits comercials per adquirir els aliments bàsics, ja que les seves extenses propietats ja els subministraven els aliments necessaris. Per la seva banda, els comerciants, negociants i adroguers atresoraven grans quantitats de comestibles per la seva funció mercantil. De fet, en el cas d'Arenys de Mar, els adroguers acostumaven a regentar els monopolis de la fleca, la taverna, el vi i aiguardent entre d'altres.

Àrea de sociabilitat:

Tot i que aparentment la sala i l'"estudi"¹⁷ podien simbolitzar un espai de sociabilitat, de lluïment, prestigi i refinament, la realitat fou una altra de molt diferent. Més enllà d'esdevenir el punt de trobada del nucli familiar, la sala o "estudi" assumia altres funcions. En algunes ocasions, esdevenia l'indret idoni per guardar els estris agrícoles, com ara bótes, xapós, aixades o magalls.¹⁸ En d'altres, es podia transformar en un magatzem improvisat, on desar les eines del boter, del mestre de cases o de l'adroguer, en un despatx notarial, en una cambra de dormir, quan la casa havia quedat petita¹⁹, i finalment en un rebost²⁰.

Des del punt de vista dels grups professionals, aquests espais de sociabilitat assoleixen una major representativitat en els ciutadans honrats, comerciants i professions liberals; és a dir aquells estrats de la població més susceptibles d'aspirar a l'ennobliment i a emmirallar-se amb l'aristocràcia.

Dormitoris:

Les cambres de dormir constituïen l'espai més íntim i privat de la casa i esdevenien un espai imprescindible en qualsevol habitatge. Habitualment es disposava de dues habitacions a la planta de dalt. Tanmateix, en el decurs dels diferents períodes estudiats, s'observa un augment del nombre de dormitoris i aquest increment és comú al conjunt de les localitats. Si a la segona meitat del disset, la totalitat de les poblacions disposava de dues cambres, al darrer quart del divuit s'esmenta entre tres i quatre.

---

¹⁷ Tot i que pugui semblar un presentisme, es localitza l'existència d'"estudis" en algunes llars. De fet, Ramona Huguet assenyala, també, la presència d'estudis en les cases menestrals lleidatanes. Huguet, Ramona, *Els artesans de Lleida. 1680-1808*, Pagès, Lleida, 1990, p. 97. Dins aquestes estances s'hi aplegaria una mica de tot: mobles, roba, eines de treballar el camp i específiques de l'ofici.

¹⁸ Inventari de Josep Roure, treballador de Vilassar de 1782. ACA. Arx. Not Vilassar, T. 1593, f. 94.

¹⁹ Inventari de Miquel Rocosa, mariner d'Arenys de Mar de 1601. AHFF. Arx. Not. Montpalau, T.263, f.84.

²⁰ Inventari de Francesc Alzina, negociant de Llaveneres de 1665. APLL. Caixa d'inventaris.

El nombre més elevat d'habitacions es va vincular a aquells grups més preeminents des del punt de vista econòmic. Per exemple, aquest és el cas de pagesos, com Salvador Feliu de la Peña²¹ o Josep Cathà de la Torre²², els quals no haurien hagut d'expulsar els fadristerns del nucli familiar, perquè la unitat de producció oferia prou recursos per tots els seus membres i es podia disposar, fins i tot, de mossos al seu servei. O aquest és, també, el cas d'alguns mercaders, com Marc Antoni Ferrer²³ i Josep Palomeres²⁴, els quals l'encert de les seves inversions econòmiques en barques, en companyies comercials, en el crèdit i en l'arrendament de drets municipals, els hauria enriquit fins l'extrem de poder disposar d'un servei domèstic força extens.

Generalment, cada estança disposava d'un o més llits amb les flassades, màrfegues i llençols. No hi faltaven les caixes de fusta i els cofres per guardar la roba i les escriptures de la casa, i fins i tot les anomenades "*caixes de mariner*".²⁵ Una vegada més, però, s'imposa la multiplicitat de funcions en les estances. L'habitació no va ésser únicament el lloc de dormir, sinó que va esdevenir, també, el lloc ideal per guardar els diners, les joies, els aliments i fins i tot les armes per protegir-se dels malfactors. S'hi localitza gerres plenes d'oli i de mel, sacs amb ametlles i forment, fruits secs com ara figues i prunes i fins i tot un bacó salat.²⁶

Àrea de producció:

Dins aquest epígraf, hom situa totes aquelles estances associades a la producció, com el celler, la botiga, l'estable, el graner i el corral. Sens dubte, el celler va esdevenir una de les estances més arrelades a les cases del Maresme a causa de la seva destacada producció vitivinícola. Aquesta peça s'havia d'orientar, preferentment, al nord i, sense ésser humit, havia d'estar situat en un lloc fresc, sense corrents d'aire, sorolls, trontolls ni excessos de llum. Al celler, es localitza, per una banda tot l'instrumental necessari per

---

²¹ A l'inventari de Salvador Feliu de la Peña, pagès de Vilassar, es comptabilitza onze cambres a l'any 1781. ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1599B, f.36.

²² A l'inventari de Josep Cathà de la Torre, pagès de Llavanes, es comptabilitza nou cambres a l'any 1796. ACA. Arx. Not. Llavanes, T.1309, f.105.

²³ A l'inventari de Marc Antoni Ferrer, mercader i ciutadà honrat de Barcelona d'Arenys de Mar, es comptabilitza onze cambres a l'any 1673. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 163, f. 221.

²⁴ A l'inventari de Joan Palomeres, mercader de Canet, es comptabilitzen vuit cambres a l'any 1660. AHFF. Liber inventariorum et encantium 1657-1667, f. 153.

²⁵ Inventari de Jerònim Blanxart, mariner d'Arenys de Mar de 1671. AHFF. Liber inventariorum et encantium f.339.

²⁶ Es localitza en els següents documents. L'inventari de Josep Cathà de la Torre, pagès de Llavanes de l'any 1796. ACA. Arx. Not. Llavanes, T.1309, f.105. L'inventari de Joan Soler, ferrer de Llavanes 1673. APLL. Caixa d'inventaris. L'inventari de Jacob Torro, negociant de Canet de l'any

emmagatzemar el vi (bótes de cadira, de mena i botetes d'una capacitat molt variada) i, per altra banda tots els estris necessaris per a la correcta transformació del vi (portadores, premses, cups de fusta de roure amb el seu brescat i embuts). En realitat, el celler no tenia, perquè ésser lloc d'emmagatzemament i d'elaboració a la vegada. De fet es podia donar el cas, que la llar no disposés de vinyes i que per tant el vi conservat hagués estat, prèviament, comprat.

Molt sovint, el celler assumia altres funcions. Esdevenia una mena de “calaix de sastre”, on es guardaven els estris de treballar el camp i tot l'instrumental dels menestrals, quan mancava un obrador. En ocasions, el celler es transformava en una mena de rebost, on s'aplegaven els sacs de blat, cigrons i faves, així com també els barrils plens d'ainxova.²⁷ Finalment, en determinats casos, era la cambra, on es transformava les olives amb oli: “taulell per desfer l'oli”.²⁸

En conjunt, la meitat dels habitatges disposava d'un celler. La seqüenciació cronològica palesa una certa estabilitat. En el cas d'Arenys de Mar i Canet, la manca de dades del període 1580-1620 obliga focalitzar l'estudi en els segles XVII i XVIII. La seva anàlisi no reflecteix alteracions massa significatives: Canet manté un cert estancament i Arenys de Mar un lleuger retrocés. A Vilassar, la possibilitat de disposar d'una seqüenciació cronològica més dilatada permet apreciar la pervivència d'una estabilitat, malgrat el lleuger descens detectat a la segona meitat del disset. En canvi, a Llaveneres, s'observa un increment destacat a partir del darrer quart del set-cents. Amb tot, aquestes alteracions caldria atribuir-les a les limitacions de la pròpia font documental. Amb tot, l'absència d'un celler en un inventari no s'ha d'interpretar en el sentit de què aquell habitatge no disposava de vi ni d'eines per conrear la terra. De fet, altres estances de la casa podien exercir de cellers, tot i que la documentació els ressenyés sota una altra denominació; aquest seria el cas de l'entrada o el magatzem.

Més enllà dels estris i de l'instrumental consignat, caldria plantejar-se, quina era la capacitat d'aquests cellers. Una tasca gens fàcil, si es té en compte la incidència de l'estacionalitat en el recompte del vi emmagatzemat. És a dir, no era el mateix realitzar un inventari als mesos d'octubre i novembre, quan la verema tot just s'havia acabat, que

---

1660. AHFF. Liber inventariorum et encantum, f.163. L'inventari de Miquel Rexac, mariner d'Arenys de Mar. AHFF. Llibre d'inventaris i encants, f. 232.

²⁷ Inventari de Josep Figarola, passamaner de Canet de Mar de l'any 1666. AHFF. Liber inventariorum et encantum, f. 188.

MITJANA DE LA CAPACITAT DELS CELLERS*

Arenys de Mar

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	19	24
SECT SECUNDARI	36	14
SECT TERCARI	33	18
PRIVILEGIATS	52,5	3,5
TOTAL	36	18,25

Canet

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	46,5	24,5
SECT SECUNDARI	17	12
SECT TERCARI	32	26,5
PRIVILEGIATS	110	17
TOTAL	32	24,75

Vilassar

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	45	38	34,5
SECT SECUNDARI	9	16	62
SECT TERCARI	5	35	72,75
PRIVILEGIATS	53	260	
TOTAL	39,5	37	43

Llavaneres

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	15	37	77
SECT SECUNDARI	2	28	47
SECT TERCARI			38,5
PRIVILEGIATS			
TOTAL	14	31,75	71,5

* Capacitat en càrregues

²⁸ Inventari de Pere Vendrell, agrícola de Canet de Mar de 1676. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 236, f.260.

fer-lo al mes de maig o juny, quan totes les reserves ja s'havien exhaurit. Per aquest motiu, s'ha optat pel sumatori no tant del vi existent com de la capacitat de les bótes i cups. Els cellers tendeixen a augmentar la seva capacitat al llarg dels segles. Així de gairebé 27 càrregues als anys 1580-1620, es passa a 34 als anys 1660-1700 i finalment a 43 càrregues al 1775-1800.

Aquest increment és més significatiu en les zones rurals. Així a les darreries del divuit, tant Vilassar com Llavaneres van augmentar significativament la seva capacitat emmagatzemadora, en contrast amb Arenys de Mar i Canet que van reduir la cabuda dels seus cellers. Tot plegat, confirmaria, que les poblacions més agràries havien optat per especialitzar-se en la producció vitivinícola i que aquesta decisió hauria reeixit. Contràriament, les altres localitats haurien abandonat progressivament el conreu de la terra per dedicar-se a les activitats comercials.

Des del punt de vista professional, els pagesos, els ciutadans honrats i comerciants van destacar per aplegar les quantitats més elevades de vi. La preponderància dels pagesos i els ciutadans honrats resulta evident, atès que ambdós col·lectius s'havien consagrat a l'explotació de la terra en el marc d'un creixent monocultiu vitivinícola. En el cas dels comerciants, el seu predomini s'explicaria per les característiques pròpies del seu ofici. Si l'estudi de l'activitat comercial maresmenca ha evidenciat, que el vi va esdevenir una de les principals mercaderies del Maresme, resultava obvi, que les professions relacionades amb les activitats mercantils acaparessin grans quantitats de vi, en vistes al seu mercadeig.

A tall d'exemple, cal esmentar la quantitat acumulada de vi per Vicenç Lloreda²⁹, pagès de Llavaneres, que superava les 1.700 càrregues. Casualment, una bona part dels posseïdors de més càrregues de vi era la mateixa, que havia destacat per aplegar el nombre més elevat d'estances i de cambres de dormir. Per tant, es tractaria dels grups socials més enriquits gràcies al seu encert en els negocis i al fet d'acaparar nombroses peces de terra, com Marc Antoni Ferrer³⁰, Josep Palomeres³¹ o Salvador Feliu de la

---

²⁹ Inventari de Vicenç Lloreda, pagès de Llavaneres de l'any 1776. ACA. Arx. Not. Llavaneres, T.1299, f.13.

³⁰ A l'inventari de Marc Antoni Ferrer, mercader i ciutadà honrat de Barcelona d'Arenys de Mar, es comptabilitza 670 càrregues de vi a l'any 1673. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 163, f. 221.

³¹ A l'inventari de Joan Palomeres, mercader de Canet, es comptabilitza 215 càrregues de vi a l'any 1660. AHFF. AHFF. Liber inventariorum et encantum 1657-1667, f. 153.

Penya³². Així doncs hi hauria una relació molt estreta entre l'acumulació de vi i la posició econòmica.

A Mataró, Giménez Blasco, evidencia, que els pagesos i el subsector del transport i el comerç controlaven cadascú al voltant del 37% del producte recol·lectat.³³ El sumatori de quatre masos mataronins del disset se situaria en 291 càrregues.³⁴ Els resultats s'assimilen força als obtinguts a les quatre localitats del Maresme analitzades: un predomini de pagesos i comerciants.

A Barcelona, Xavier Lencina³⁵ copsa una gran diferenciació entre els menestrals, hortolans i preveres (tots tres junts), que no superen les quaranta càrregues, les professions liberals i nobles, que depassen la cinquantena de càrregues, i sobretot els comerciants, que superen la seixantena de càrregues a les primeries del disset. Per tant, malgrat les diferències socioprofessionals de Barcelona respecte a les poblacions estudiades, els oficis amb una vessant més mercantívol totalitzarien una part important de les reserves de vi, tal com s'ha observat en l'anàlisi dels cellers amb una capacitat més important.

Al Penedès, Belén Moreno³⁶ insisteix en el contrast existent entre la capacitat emmagatzemadora dels pagesos, unes 48 càrregues, i els artesans, unes 24 càrregues, al set-cents.

Per tant, bona part del vi estarà a mans o bé de la pagesia per ésser propietària de grans extensions de vinya o bé dels comerciants per la seva vessant mercantívol. Aquesta circumstància s'enquadra amb les dades aportades per la bibliografia consultada.

La botiga acomplia dues grans funcions, era per una banda, el lloc de venda i de l'altra, el lloc d'emmagatzemament. Als establiments comercials, hom detecta taulells amb calaixos, prestatges, armaris, cadires, bancs i les balances amb els seus pesos corresponents. A partir d'aquí, s'aprecia una gran diversitat i especificitat d'estris i mercaderies en funció de l'ofici del difunt.

---

³²A l'inventari de Salvador Feliu de la Penya, pagès de Vilassar, es comptabilitza 399,5 càrregues de vi a l'any 1781. ACA. Arx. Not Vilassar, T. 1599B, f.36.

³³Giménez Blasco, Joan, *Economia i societat. Mataró 1600-1639*, pp. 59 i ss.

³⁴Giménez Blasco, Joan. *Continuïtat i canvi a les estructures*, p. 183.

³⁵Lencina Pérez, Xavier, "Els inventaris post mortem com a font per a l'estudi de l'alimentació. Inventaris barcelonins del període 1597-1604" *Estudis d'Història Agrària* núm. 12, 1998, p. 214

³⁶Moreno Claverias, Belén, "La burguesia local de las letras y de los negocios a través de los inventarios post-mortem. El Penedés del siglo XVIII" a Torras, Xavier, Yun, Bartolomé, *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, p. 78.

La localització de botigues als inventaris no és massa freqüent, ja que no supera el 7% en el conjunt de les poblacions i períodes cronològics analitzats. La tendència és a disminuir en el decurs de les centúries. Amb tot, en aquest context recessiu, cal destacar la seva vinculació a les zones més marineres, especialment a Arenys de Mar. Generalment la tenda es va vincular als artesans, comerciants, adroguers i botiguers.

Els graners, els estables i els corrals van tenir un caràcter polivalent, malgrat que la seva funció original consistia en ésser l'indret, on el bestiar dormia i menjava. En alguns casos, van esdevenir les estances idònies per guardar els cereals, les lleguminoses i fins i tot les gerres plenes d'oli.³⁷ En altres situacions, es van convertir en l'espai adequat per guardar les eines treballar el camp, com ara les aixades, magalls, magallons, xapós i les arades per llaurar la terra³⁸. En altres circumstàncies, bé acomplien la funció d'habitació dels mals endreços, on es guardarien els mobles, que ja no es feien servir com ara trones i bressols; bé es transformaven en cambres de dormir dels mossos i treballadors de la casa.

Aquestes estances eren presents en dos de cada deu cases vinculant-se especialment a les demarcacions més rurals. Tant Arenys de Mar com Canet presenten una evolució força uniforme i equilibrada al llarg dels dos períodes (1660-1700 i 1775-1800). Per la seva banda, Vilassar i Llanerres van patir un retrocés a mitjans del disset per experimentar posteriorment un creixement força important, que va superar els valors inicials. Precisament aquest retrocés coincideix amb la disminució percentual del nombre de cellers inventariats a les cases. De fet, a les darreries del set-cents, la meitat d'aquests habitatges posseïa un estable, un graner o un corral. Des del punt de vista sociològic, aquestes dependències es vinculaven, lògicament, als pagesos, bracers i als grups privilegiats d'origen pagès del Maresme. Sens dubte, l'ascens del percentatge de graners i estables seria un altre element, que vindria a confirmar, que en aquestes demarcacions s'havia produït un creixement de l'activitat econòmica. D'ací l'ascens del nombre de pagesos i bracers, així com l'augment de la capacitat dels cellers.

Finalment, la lectura de les dades ressenyades per la bibliografia ha de permetre contextualitzar els fenòmens copsats a les localitats analitzades. En un estudi sobre

---

³⁷ Inventari de Josep Coris, pagès d' Arenys de Mar de 1777. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 325, f.376.

³⁸ Inventari d'Antoni Colomer de Munt, pagès de Vilassar de l'any 1675. APVD. Caixa d'inventaris.

inventaris post-mortem mataronins del disset, Giménez Blasco³⁹ esmenta quin seria el prototipus d'habitatge. Les seves observacions no difereixen massa de les obtingudes a les poblacions de la mostra. En primer lloc, assenyala la localització d'una planta baixa destinada a funcions de tipus col·lectiu com les laborals o de mantenició. En segon i darrer lloc una primera planta destinada a les cambres de dormir.

A la Barcelona de finals del sis-cents, Xavier Lencina⁴⁰ remarca la multifuncionalitat de les estances ressenyades. Documenta llits parats al menjador, armes al rebost i fins i tot una pastera i un bacó salat a la capella. Els menjadors comencen a sovintejar en els inventaris de la capital del Principat a mitjans del disset per generalitzar-se a partir de les darreries del divuit. En el cas del Maresme, es comença a referenciar els menjadors a partir de finals de setze, tot i que presenta uns percentatges molt minsos, ja que no arriba al 15 %.

A Olesa de Montserrat⁴¹, l'habitatge del disset estava integrat per una entrada, una cuina, una sala i una cambra de dormir; és a dir disposava d'unes quatre peces. L'habitatge olesenc presentaria una estructura més petita, que la del Maresme, ja que a mitjans del disset, una bona part dels habitacles era de cinc peces.

A Santander, Maruri⁴² insisteix en la simbiosi entre espai productiu i espai residencial als habitatges menestrals del divuit. Detecta, també, una cuina, una sala sovint convertida en habitació de dormir o despatx i finalment dues o tres cambres. Finalment el menjador no és documentat fins al 1803, una cronologia força tardana, respecte al Maresme.

Els viatgers, que visitaren Valladolid⁴³ al set-cents, manifestaren la seva sorpresa davant la manca de distinció entre els diferents espais de la casa tant en el món rural com en l'urbà. De fet, Townsend assenyala, que fins i tot en les famílies més distingides, tres o quatre persones dormien en una mateixa cambra i insistia, que una estança era a la vegada habitació de dormir i rebedor. Tanmateix aquest fenomen, observat també al Maresme, no era privatiu del món hispànic. Els treballs realitzats a partir d'inventaris post-mortem de diferents poblacions franceses, com Angers, Caen, Chartres, Lyon,

---

³⁹ Giménez Blasco, Joan, *Economia i societat*, pp. 141 i ss.

⁴⁰ Lencina Pérez, Xavier, "Els inventaris post mortem com a font per a l'estudi de l'alimentació. Inventaris barcelonins del període 1597-1604" *Estudis d'Història Agrària* núm. 12, p. 211.

⁴¹ Gual Ramírez, Xabier; Millàs Castellví, Carles, *Olesa de Montserrat en època dels Àustria*, p. 520.

⁴² Maruri Villanueva, Ramón, *La burguesia mercantil santanderina, 1700-1859. Cambio social y mentalidad*, pp. 107-108.

Montpellier, Paris i Rouen⁴⁴, evidencien la manca d'especialització en les diferents estances. La polivalència és la regla general especialment en els grups més modestes. Les cases disposaven d'una cuina, un menjador, dues cambres i a vegades una sala.

En definitiva, l'anàlisi de l'habitatge ha esdevingut una eina molt útil per calibrar el nivell de riquesa i l'abast de les especialitzacions econòmiques. Així, per exemple, la localització d'inventaris amb un nombre elevat d'estances i amb una capacitat en els cellers molt important ha evidenciat la presència d'uns grups socials enriquits que es dedicarien a les activitats comercials, al conreu de la terra o senzillament viurien de rendes. S'observa, també, com a partir d'una tipologia d'habitatge comuna cada població i grup social l'adapta a les seves necessitats. Així, Arenys de Mar i Canet van desenvolupar les botigues i Vilassar i Llavanes els estables, graners o corrals, en consonància amb el seu tarannà més mercantívol i més agrari. Tanmateix, dins una mateixa població, hom aprecia canvis significatius. Per exemple, els pagesos d'Arenys de Mar i Canet van sobresortir per la tinença d'estables i graners, en contrast amb els seus veïns mariners.

Malgrat aquestes especificitats de tipus professional, l'estructura de l'habitatge naresmenc es va caracteritzar per la seva continuïtat: entrada, cuina, celler, dues o tres cambres. No s'observa alteracions massa significatives en el decurs de les centúries. En tot cas, es detecta un augment en el nombre de cambres de dormir, com Manel Salicrú ha consignat, també, a Mataró.

2. La tinença de bestiar

L'estructura econòmica del Maresme reposava sobre dos pilars fonamentals: el conreu de la vinya i el comerç. La ramaderia havia quedat relegada a un nivell molt modest. De fet, malgrat la presència d'estables i corrals en els inventaris de Vilassar i Llavanes, la tinença de bestiar no estava massa arrelada. Gairebé tres de cada deu nuclis familiars disposava com a mínim d'un animal. Cal destacar, però, les diferenciacions internes de la mostra analitzada. Així, a les demarcacions més agràries, la ramaderia és documentada en un 44% dels inventaris de la segona meitat del disset i en

---

⁴³Forcia Pérez, José Ignacio, *Imágenes de la diversidad. El mundo urbano en la Corona de Castilla (siglos XVI-XVIII)*, Santander, 1997, p. 258.

⁴⁴Garnot, Benoît, "La culture matérielle dans les villes Françaises au XVIIIe siècle" Schuurman, Anton J. ; Walsch, Lorenza S., *Culture matérielle. Consumptions, style de vie, niveau de vie, 1500-1900*, Milan, 1994, pp. 21-31.

TINENÇA DE BESTIAR

Arenys de Mar

%	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI		25%
SECT SECUNDARI		
SECT TERCARI	9%	6%
PRIVILEGIATS	25%	
TOTAL	8%	8%

Canet de Mar

%	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	23%	43%
SECT SECUNDARI	7%	7%
SECT TERCARI	10%	4%
PRIVILEGIATS	50%	
TOTAL	11%	10%

Vilassar

%	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	33%	54%	53%
SECT SECUNDARI	12%	22%	40%
SECT TERCARI	33%		80%
PRIVILEGIATS		100%	
TOTAL	47%	61%	54%

Llavaneres

%	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	50%	22%	54%
SECT SECUNDARI	33%	27%	50%
SECT TERCARI			75%
PRIVILEGIATS			
TOTAL	47%	23%	56%

un 55% del darrer quart del divuit. En canvi, a les àrees més comercials no va arribar al 10% en cap dels dos períodes estudiats.

Una bona part del bestiar era emprat en les tasques del camp. Per exemple, els bous, matxos i mules s'utilitzaven per llaurar la terra "*matxo ab son bast, albarda, brida, arada, rella i orellons per llaurar*"⁴⁵ i al mateix temps les mules i ases per transportar els fruits. En ocasions, aquests mateixos animals esdevenien el mitjà de transport dels traginers, els quals carregaven tota la mercaderia sobre el matxo i anaven d'un indret a un altre per oferir els seus productes. D'aquesta manera, les mules, els matxos o els ases van esdevenir uns animals associats al traginer, tal com s'evidencia en els inventaris. Per exemple, en l'escriptura notarial de Domingo Castanyer, traginer d'Arenys de Mar, es fa esment d'un matxo.⁴⁶ La resta de bestiar, com les gallines, els porcs i les cabres, s'aprofitava com a reserva alimentària. Així en la llar d'un bracer de Llavaneres es fa esment d'un nodris "*per matar per consum de la casa*".⁴⁷

Vilassar constitueix la població amb més animals inventariats. S'hi localitza una gran diversitat de bestiar: porcs, ases, vaques, braus, mules, vedells, galls i gallines. A l'extrem oposat, s'aplega Arenys de Mar amb un llistat més reduït: matxos, ases, cavalls i garrins. Els pagesos, treballadors, ciutadans honrats i traginers eren els grups professionals, que reunien un major percentatge d'animals. Així, Pere Vendrell⁴⁸, pagès de Canet posseïa un matxo, dos bous i vint-i-quatre ovelles; Marc Antoni Ferrer, mercader arenyenc, un cavall i Francesc Llansà Aroles, ciutadà honrat de Vilassar, un matxos, un porc, dos bous i un brau. Possiblement el cas més excepcional sigui el d'aquest pagès de Vilassar que posseïa:

"un burro i un polli a la cort, 6 vacas a la cort de las vacas, 2 trujas ab 17 nidrissos, 47 bestias entre cabras y crestats a la corral de les cabres".⁴⁹

La seva evolució al llarg de les centúries permet apreciar un comportament força contrastat entre les poblacions més marineres i les més pageses. Així, el buidatge dels

---

⁴⁵ Inventari de Francesc Armengol, pagès de Vilassar de l'any 1683. ACA. Arx. Not Vilassar, T. 1482.

⁴⁶ Inventari de Domingo Castanyer, traginer d'Arenys de Mar de l'any 1778. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 326Bis, f. 272.

⁴⁷ Inventari d'Andreu Cabotí Torrent, bracer de Llavaneres de l'any 1792. ACA. Arx. Not. Llavaneres, T.1307, f.168.

⁴⁸ Inventari de Pere Vendrell, pagès de Canet de l'any 1676. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.236, f. 260.

inventaris d'Arenys de Mar i Canet revela, que en les dues etapes cronològiques analitzades, el percentatge de bestiar va resultar invariable. En canvi, Vilassar i Llanerxes manifesten una evolució força diferent. Així, Vilassar destaca per resseguir una tendència a l'estancament, malgrat el lleuger augment apreciat a la segona meitat del disset. La documentació de Llanerxes palesa un descens molt acusat del nombre d'animals inventariats a la segona meitat del disset. Amb tot, aquest retrocés és merament circumstancial, atès que en el període següent supera, fins i tot, els valors de la primera etapa. En tot cas, hom es podia plantejar la possibilitat d'un empobriment del sector primari i menestral, ja que ambdós col·lectius pateixen un important retrocés. Tot i que una vegada més no s'ha de menystenir les limitacions de la font utilitzada. Sens dubte, l'anàlisi d'altres elements permetrà enquadrar millor aquesta suposició

En general, la ramaderia va tenir un paper molt marginal i en tot cas s'emprava com a suport a les tasques del camp. Sobresortia a les àrees més agràries i en el sector primari. Finalment el bestiar inventariat revela el predomini dels animals de tir o de càrrega, l'aviram i els porcs.

3. Les eines de producció

Els inventaris es caracteritzen per poder ésser analitzats des de múltiples punts de vista. En aquest cas, l'objectiu d'aquest epígraf consisteix en copsar, quin era el tipus d'utilatge inventariat a les cases. Es distingeix entre instruments associats als teixits, al conreu de la terra, elaboració i conservació del vi i, finalment, a l'estrictament professional. Caldrà examinar, quins són els principals grups professionals que en posseeixen, on se situen aquests utilatges a l'interior de la llar i finalment si s'evidencia un cert intrusisme professional. De fet Pere Molas⁵⁰ assenyalava que a mesura, que hom s'allunyava de la capital catalana els límits en l'àrea de treball de cada gremi s'esvaïen donant lloc a un cert intrusisme professional. Caldrà comprovar, si es dona aquest fenomen. Finalment l'arrelament de les eines de treballar els teixits en mans d'altres oficis reflectirà la rellevància del treball a domicili. Finalment la relació d'eines de conrear en grups no pagesos mostrarà, al seu torn, fins a quin punt la terra s'erigia en un mitjà d'ingrés econòmic complementari a les altres tasques professionals.

---

⁴⁹ Inventari de Josep Boquet, pagès de Vilassar de l'any 1791. ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1603, f. 158.

⁵⁰ Molas Ribalta, Pere, *La burguesia mercantil en la España del Antiguo Régimen*, pp. 78 i ss.

Eines relacionades amb el treball a domicili:

La lectura atenta i acurada d'aquesta documentació permet evidenciar la importància del treball domèstic centrat amb les fibres tèxtils i molt especialment amb el canem. No tota la fibra tenia la mateixa qualitat. La més neta rebia el nom de bri de canem i la més llenyosa d'estopa, que se solia reservar per fer sacs i roba ordinària. La bregadora permetia colpejar la planta, que destriaria la part llenyosa de la fibra. Amb les pintes de pentinar el canem, s'aconseguia, que restés únicament la fibra a punt de filar. Posteriorment es filava i un cop filades les troques es posaven a les debanadores des d'on s'obtenia els cabdells del fil. El bri de canem era emprat preferentment en tovalloles, camises, llençols i estovalles

Així, doncs, a les cambres de dormir, s'acostuma a localitzar, preferentment, bregadores, pintes i debanadores. A tall d'exemple, sobresurt l'inventari d'un pagès del sis-cents que va aplegar "*debenadoras, 14 lliures de bri de canem i 25 rams de fil d'estopa*".⁵¹

Bàsicament aquest tipus de treball tenia una finalitat familiar. Es tractava d'elaborar tovalloles, camises, draps, eixugamans o llençols pel propi consum familiar. En canvi, el treball de les puntes de coixí en els estrats socials més humils es va erigir ben aviat en un mitjà per obtenir uns ingressos monetaris en aquelles conjuntures més adverses, com va succeir al darrer quart del set-cents. L'anàlisi del dret d'entrades i eixides ha permès comprovar l'abast geogràfic d'aquesta mercaderia. Així mateix, els escrits dels coetanis informen sobre qui requeia aquesta activitat econòmica:

"Las mujeres, en todos estos pueblos [St Pol, Canet i Arenys de Mar], tiene la tez fresca y son, en general, muy bonitas casi todas ocupadas en hacer encajes y blonda; por este trabajo, suave, su belleza se conserva y se perpetúa"⁵².

Els inventaris esmenten coixins, mantellines, camises, tovalloles, draps i llençols entre altres peces de roba brodades amb randes. Però es detecta, també, els estris necessaris per fer puntes. Per exemple, s'esmenta en l'inventari d'un negociant de Canet: "*caxa 25 buxets, coixinera brodada, caxa amb 9 capdells de fil i 7 rams de fil de fer*

⁵¹ Inventari de Miquel Dalmau, pagès de Llanerers de l'any 1673. APLL. Caixa d'inventaris.

⁵² Fragment extret del viatge de Juan Francisco Peyron a Garcia Mercadal, J. *Viajes de extranjeros por España y Portugal. desde los tiempos remotos hasta comienzos del siglo XX*. Junta de Castilla y León. 1999. V vol. p. 244

puntes”.⁵³ Així, doncs, el registre d’aquests estris evidenciaria, que s’estava forjant una incipient xarxa de treball domèstic, que assoliria un major grau de desenvolupament a les darreries del set-cents a causa de la crisi finisecular.

Utiltatge de conrear la terra i emmagatzemar el vi:

La tinença d’eines agrícoles en aquells grups socials, que no eren pagesos ni jornalers, és molt significativa. Per exemple, en el cas de l’inventari d’un artesà, el predomini de l’instrumental agrari per sobre del corresponent a la menestralia reflectiria una bona conjuntura econòmica. En aquesta circumstància, el menestral aniria marginant el seu ofici, atret pels bons rendiments econòmics, que oferiria la comercialització de la vinya. En el cas de la marina, es justificaria per l’estacionalitat del seu treball. Durant els mesos, que s’havia de romandre a terra ferma, el mariner s’oferiria de jornalер o bé es dedicaria a treballar la seva peça de terra. En el cas dels grups més preeminents, com la burgesia de les lletres i del comerç, l’esment d’aquest utiltatge evidenciaria la voluntat de viure de rendes. Una vegada aconseguit un nivell de riquesa satisfactori, s’invertiria els diners en la tinença de peces i de masos, per acabar vivint dels rendiments agrícoles.

Dins aquest epígraf cal diferenciar les eines pròpiament de cultivar la terra, d’aquelles relacionades amb l’elaboració i emmagatzemament del vi. Concretament en una quarta part dels inventaris es fa relació de l’utiltatge agrícola i aquest percentatge supera el 60%, quan es tracta d’instruments per garantir la bona conservació del vi. A les poblacions marineres, la tendència secular és recessiva en els dos casos. En canvi, a les zones més rurals es tendeix a incrementar, tot i que Llanerres pateix un retrocés en les eines de treballar la terra a les darreries del set-cents. Si a Arenys de Mar i Canet, la minva obeiria, a què la terra havia deixat d’ésser la principal font de riquesa, a Llanerres l’explicació s’hauria de cercar en el progressiu empobriment del col·lectiu pagès. De fet, en analitzar l’estructura socioprofessional ja s’evidenciava un increment dels jornalers, entesos com treballadors del camp sense terra, respecte del pagès, propietari.

Les principals eines de conrear la terra ressenyades en els inventaris eren els magalls, aixades i xapós. Tanmateix la localització de les eixobridores, la falç i l’arada va ésser més residual i es va associar, preferentment, a Vilassar i Llanerres. Òbviament, s’observa una relació molt estreta entre la tinença d’arades, rella, orellons i animals de tir

---

⁵³ Inventari de Jacob Torro, negociant de Canet de l’any 1668. AHFF. Liber inventariorum et encantuum, f.200.

i entre no posseir arada ni bestiar. L'arada es vinculava als masos i a la pagesia més acomodada, tal com Llorenç Ferrer⁵⁴ ha comprovat al Bages:

“rella ab arada, cadena de ferro per arrossega (...): macho de pel nege de 12 any, albarda, bast, guarniments, burra de pel negre de 5 any, uns parell de bous de pel negre y altre carreta (...)”.⁵⁵

L'anàlisi de les diferents eines no revela alteracions significatives en el conreu del camp al llarg de les centúries. Perviu, doncs, una continuïtat. Amb tot, la rellevància de l'instrumental més lleuger, que era destinat a les feines de cavadura (magalls, magallons, aixades, xapós) resulta, especialment, significativa. En canvi, els estris més pesants, com les arades, i els associats a la vinya, com les eixobridores i entonegadores, no van assolir una representació tan destacada.

Respecte a l'elaboració del vi, hom disposava per terme mig d'unes cinc o sis bótes, un cup, una premsa i unes quatre portadores. Generalment, els grups socials, que aplegaven el percentatge més elevat d'instrumental agrari i eines per la conservació del vi, eren els pagesos i els privilegiats d'origen pagès. Així, en l'inventari d'Antoni Berenguer⁵⁶, pagès de Vilassar, es ressenya quatre cups, tres premses, quatre xapós, nou aixades, quinze portadores, tretze magalls, vint bótes i quatre eixobridores. Probablement, alguns d'aquests cups, bótes o premses serien llogats als pagesos més humils.

Tot i que les bótes, les premses i els cups acostumaven a ubicar-se, preferentment, en el celler, la resta d'utilatge apareixia disseminat al llarg de tot l'habitatge. De fet, tot aquest instrumental podia ésser localitzat al celler, a l'estable, a l'entrada, a la sala i a la cambra de dormir. Així, en el cas de l'entrada es documenta:

“5 heines per treballar les viñas, esto es una aixada un xapo petit cavechs, xubridora, magall tot de ferro ab manech de fusta”.⁵⁷

---

⁵⁴ Ferrer Alòs, Llorenç, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central*, pp. 109 i ss.

⁵⁵ Inventari de Ferran Aric, pagès de Canet de l'any 1685. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 244, f. 403.

⁵⁶ Inventari d'Antoni Berenguer, pagès de Vilassar de l'any 1611. APVD. Caixa d'inventaris.

⁵⁷ Inventari de Joan Fontanals Pla, bracer d'Arenys de Mar a l'any 1787. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1152, f.127.

Aquesta dispersió evidencia que, la manca d'un celler en un habitatge no volia dir, que aquella família no es dedicés al conreu de la terra, ja que podia haver desat les eines en una altra estança.

Tot sembla evidenciar, que en el decurs de les centúries, l'utilatge de treballar la terra i emmagatzemar el vi es va associar, bàsicament, a les zones rurals. En canvi, a les marineres, va tendir a disminuir. Malgrat aquesta observació, qui més qui menys posseïa una bóta de vi, un cup i un parell d'eines per treballar el camp. Significativament el col·lectiu burgès sobresortia per acaparar aquest utilatge, en contrast amb al Penedès on no n'hi ha cap rastre. Finalment la tipologia d'eines documentades reflecteix pocs canvis i s'assimila a la que Joan Giménez Blasco va localitzar a Mataró: predomini de les eines lleugeres i relacionades amb la vinya.

Utilatge professional:

La ressenya dels diferents instruments i mercaderies dels artesans, comerciants i adroguers és útil. Amb tot resulta, encara, més interessant, copsar, si es va produir un cert intrusisme professional i fins a quin punt, aquest instrumental es concentrava a un únic indret. Amb aquesta finalitat, s'ha analitzat alguns dels principals oficis, no agrícoles, fent especial esment a aquests dos aspectes: l'intrusisme professional i la situació de l'utilatge en l'habitatge.

Possiblement una de les dificultats, que planteja aquesta aproximació, sigui la derivada de l'edat del difunt. Tot i que els inventaris consultats i per extensió una bona part dels catalans no ressenyen l'edat de la persona a la qual se li fa l'inventari, es considera, que una bona part d'aquestes escriptures correspondria a persones grans, que ja no exercirien llur ofici. Aquesta circumstància pot plantejar serioses dificultats a l'hora de localitzar les eines professionals i les mercaderies. De fet, no és estrany detectar "*caixes de mariners de quan el difunt navegava*", reflex, per tant, de què s'havia abandonat la vida laboral. Malgrat aquesta objecció, es considera, que l'abast de la mostra ha de servir per matisar alguns d'aquests esculls.

Els habitatges dels pescadors ofereixen una acusada dispersió. Per exemple Francesc Carrau⁵⁸ posseïa "*12 nansas de jonch y 4 pessas de sardinals vellas*" a l'entrada, "*12 nansas de jonch, 4 pessas de sardinals vellas y una vela de llaut vella*" a una cambra i finalment "*un cubell per tenir los arreus de pescar, 6*

---

⁵⁸ Inventari de Francesc Carrau, pescador de Vilassar de l'any 1783. ACA. Arx. Not. Vilassar, T1593, f.70.

tumbells per salar peix, 5 cobellas de posar peix” al celler. A la platja tenia “*el llaut pescar ab sa vela*” i a una botiga de la platja “*13 palangrons y un llautet vela (...)*”.

El fet d'exercir la seva feina fora de l'habitatge afavoria, que s'aplegués tot l'instrumental a qualsevol estança. Sovint es posseïa un petit magatzem a vora mar, on es guardava la barca, els instruments de pescar i algunes mercaderies. Malgrat tot, aquest col·lectiu es va erigir en un dels grups professionals més modestos. No és inversemblant, que combinessin la mar amb el conreu de la terra. Així, en l'inventari de Joan Canet⁵⁹ de Llavaneres de l'any 1603, l'anotació d'una capsca de pescar és l'únic signe evident, de què es tracta de la casa d'un pescador, ja que s'esmenta xapós, magalles, eixobridores, bótes i portadores a més de la tinença de quatre peces de vinya.

Aparentment, no es desprèn de la lectura dels inventaris l'existència de mossos o fadrins dins la menestralia maresmenca. Predominaria, doncs, una estructura laboral de caire familiar. La muller, els fills i algun germà solter col·laborarien al taller. Precisament, aquesta participació familiar contribuiria, que la casa esdevingués espai laboral i familiar a la vegada. Tot plegat recorda força al sistema d'organització menestral, que Huguet⁶⁰ va assenyalar per la ciutat de Lleida.

Els fusters requerien un espai suficientment ampli per treballar. Per aquest motiu, una bona part de les eines i el material es concentrava a una estança. Sovint l'entrada esdevenia una mena d'obrador, on el fuster treballava i guardava les eines: martells, ribots, compassos, escaires, serres o aixades. Aquest és el cas de l'inventari de Miquel Alas de Llavaneres “*un martell gran, tres martells petits, dos escaires, tres compassos, dos escarpes, unes tenalles, tres molas, tres rasats, dos tinters, tres ribots, tres barrines*”⁶¹; i el de Josep Carreras d'Arenys de Mar: “*2 banchs de fuster per treballar, banch rodona, armari ab tota ferramenta de fuster, 2 serras la una gran la altre petita, 3 bancs de respatller de fusta, 2 banchs de sala, taula de fusta*”⁶²

Per la seva banda, els boters tenien disseminats l'utillatge i les bótes, moltes d'elles en procés de construcció, per tota la casa, com és el cas d'Antoni Roger, boter arenyenc, que aplegava a l'entrada “*sis mitjas botas novas sense ensercolar, sis botas novas de una càrrega, tres barrils nous, dues portadores novas sense forrar, un ters*

⁵⁹ Inventari de Joan Canet, pescador de Llavaneres de l'any 1603. APLL. Caixa d'inventaris.

⁶⁰ Huguet, Ramona, *Els aresans a Lleida*, p. 79 i ss.

⁶¹ Inventari de Miquel Alas, pagès de Llavaneres de l'any 1680. APLL. Caixa d'inventaris.

⁶² Inventari de Josep Carreras, fuster d'Arenys de Mar de l'any 1687. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 70, f. 327.

de carrega de fusta (...)” i al celler “*dues axas, un glasador, dues planas, tres axadas (...)*”.⁶³ Tot i que la sala era l'àrea de reunió de la casa, podia concentrar, també, les eines del boter. Així, Salvador Giol de Canet guardava a la sala “*una axada, un xapo, unes estenalles, unes gaffas, una plana, una axa, un compas, un calcador, dues marfegas, dos ambuts de botas de fusta, un parell de portadores, un baquet, tres simens (...)*”.⁶⁴

A partir de la lectura dels inventaris, es constata, que els boters no només elaboraven bótes per a l'emmagatzemament del vi sinó que també confeccionaven altres envasos per altres destinacions, com ara el transport dels pinyons o de la pesca salada. Són els famosos barrils, molts dels quals eren destinats a la conservació de les sardines.

Els inventaris dels mestres de cases ofereixen una gran dispersió. Regles, escaires i demés estris apareixen disseminats al llarg de la casa. Aquest desordre s'explicaria per la lleugeresa dels instruments. Un regle o un escaire era més fàcil de desar en qualsevol indret de la unitat d'habitatge, en contrast amb d'altres estris més pesants. A més, el mestre de cases desenvolupava el seu ofici fora de la casa. Aquesta circumstància ocasionava, que la unitat domèstica esdevingués una mena de magatzem, on aplegar les eines. Així, per exemple, Isidre Mora⁶⁵, mestre de cases de Canet guardava “*2 reglas de mestre de cases, 2 escaires, un de fustas y altre ferro, 2 scodas*” a l'entrada, la sala i la cuina.

Els sabaters tendien a concentrar els estris i mercaderies en una única estança. L'entrada assumia dues funcions: per una banda, la d'aparador i botiga on s'exposaria la mercaderia i per altra, la d'obrador on s'elaboraria les sabates. Cal ressaltar la casa de Salvador Vehil, sabater de Vilassar, que concentraria totes les eines, formes de sabates i primeres matèries a l'entrada. A la porta de l'entrada, apareixen les rastelleres i les ventalles de fusta per exposar les sabates i a l'interior s'aplegava els bancs, taules per treballar amb totes les eines necessàries (tisoires, estenalles, brotxa de ferro de picar sabates, punters de prendre mida del peu).

---

⁶³ Inventari d'Antoni Roger, boter d'Arenys de Mar de l'any 1672. AHFF. Llibre d'inventaris i encants, f. 349.

⁶⁴ Inventari de Salvador Giol, boter de Canet de l'any 1684. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.243, f. 443.

⁶⁵ Inventari d'Isidre Mora, mestre de cases de Canet de l'any 1683. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.237, f.42.

En alguns casos, l'entrada esdevenia l'espai destinat a la venda i l'obrador es desplaçava a la cambra de dormir⁶⁶ o a la cuina⁶⁷ per poder estar més calent durant els mesos de més fred.

Probablement, la tasca primordial de la ferreria degué ésser l'elaboració de tot allò relacionat amb els estris de treballar la terra, com ara eixobridores, xapós, magalls de tall o de punta, així com els elements metàl·lics de les carretes, els claus i els estris per ferrar els animals. Les eines acostumaven a ubicar-se a l'entrada i a la botiga, com és el cas de Salvador Pons⁶⁸ de Vilassar, que posseïa una botiga o ferreria.

De vegades els ferrers treballaven de boters i corders. Aquest és el cas de Joan Soler, ferrer de Llanerres. En aquest inventari, s'assenyala, entre l'instrumental propi de ferrers, altres estris, que estaven associats a d'altres ofici:

“Mola gran per esmolar, dos sacs ab tres claveros per fer claus de ferro, quatre martells, sis ulleres, set claveras, tres brocas, dues estanalles, un escaire, un ribot, unas mollas de boter, unes pintes de corder, unes masses de fusta, dues senalles”.⁶⁹

Possiblement l'anàlisi dels inventaris dels sastres i teixidors és el que presenta més dificultats, ja que sovint resulta difícil destriar la producció domèstica de la comercial. De fet, aquest va ésser un dels oficis, que va patir un major intrusisme professional, especialment, en les fases prèvies d'elaboració de les primeres matèries tèxtils, tal com s'ha esmentat anteriorment.

En contrast amb els altres oficis, el sector dels teixits ofería una vessant més comercial, per aquest motiu molts posseïen una botiga. Entre dos i tres de cada deu inventaris de teixidors, sastres o passamaners dels anys 1580-1620 i 1660-1700 disposava d'un establiment comercial. A la tenda, s'esmenta el “*teler ab son ordidor*”, els torns, les pintes i al costat els estris necessaris pel conreu de la terra, com ara magalls, magalles, xapós i les bótes per emmagatzemar el vi, així com les portadores per transportar el raïm recollit a les vinyes.⁷⁰

---

⁶⁶ Inventari de Magí Matas, sabater de Vilassar de l'any 1697. ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1560.

⁶⁷ Inventari de Francesc Mora, sabater de Canet de l'any 1799. AHFF. Arx. Not. Canet, T. 1233, f. 189.

⁶⁸ Inventari de Salvador Pons Arenes, ferrer de Vilassar de l'any 1617. APVD. Caixa d'inventaris.

⁶⁹ Inventari de Joan Soler, ferrer de Llanerres de l'any 1673. APLL. Caixa d'inventaris.

⁷⁰ Inventari de Josep Figarola, passamaner de Canet de l'any 1666. AHFF. Notaria d'Arenys de Mar, Llibre d'encants i inventaris 1658-1672, f. 188.

En d'altres casos, els estris i les mercaderies estarien disseminats al llarg de l'habitatge. Aquest és el cas de Josep Cassola⁷¹ passamaner d'Arenys de Mar. A l'entrada, l'inventari ressenya una taula, un banc i un armari de passamaner i a les diferents cambres, quinze rams de fil, tovallons, estovalles, tovalloles, llençols de bri de cànem, coixineres, eixugamans, tovallons encotonats, dinou rams de fil d'estopa, tovallons encotonats, un torn de passamaner de fusta i, finalment, un taulell de fusta de passamaner.

Sastres i teixidors van cercar, sovint, un complement als seus ingressos treballant de pagesos i de pescadors. L'inventari de Pau Pica⁷², sastre de Canet de Mar, és el millor reflex de la pluralitat de recursos econòmics, que oferia la vila a les darreries del sis-cents. A l'entrada, es descriu un taulell, uns bancs de fusta, dues peces de sardinals, unes debanadores i un llibant nou per treure un llagut; al celler tots els estris necessaris per l'elaboració i conservació del vi com ara bótes, premses, embuts i cups, però també barrils plens de sardines, tres parells de rems i una vela per un llagut finalment a les cambres seixanta-dos fils de bri de cànem i altra roba. Així mateix, l'inventari precisava, que hi havia un llagut de sardinals amb ornaments per pescar sardina a la platja de Canet davant de la dita casa i que el difunt posseïa tres peces de vinya. En definitiva, Pau Pica participava de tots els sectors econòmics de la població. Tanmateix, al cap d'un segle ja no s'aprecia aquest fenomen.

Els cirurgians acostumaven a aplegar tot el seu instrumental en una estança, ja fos a l'entrada, a la cambra o fins i tot a la botiga. En el cas de l'habitatge de Josep Martínez⁷³, tots els instruments (estisores, estoig de barber, navalles, pedres d'esmolat navalles, xeringues, pinces i bassines per afaitar) es van situar a l'entrada compartint espai amb les bótes de vi, les portadores i les debanadores.

La descripció dels manuals de medicina i les notes de les visites era l'únic element distintiu dels doctors en medicina. Així, doncs, es reforçava la diferenciació, que hi havia entre el metge i el cirurgià. Els primers havien cursat estudis superiors, tenien una formació més teòrica i gaudien d'un gran prestigi. Els segons es distingien per la seva experiència pràctica i sovint eren menystinguts. Al 1780, es documenta, per primera

---

⁷¹ Inventari de Josep Cassola, passamaner d'Arenys de Mar 1691. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 250, f.306.

⁷² Inventari de Pau Pica, sastre de Canet de l'any 1693. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 252, f.150.

⁷³ Inventari de Josep Martínez, cirurgià de Canet de l'any 1668. AHFF. Llibre d'inventaris, f. 211.

vegada, un doctor en medicina, que és al mateix temps cirurgià, és el cas de Josep Lante de Vilassar.

A les poblacions rurals, la preeminència dels facultatius s'enfortia i sovint exercia també de comerciants a causa de l'absència d'un col·lectiu dedicat específicament a aquesta tasca. A la botiga de Francesc Vieta⁷⁴, es localitza un taulell, una porció de xocolata i cigrons, espècies comestibles i finalment una balança amb els seus pesos corresponents.

Tal com succeïa amb els doctors en medicina, els notaris eren, també, molt respectats. De fet, l'exercici de la medicina i de les lleis constituïa un mitjà idoni per aconseguir el títol de ciutadà honorat. Els inventaris dels notaris es distingeixen dels altres per la proliferació de manuals i escriptures. Acostumaven a exercir llur ofici a l'"estudi" o sala i en un despatx en aquells habitatges més evolucionats. En el despatx de Cristòfol Arquer⁷⁵, notari arenyenc de l'any 1789, s'esmenta unes taules, cadires, un armari gran de fusta amb manuals, registres i llibres, diferents tinters i una ploma per escriure.

Generalment, els apotecaris acostumaven a posseir una botiga, on venien i elaboraven els seus remeis. Es localitza taulells, prestatges amb pots, capsas i ampolles a dintre, balances, receptaris, morters, premses i tota mena d'herbes, espècies, píndoles, xarop, olis i unguents.

Sovint els inventaris dels mariners plantegen serioses dificultats, ja que la seva principal eina de treball era la barca, la qual es trobava amarrada a la platja. Els objectes o instruments associats a la marina són escassos. En alguns casos, s'esmenta una caixa de mariner, de pilot o de navegar i en casos més excepcionals es ressenya els planells i mapes necessaris per traçar les rutes. La relació d'eines per conrear la terra va ésser força freqüent, la qual cosa demostra, com es combinaven les dues feines.

Les diferències entre comerciants, negociants i mercaders no són fàcils. Tradicionalment s'ha considerat, que els límits i l'àmbit d'actuació d'aquests professionals mercantils s'esvairia a mesura, que hom s'allunyava de Barcelona, donant lloc a una mena d'híbrid. El mercader es dedicava a vendre a l'engròs qualsevol mena de producte, aplegava grans extensions de peces de terra i sobresortia com a creditor.

---

⁷⁴ Inventari de Francesc Vieta, doctor en medicina de Llanereres de l'any 1785. ACA. Arx. Not. Llanereres, T. 1303, f. 140.

Aquesta descripció s'ajusta força a les activitats desplegadas per Josep Palomeres i Marc Antoni Ferrer. Respecte als comerciants i negociants, tot i que els negociants podien disposar de botigues, generalment destacarien en la participació en companyies comercials, barques, vals marítims i en el crèdit.

Els comerciants oferien tota mena de mercaderies: peces de roba, espècies, oli i diferents queviures. A la botiga de Bruno Llavaneres de Vilassar⁷⁶ es podia comprar: escombres, cistelles, dotze canes, sis canes d'estopa, quaranta canes de vetes de diferents colors, vuit canes de tafeta, dotze cordons, sal, pebre, canyella, clavell, xocolata, sucre, salses, confits, pinyons, avellanes, formatge, bacallà i tonyina. El mateix fenomen es detecta a un establiment de Canet⁷⁷.

En línies generals els botiguers tendien a concentrar tot el gènere a una única estança, que generalment era la botiga. La pràctica totalitat dels tenders de teixits posseïa un establiment. Cal destacar, que es disposa, únicament, d'inventaris d'aquesta professió a les poblacions d'Arenys de Mar i Canet. La seva tasca era exclusivament mercantil, pràcticament no hi ha rastre de telers ni d'instrumental, que permeti pensar en el desenvolupament d'un treball manual dels teixits.

Tot i que els botiguers de teles es dedicaven exclusivament a la venda de peces de roba, la realitat n'era una altra de diferent. Així, els botiguers no van dubtar en oferir un ampli ventall de mercaderies, moltes de les quals no estaven relacionades amb el seu ofici. Les descripcions dels establiments dels botiguers ressenyen capses plenes d'espècies, oli, cereals i fruits secs. Per exemple, l'inventari de l'arenenc Miquel Arquer⁷⁸ de l'any 1673 assenyala un fogó de fer torrons a la botiga.

Tot i que la meitat dels adroguers disposava d'una botiga, s'observa una dispersió en la distribució dels estris i els comestibles. Sovint la cuina esdevenia l'estança, on s'elaborava els productes, és el cas de Josep Fontanals.⁷⁹ Respecte a la tipologia de mercaderia, predominava una gran diversitat. En línies generals, s'hi localitza: aliments i productes de confiteria (fideus, xocolata, confits, torrons, neules,

---

⁷⁵ Inventari de Cristofol Arquer, notari d'Arenys de Mar de l'any 1789. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 333, f.64

⁷⁶ Inventari de Bruno Llavaneres, comerciant de Vilassar de l'any 1785. ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1600, f. 172.

⁷⁷ Inventari de Jacint Fors, mariner de Canet de l'any 1777. AHFF. Arx. Not. Canet, T. 1222, f.274.

⁷⁸ Inventari de Miquel Arquer, botiguer de teles d'Arenys de Mar 1673. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar T. 163, f.175.

⁷⁹ Inventari de Josep Fontanals, adroguer d'Arenys de Mar de l'any 1684. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 243, f.311.

ametlles, avellanes o pinyons), atxes o productes de cera i finalment mercaderies d'origen colonial (xocolata, tints, espècies, cafè). A tall d'exemple, es reproduïx les mercaderies ressenyades a l'habitatge de Jacob Oller a les darrerries del disset:

“ [a la botiga] 2 morters de coure ab mans, balansas grans i xicas, 2 taulells, pesos per les balances, 2 romanans, una dotzena de calaxos on hi ha diferents drogas de la botiga, com son clavells, canyella, nous muscades, pebre, goma, matafaluga (...), 20 capsas rodonas las quals hi ha las matexas drogas, 18 pots de vidre ab confitura, avallanas i amellas, 4 gerras per mel y una de safra, 4 peses de tafeta, 20 pesas de veta, 2 lliuras de seda 2 pams de sucre empaperats, 6 sacas grans de avellans censera, mig paner de fideus, 2 gerres per posar turrans, caxa gran de posar sucre, llibre de comptes de la botiga. [a la sala] axadas, 2 parols de aran, ametllas sens picar, diferents gerras per mel, parols neuler”.⁸⁰

Les espècies procedents de les Índies van començar a proliferar a les darrerries del sis-cents per esdevenir una realitat a la següent centúria. La seva localització evidencia la intensitat i la importància del comerç amb les colònies, com el cafè i el cacau.

Sens dubte, un dels trets d'aquest ofici va raure en el seu intrusisme dins el món dels cerers. No és inversemblant localitzar ciris, atxes, candeles i torns de fusta per elaborar la cera. A les darrerries del set-cents, Pere Pastor Catà és definit com adroguer i cerer a la vegada, és el primer i únic cas detectat. De la mateixa manera, les relacions entre apotecaris i adroguers tampoc van ser fàcils, pel fet d'oferir els mateixos productes. En realitat, els apotecaris eren els principals clients dels adroguers, a qui compraven les herbes per elaborar els diferents remeis. En definitiva, l'adroguer esdevenia parafrasejant a Joan Giménez Blasco, una mena d'híbrid entre candeler, pastisser i adroguer.

Així, doncs, l'anàlisi de l'utilitatge professional ha palesat el predomini d'una certa dispersió, malgrat que en alguns oficis era menys acusada (doctors en medicina, notaris, adroguers, fusters, sabaters o ferrers). També s'ha de destacar l'escàs crèdit, que cal concedir a les denominacions professionals amb què s'autodefineixen els titulars. L'activitat econòmica prioritària no va esdevenir necessàriament la que socialment va definir el titular. D'aquí s'esdevé una nova evidència, segons Giménez Blasco. El fet

---

⁸⁰ Inventari de Jacob Oller Major, adroguer de Canet de l'any 1695. AHFF. Arx. Not. Canet, T. 89, f.23.

quotidià d'un cert nivell d'intrusisme professional, tan palpable en el cas de Mataró i de la resta de poblacions del Maresme, on el titular entra perfectament en el terreny d'adroguers i altres comerciants, permet parlar d'una certa llibertat d'iniciativa econòmica, que contrastaria amb la rigidesa, amb la qual els gremis delimitaven les funcions que els eren pròpies.

4. La presència dels aliments

L'anàlisi dels aliments ressenyats en els inventaris ofereix la possibilitat d'aproximar-se a la dieta alimentària de la societat maresmenca. Sens dubte, aquesta documentació facilita dades sobre la disposició de la cuina, la utilització dels diferents espais de la casa en relació a l'emmagatzematge d'aliments, les funcions socials relacionades amb el fet alimentari. Així mateix, per mitjà del parament de la cuina, es pot conèixer aspectes del tractament culinari, que es donava als aliments i les seves tècniques de conservació. La descripció de coberts i la resta de parament de la llar relacionat amb l'alimentació dibuixa un quadre força precís de la realitat quotidiana en aquest camp.⁸¹

Cal plantejar-se quines van ésser les principals reserves de productes i quins col·lectius van manifestar una major predisposició en l'adopció de mercaderies d'origen colonial. Partint de la premissa que les professions relacionades amb el mercadeig haurien estat més sensibles a l'adopció de noves mercaderies a causa dels seus contactes amb els principals fluxos comercial, caldrà comprovar quina va ésser la població i el grup social capdavanter a l'hora d'adoptar els productes d'ultramar. Per copsar aquests fenòmens, s'estudiarà les principals reserves alimentàries i els comestibles de nova incorporació. Les limitacions derivades de la pròpia font documental ha provocat, que en aquest cas, hom s'interessi més pels aliments ressenyats, que pels percentatges obtinguts en la tinença de la reserva d'aliments, atès que aquestes dades no resultaven massa significatives.

A l'interior de la unitat d'habitatge es localitza, preferentment, cereals, llegums, oli, peix i bacó. Tant les lleguminoses com les gramínies van destacar a Vilassar i Canet, associant-se al sector primari i als privilegiats. Respecte a l'oli, es va obtenir un percentatge similar a totes les localitats, tret d'Arenys de Mar, i va destacar en el grup de

la pagesia i dels ciutadans honrats. Atesa la facilitat en què es podia conservar la sardina, l'arengada o la tonyina, hom detecta barrils plens de peix confitat o bé salat a la totalitat de les poblacions de la mostra. Precisament aquestes mercaderies van participar activament en els intercanvis comercials desfermats des dels ports de Canet i Arenys de Mar. Finalment els productes càrnics van ésser el bacó i son ressenyats en formes durables (embotits, cansalada i a la sal). Ja s'ha esmentat la localització d'algun garrí en analitzar el bestiar documentat, la seva tinença era molt important, ja que constituïa una valuosa reserva alimentària. Normalment s'adquiria un porc i se'l criava fins el mes de novembre, que se'l matava, coincidint amb la festivitat de Sant Martí. D'aquesta manera, la llar estava ben proveïda durant els mesos d'hivern.

Així, doncs, la dieta alimentària de les poblacions analitzades estaria integrada pels llegums (cigrons, faves, fesols, llobins, mongetes i llenties), cereals (blat, ordi, mestall, forment), fruits secs (pinyons, panses, prunes, ametlles, nous i avellanes), oli, olives, llard, productes derivats del porc (cansalada, botifarres, sagí), peix (bacallà, tonyina, sardina), verdura (alls, pebrots confitats, cebes) i finalment productes dolços (mel), a banda del vi com a principal beguda.

Tanmateix, a partir de la segona meitat del disset, va irrompre un seguit de comestibles d'origen colonial, que va modificar substancialment la dieta d'aquestes poblacions. La tinença de xocolateres i cafeteres va esdevenir un signe d'estatus i per aquest motiu van ésser aquells grups professionals, que aspiraven a emmirallar-se amb el comportament dels estrats socials més benestants, els qui se'n van apropiar. La primera referència de xocolateres als inventaris se situa al 1673 a Arenys de Mar i al 1696 a Canet. Les cafeteres van començar a sovintejar a partir a la darrera etapa analitzada, 1775-1800. En els dos casos, xocolata i cafè, s'associa als mercaders, mariners i comerciants. Sens dubte, el predomini d'aquestes mercaderies dins el col·lectiu mercantil resulta força versemblant, atès que pel seu ofici aquests individus estaven més en contacte amb els principals mercats colonials.

Si a la segona etapa analitzada, corresponent als anys 1660-1700, comença a detectar-se, de forma aïllada i puntual, l'existència de xocolateres, al darrer quart del set-cents aquestes ja estaven plenament arrelades. Amb tot, es detecta una distinció entre les poblacions situades arran de mar i les ubicades terra endins. A Canet i Arenys de Mar,

---

⁸¹ Lencina Pérez, Xavier, "Els inventaris post-mortem com a font per a l'estudi de l'alimentació. Inventaris barcelonins del període 1597-1604" *Estudis d'Història Agrària* núm. 12, 1998, pp. 208-209.

gairebé el 60% dels habitatges disposava de xocolateres a les acaballes del set-cents. En canvi, a Vilassar i Llanerres en posseïa un 35 i 26% respectivament en el mateix període. Des del punt de vista professional, el consum del cacau va arrelar, especialment, en els habitatges maresmencs dels ciutadans honrats, comerciants, professions liberals i en alguns menestrals de Vilassar i Llanerres. Contràriament, la pagesia va aplegar el percentatge més petit a totes les poblacions estudiades.

Semblantment a la xocolata i el cafè, la tinença de tabac va esdevenir, també, un signe de prestigi i refinament. Només és present a Arenys de Mar a les darreries del divuit i va recaure a mans del doctor en medicina Narcís Balle “*dos pots de fusta de posar tabac*”⁸² i del patró Francesc Carbó “*dos capsas per pendre tabaco*”.⁸³

Segons Xavier Lencina⁸⁴, la introducció de la xocolata en la societat barcelonina i catalana en general, sembla ésser tardana. De fet, el primer molí xocolater no es va instal·lar a Barcelona, a la seu del gremi d'adroguers, fins l'any 1665. En els inventaris barcelonins es localitza alguna referència al cacau o a les xocolateres al llarg del període 1653-1660. Al Maresme la primera notícia correspon a l'any 1673. No hi hauria una diferència cronològica massa important. Amb tot, la generalització seria més ràpida a la ciutat comtal, ja que es comptabilitza 21 xocolateres als anys 1683-1690. Malgrat tot, comerciants, artistes i els grups de l'elit serien els principals adquiridors d'aquest nou producte, semblantment al que succeïa al Maresme. Al llarg del set-cents, el seu consum es generalitzaria. Jaume Codina⁸⁵ assenyala les xocolateres entre les grans conquestes del set-cents al Delta del Llobregat.

Així, doncs, la penetració de les mercaderies d'origen colonial es va consolidar amb força a les poblacions marineres. En canvi, la pagesia i per extensió les localitats rurals van adoptar, en una cronologia més tardana, aquests flamants productes, a causa probablement de la seva situació al marge dels principals fluxos comercials colonials.

---

⁸² Inventari de Narcís Balle, doctor en medicina d'Arenys de Mar de l'any 1798. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1135, f.96.

⁸³ Inventari del patró Francesc Carbó d'Arenys de Mar de l'any 1789. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.1153, f.245.

⁸⁴ Lencina Pérez, Xavier, “Els estils de vida de l'elit barcelonina del segle XVII” *Actes del IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona, 1999, pp.195-202.

⁸⁵ Codina, Jaume, *El Delta del Llobregat*.

5. Els béns mobles

Dins la societat de l'Antic Règim, va predominar, el que hom ha denominat com "cascada de menyspreu".⁸⁶ Cada grup intentava identificar-se amb el superior, esborrant les diferències, que el separaven d'ell, i al mateix temps procurava distanciar-se del grup inferior exagerant al màxim els motius de separació. La "cascada de menyspreu" s'iniciava a l'interior de l'estament nobiliari, on els grans aristòcrates menyspreaven als petits cavallers. A la seva vegada, el col·lectiu nobiliari mirava despreciativament als plebeus. Els comerciants intentaven distanciar-se dels botiguers; uns i altres menyspreaven als artesans, i al mateix temps dins la menestralia es reproduïa el mateix fenomen.

D'aquesta manera, els menestrals aspiraven a abandonar el seu treball manual i a esdevenir comerciants. Els mariners somiaven, també, en transformar-se en negociants. I els mercaders, comerciants, negociants i pagesos benestants aspiraven a entrar a les files dels ciutadans honrats. Per exemple, Salvador Barrera Lluria d'Arenys de Mar havia abandonat el seu ofici de sabater per convertir-se en comerciant a les darreries del divuit. Miquel Marges de Canet havia exercit, primerament, de mariner per acabar treballant de comerciant, també, a les darreries del divuit. Així mateix, es coneixen casos d'ennobliments de notaris, com el de Cristòfol Arquer arenyenc de les darreries del divuit i de doctors en medicina, com el de Marc Antoni Milans arenyenc del disset.

La tinença de llibres, joies, representacions pictòriques, miralls i diferents objectes de plata va constituir un signe de distinció i preeminència econòmica. Els ciutadans honrats, comerciants i professions lliberals van adoptar un estil de vida més culte i refinat, per tal de diferenciar-se de la resta d'estrats socials, tal com han detectat Joan Giménez Blasco⁸⁷, Xavier Lencina⁸⁸ i Belén Moreno.⁸⁹ D'aquesta manera, l'objectiu d'aquest epígraf consistirà en aprofundir en el grau d'enriquiment de les diferents poblacions i grups socials analitzats. Per esbrinar-ho, es prendrà com a paràmetres, per una banda el

---

⁸⁶ Molas Ribalta, Pere, *La burguesia mercantil en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, 1985.

⁸⁷ Giménez Blasco, Joan, *Economia i societat. Mataró 1600-1639, Mataró 1984*.

⁸⁸ Lencina Pérez, Xavier, "Els objectes culturals en l'entorn quotidià dels notaris barcelonins del segle XVII" *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, 1994, pp. 607-615. "Els estils de vida de l'elit barcelonina del segle XVII" *Actes del IV Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona, 1999, pp. 195-202.

⁸⁹ Moreno Claverías, Belén, "La Burguesia local de las letras y los negocios a través de los inventarios post-mortem. El Penedés del siglo XVIII" *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, Junta de Castilla y León, 1999.

número de llençols, bancs i cadires ressenyats, i per altra, els diferents objectes de luxe localitzats, com joies, plata, quadres, llibre, miralls, armes i rellotges. La seqüenciació cronològica resulta força interessant, ja que serà una variable més a tenir en compte en el moment de valorar l'evolució econòmica del Maresme a l'edat moderna.

Número de llençols, bancs i cadires:

L'acaparament d'una quantitat més elevada d'objectes d'ús corrent esdevé, també, un reflex d'una bona posició econòmica. A partir d'aquesta premissa, s'analitzarà la mitjana de llençols, bancs i cadires per unitat d'habitatge, tenint en compte les diferències cronològiques i geogràfiques de les localitats de la mostra.

Respecte als llençols, l'anàlisi revela una tendència generalitzada a incrementar-ne el nombre. Així, doncs, si al període 1580-1620, cada casa posseïa uns quatre llençols de mitjana, als anys 1660-1700 se'n tenia gairebé set i finalment als anys 1775-1800 gairebé dotze. Per tant, hi hauria una millora en les condicions higienicosanitàries, que es reflectiria amb el nombre d'aquest element bàsic en la vida diària. Precisament en el context d'una millora de les condicions de salubritat, cal ressenyar l'aparició dels orinals a les acaballes del set-cents.

Els col·lectius, que van aplegar un nombre més elevat de llençols, van correspondre als ciutadans honrats a les localitats mercantils i als pagesos a les més agràries. Tot i que la mitjana de cadascuna de les localitats no arriba a vint, cal esmentar alguns casos, que sobrepassen aquest valor amb escreix. Per exemple, Antoni Mas, pagès de Vilassar, en totalitza més de quatre-cents; Joan Pujades, pagès de Llanerers, més de dos-cents; Marc Antoni Ferrer, ciutadà honrat arenyenc, gairebé vuitanta i finalment Jacob Macia, ciutadà honrat de Canet, més seixanta.

Jaume Codina⁹⁰ va analitzar l'evolució d'aquesta peça entre 1351 fins a 1850 a Sant Boi del Llobregat. Les dades aconseguides a aquesta localitat del Baix Llobregat s'enquadren amb la tendència observada al Maresme. Així, doncs, en el decurs del temps, el nombre de llençols va anar augmentant progressivament. Aquest ascens evidenciaria, que aquestes societats haurien anat de cara al progrés material, malgrat que en períodes puntuals es produís un lleuger descens.

Altres objectes, de possessió en general força comuna, com les cadires, poden esdevenir un important indicador d'usos i actituds socials, que a diferència d'altra mena de seients, com ara escambells, escons o bancs, tenen unes connotacions de sociabilitat

molt més clares. Les cadires destacaven per la seva mobilitat, facilitat de desplaçament i distribució. S'acostumaven a situar a les entrades, les sales, "estudis" i menjadors; és a dir a les zones de la llar de major sociabilitat. De cadires n'hi havia de molts tipus: comunes, de repòs, de tisora, d'espatlleres, daurades, de Marsella, de Moscòvia o de Nàpols. En canvi, els bancs s'acostumaven a situar a la vora del foc a la cuina, o com a moble amb calaixos. Tot i compartir la mateixa funció, els bancs i cadires van seguir una evolució molt diferent a St Boi de Llobregat, ja que el banc va retrocedir en detriment de la cadira. Per Codina⁹⁰, la cadira, seient individual, constituïa un luxe respecte al banc, seient col·lectiu. Probablement era un moble més costós econòmicament. La transmutació d'ambdós mobles esdevé un senyal de canvi de mentalitats, segons aquest historiador. En aquest sentit, resulta molt interessant analitzar la seqüenciació dels bancs i les cadires en les localitats seleccionades per copsar, si el Maresme segueix la mateixa evolució que el Baix Llobregat.

Tot sembla indicar que al Maresme seguiria la seva pròpia tendència. Així, malgrat que les cadires van anar incrementant-se en el decurs de les centúries com al Baix Llobregat, els bancs van mantenir el seu mateix valor. De fet, en la totalitat de les poblacions de la mostra, la mitjana de bancs va ésser sempre la mateixa en totes les etapes estudiades, dos.

Una primera lectura de les cadires localitzades revela un clar contrast entre les demarcacions marineres i les rurals. Així Arenys de Mar i Canet van aplegar un nombre més elevat de cadires, a diferència de l'exigüitat apreciada a Vilassar i Llanvaneres. Amb tot, la tendència és similar arreu, és a dir un increment a les darreries del set-cents. En aquestes localitats costaneres, la voluntat d'assimilar noves modes i nous costums hauria estat més intensa, però també el nivell de sociabilitat. Sens dubte, l'exercici d'una activitat comercial condicionava, que la casa hagués de romandre oberta a tots els possibles clients. D'ací la presència de cadires a les botigues.

---

⁹⁰ Codina, Jaume, *Les famílies santboianes*, pp. 204-205.

⁹¹ *Ibidem*, pp. 167-169.

MITJANA DE LLENÇOLS

Arenys de Mar

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	6	6
SECT SECUNDARI	6,5	12
SECT TERCARI	6	12
PRIVILEGIATS	7	
TOTAL	6	11,5

Canet

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	8	17
SECT SECUNDARI	5	7
SECT TERCARI	8	12
PRIVILEGIATS	35	19
TOTAL	8	12

Vilassar

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	3	6	16
SECT SECUNDARI		10	12
SECT TERCARI	2	5	21
PRIVILEGIATS			
TOTAL	2	6	16

Llavaneres

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	8	8	11
SECT SECUNDARI	6	9	9
SECT TERCARI		6	
PRIVILEGIATS			
TOTAL	6,5	7,5	10

MITJANA DE BANCS

Arenys de Mar

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	1,5
SECT SECUNDARI	3	2
SECT TERCARI	2	2
PRIVILEGIATS	3	
TOTAL	2,5	2

Canet

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	1,5
SECT SECUNDARI	2	2
SECT TERCARI	2	2
PRIVILEGIATS	5,5	1,5
TOTAL	2	2

Vilassar

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	2	2
SECT SECUNDARI	2,5	2	2,5
SECT TERCARI	3	2	2
PRIVILEGIATS			
TOTAL	2	2	2

Llavaneres

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	1	2
SECT SECUNDARI	3	1,5	2
SECT TERCARI		2	3
PRIVILEGIATS			2
TOTAL	2	2	2

MITJANA DE CADIRES

Arenys de Mar

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	3,5	8
SECT SECUNDARI	4	8
SECT TERCARI	3	12
PRIVILEGIATS	3	
TOTAL	3	11,5

Canet

MITJANES	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	3	10
SECT SECUNDARI	3	10
SECT TERCARI	2	10
PRIVILEGIATS	6	16
TOTAL	3	10

Vilassar

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	2	6
SECT SECUNDARI	3		6
SECT TERCARI	4	2	4
PRIVILEGIATS			3
TOTAL	3	2	6

Llavaneres

MITJANES	1580-1620	1660-1700	1775-1800
SECT PRIMARI	2	1	5
SECT SECUNDARI		1	5
SECT TERCARI			5,5
PRIVILEGIATS			
TOTAL	2	1	5

A diferència dels bancs, les cadires reflecteixen fins a quantes persones es podien aplegar en una reunió. A les localitats marineres, els ciutadans honrats i els comerciants van sobresortir per concentrar el nombre més elevat d'aquests seients. En canvi, a les localitats més agràries, van destacar les professions liberals i els pagesos més benestants. Els casos més extrems s'apleguen a Arenys de Mar i Canet, on Marc Antoni Ferrer concentra més de setanta cadires i Francesc, Xiques una mica més de cinquanta.

Els objectes de luxe:

Si les classes més benestants sobresortien per acaparar un nombre més elevat de llençols i de cadires a la seva unitat d'habitatge, aquestes es van erigir, també, en les principals posseïdores dels objectes més preuats i més flamants. Les sales i "estudis" acostumaven a ésser profusament decorats. Caldrà parar atenció al comportament de les demarcacions mercantívoles, respecte a les agràries en aquest aspecte.

La tinença de llibres constituïa un reflex del nivell cultural dels seus tenidors. L'anàlisi dels diferents períodes revela, que en cap cas s'arriba al 20%. A les demarcacions marineres, la cultura escrita retrocedeix al darrer quart del set-cents. Aquest descens caldria atribuir-lo a les limitacions de la pròpia font documental. En canvi, a les rurals augmenta la seva representació. Tanmateix, en tots els casos, es tracta d'uns resultats molts modestos. Principalment es vinculava a les professions liberals, comerciants, als ciutadans honrats i als menestrals. En línies generals, hi hauria una relació molt estreta entre la professió exercida i la familiaritat amb la lectura, ja que s'associaria a aquells estrats, que necessitaven disposar de manuals per exercir el seu treball o precisaven de quaderns de comptes per fer el seguiment de llur negoci.

Segons Mureu-Rey⁹² el fet d'adquirir llibres i de posseir-ne pot reduir-se simplificant al màxim a dues raons: o bé el llibre serà útil i necessari per l'activitat professional, a la qual hom es dedica i esdevé aleshores llibre-eina; o bé el llibre havia estat adquirit, bé per a proporcionar estones de lleure, un esplai, una distracció; bé per servir d'instrument per a encarrilar i ajudar les pràctiques piadoses.

Temàticament la varietat és molt reduïda i manifesta molt poca sensibilitat cultural. En consonància amb les afirmacions de Mureu-Rey, predominava un sentiment més pragmàtic. Únicament es disposava d'aquells llibres, que poguessin resultar d'alguna utilitat i necessitat. Per exemple, els artesans i comerciants acostumaven a

---

⁹² Moreu-Rey, J., "Sociologia del llibre a Barcelona al segle XVIII" *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* núm. 7, pp. 275-301.

disposar d'uns llibres de comptes, la qual cosa evidencia una certa familiaritat amb els números. Així mateix, proliferen les obres religioses i de temàtica especialitzada (manuals mèdics, cirurgians i notariais) i algun llibre clàssic o literari.

Respecte a les obres de contingut religiós, cal esmentar l'elevat nombre de missals, breviaris, doctrines i oficis a la Verge Maria. Aquesta circumstància evidenciaria l'arrelament de la cultura religiosa en el sí de la vida familiar. Marc Antoni Milans, doctor en medicina, posseïa quatre llibres de l'obra de Santa Teresa de Jesús. Altre bloc digne de menció el constituïa les obres històriques, jurídiques i clàssiques. A tall d'exemple, un pagès de Vilassar de les darreries del set-cents disposava d'un exemplar de la "*Práctica de celebrar Corts a Cataluña*"⁹³ i un ciutadà honrat de Canet de la mateixa època dos llibres de contingut històric.

Sens dubte, un dels inventaris més rics en detalls és al corresponent a Salvador Feliu de la Penya, pagès de Vilassar⁹⁴. Malgrat no disposar d'una biblioteca, l'amalgama d'obres, que s'aplega a la seva casa denota una sòlida formació cultural. Es disposa de les obres d'Antonio de Guevara, un volum en foli de la Monarquia eclesiàstica de Fray Juan de Pineda, un llibre d'Agricultura, un volum en foli d'Història dels comtes de Barcelona, tres volums de David, El Quixot, la Política de Dios de Quevedo, els Annals de Catalunya, el llibre de Los reyes nuevos de Toledo i fins i tot un exemplar de gramàtica francesa.

Malgrat tot predominava aquelles publicacions, que estiguessin estretament associades a l'ofici exercit. Tots els doctors en medicina disposaven de manuals mèdics. Per exemple, Francesc Vieta⁹⁵ de Llavaneres posseïa llibres sobre Opera medica, Medicina hipocràtica i set volums, on es tractava institucions mèdiques, "calentures" i dos toms de praxis mèdiques entre d'altres. Aquest fet palesaria una voluntat de reciclar-se en la professió exercida.

Els notaris van sobresortir per la seva familiaritat en l'escriptura i la lectura. Disposaven de manuals notariais i llibres de corts. En el cas de Gaspar Sanges⁹⁶ de Vilassar, l'inventari esmenta, també, un llibre de definicions de l'art de la notaria. Altres col·lectius, que disposaven de manuals relacionats amb la seva professió, eren els

---

⁹³ Inventari de Salvador Feliu de la Penya, pagès de Vilassar de l'any 1781. ACA. Arx. Not Vilassar, T. 1599B, f.36.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ Inventari de Francesc Vieta, doctor en medicina de Llavaneres de l'any 1785. ACA. Arx. Not. Llavaneres, T.1303, f.140.

apotecaris, amb els seus receptaris, i els cirurgians, amb publicacions de caire eminentment pràctic. S'ha documentat algun llibre relacionat amb la navegació. Així Jaume Deubanch⁹⁷ de Vilassar aplegava unes Ordenances de marina en francès, un Tractat de navegació i una Instrucció de pilots.

Sens dubte, els quaderns més ressenyats foren els de comptes. Pagesos, fusters, mestres de cases, mariners, comerciants, professions liberals i molts d'altres posseïen llibres de comptabilitat. Això revelaria un cert grau de formació i una certa familiaritat amb els números. Francesc Prats⁹⁸ posseïa "*un llibre de comptes de botejar*" i el patró Gabriel Catà⁹⁹ "*llibre de credits dela botiga d'adroguer ab cubertas de pergami que comensa el 1713*". En consonància amb aquest pragmatisme proliferen les llibretes de censos i algun capbreu aïllat.

A les poblacions estudiades, no es documenta cap referència a biblioteques. Els llibres s'acostumaven a desar a l'"estudi", menjador, botiga o cambra. La tinença d'obres va respondre a un esperit marcadament pragmàtic. No s'aprecia una sensibilitat especial, ja que temàticament proliferaven les publicacions religioses, els manuals professionals i els quaderns de comptes. Les obres van ésser atresorades per les professions liberals, comerciants, ciutadans honrats i menestrals. En cap cas la burgesia maresmenca va sobresortir per disposar d'una sòlida formació cultural, malgrat la seva voluntat d'emmirallar-se amb la noblesa. Amb tot, una vegada més cal plantejar-se la possibilitat de què el notari hagués obviat el seu registre per considerar-lo un element superflu. En canvi, l'enregistrament dels quaderns de comptes esdevenia un element transcendental per reclamar els diners esmerçats als deutors o bé per conèixer el valor del deute.

A Mataró, la tinença de llibres és més arrelada al sector terciari i en el subgrup de les professions liberals. En el cas dels menestrals, Giménez Blasco observa una relativa freqüència dels quaderns de comptes i llibres d'albarans per sobre de la resta de publicacions. Tot plegat evidenciaria un nivell d'alfabetització força estès en els sectors artesans. Així, doncs, les conclusions de Giménez Blasco¹⁰⁰ per Mataró coincideixen amb les apreciades a les localitats analitzades.

---

⁹⁶ Inventari de Gaspar Sanges, notari de Vilassar de l'any 1684. APVD. Caixa d'inventaris.

⁹⁷ Inventari de Jaume Deubanch, mariner de Vilassar de l'any 1778. ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1591, f.100.

⁹⁸ Inventari de Francesc Prats, boter de Vilassar de l'any 1692. APVD. Caixa d'inventaris.

⁹⁹ Inventari del patró Gabriel Catà de Canet de l'any 1784. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 329, f. 313.

¹⁰⁰ Giménez Blasco, Joan, *Economia i Societat*, pp. 75 i ss.

Antoni Simon i Manuel Peña¹⁰¹ van constatar, que el llibre es va vincular als nobles, professions liberals i mercantils en un estudi realitzat a Barcelona als segles XV, XVI i XVII. A la mateixa ciutat, Xavier Lencina¹⁰² evidencia, que els notaris disposaven preferentment, manuals i llibres notariaus, obres de caire religiós i excepcionalment un exemplar del Quixot o un volum de l'Agricultura d'Alonso de Arreras. En línies generals, no hi hauria massa diferències entre els notaris de la capital catalana i els notaris maresmencs, ja que en els dos casos proliferarien llibres de temàtica notarial i religiosa.

A Lleida, aproximadament un 27% dels menestrals disposava d'algun llibre, tot i que segons Ramona Huguet¹⁰³ es tractava molt sovint de quaderns de comptes. Al Maresme, l'hàbit de la lectura entre els artesans estava menys arrelat, ja que se situava al voltant del 15%. Tant a Lleida com al Maresme, la necessitat tècnica i la qualificació professional van condicionar en diferent mesura el consum d'obres.

A Santander, el ventall de llibres documentats va ésser més ampli, que al detectat al Maresme. Maruri¹⁰⁴ documenta obres de religió, moral, història, geografia, dret, política, arquitectura, matemàtiques, literatura, gramàtica, agricultura i economia entre d'altres. Les publicacions de contingut religiós suposaven gairebé un 52% del total.

Molt sovint no és l'elit la que marca la pauta d'incorporar novetats, sinó els grups en ascens social o a la recerca d'un ennobliment. En aquest sentit, els doctors en medicina, els notaris i els mercaders es mostrarien més dinàmics. Els miralls constitueixen un dels objectes més significatius, ja que transformen els interiors i exerceixen una influència en la consciència del Jo. Si a les demarcacions rurals, la presència dels miralls assoleix un percentatge més destacat a les darreries del set-cents, a les poblacions costaneres ja havia arrelat a una bona part dels estrats socials una centúria abans. Cal destacar el retrocés d'Arenys de Mar i Canet als anys 1775-1800 a causa de la greu penúria econòmica que es va patir. En tot cas els percentatges globals evidencien, que a Arenys de Mar i Canet tres de cada deu llars decorava les parets amb miralls. En canvi, a Vilassar i Llanerres no es superava el 15%. Professions liberals,

---

¹⁰¹ Simon Tarrés, Antoni; Peña, Manuel, "La escritura privada en la Cataluña moderna" *Actas del Congreso Internacional "A Historia a debate"*, Santiago de Compostela, 1993, T. II, pp. 273-285.

¹⁰² Lencina Pérez, Xavier, "Els objectes culturals en l'entorn quotidià dels notaris barcelonins del segle XVII" *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, 1994, pp. 607-615.

¹⁰³ Huguet, Ramona, *Els artesans a Lleida*, p. 205

¹⁰⁴ Maruri Villanueva, Ramón, *La burguesia mercantil santederina, 1700-1859. Cambio social y mentalidad*, p. 237

comerciants i ciutadans honrats eren els grups més proclius a decorar les sales, “estudis”, menjadors i cambres amb miralls.

Quan una família disposava de prou recursos, adquiria béns valuosos com joies, objectes d’or i de plata, així com rellotges. La seva presència ha d’ésser interpretada des de dos punts de vista. Per una banda, esdevenia el símbol més visible d’ostentació i prestigi social. Els grups més benestants de la societat lluirien públicament arracades d’or, anells de diamants, de maragdes i robis, així com collarets de perles, agnus i braçalets. El parament de la taula reflectiria, també, aquesta bona posició econòmica a les festes privades gràcies als coberts, les palmatòries i la vaixel·la de plata. Però per altra banda, la proliferació d’aquests objectes es va convertir en un mitjà d’inversió econòmica. El perill de caure dins la teranyina dels deutes afectava a tots els estrats de la societat. D’aquesta manera, la necessitat de crèdit es podia solucionar ràpidament amb l’empenyament d’una joia. A tall d’exemple, cal destacar l’inventari de Josep Catà Doy, on es ressenya una *“cistelleta ab un poch de cadaneta de plata la qual te empenyorada per mitja quartera de blat”*.¹⁰⁵

La seqüenciació cronològica del percentatge de joies i plata atresorada és molt reveladora. Si a mitjans del disset, es va incrementar el nombre de joies i estris de plata a Llanerres i Vilassar, a les darreries del divuit totes les poblacions pateixen una acusada reducció. L’explicació d’aquest descens rauria en les dificultats econòmiques derivades de les guerres internacionals i de les males collites finiseculars. Els pagesos i mariners empenyorarien joies i estris de plata per tal de poder comprar cereals o per sobreviure, quan l’absència del marit fos massa perllongada. De fet, les memòries de la casa Bellolell d’Arenys de Munt són molt il·lustratives:

“Les cases d’Arenys i Canet- i seria lo mateix de les viles marítimes- d’alguns patrons, pilots, mariners i demés que vivien de comerç i de l’ofici, quedaren sens robes, sens alhajes d’or i plata i, per dir-ho d’una vegada, sens aparato de casas, venent-s’ho tot per mantenir-se”.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Inventari de Josep Catà Doy, pàgès de Canet de l’any 1690. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar , T.249, f.124.

¹⁰⁶ Memorias de la casa Bellolell de la Torra II’ *Circular Archivo Histórico Museu Fidel Fita, Arenys de Mar, núm. 13, p. 82*

Des del punt de vista sociològic, el major nombre d'aquests objectes sumptuosos s'associava als ciutadans honrats, professions liberals, comerciants i pagesos benestants. Tot i que qui més qui menys atresorava alguna joia i estri de plata, era la quantitat el que diferenciava un col·lectiu més benestant d'un altre, més humil. Així, per exemple, l'inventari d'un pobre bracer de Llavaneres assenyalava tenir "*un aguller de plata molt espatllat*".¹⁰⁷ En contrast amb aquesta exigüitat, sobresurt el llistat més o menys extens dels béns d'un pagès de la mateixa localitat "*uns ciris de plata, un agnus mes cadeneta, 13 culleres de plata, 1 tassa plata, 1 cinta de plata, 1 clauer de plata, 1 aguller i 1 cadeneta de plata*".¹⁰⁸

Una bona part de les joies era de temàtica religiosa. Destaca la proliferació de medalles amb imatges de verges, creus, agnus i rosaris. Amb tot, cal destacar la relació d'agulles, arracades, braçalets, anells i la gran quantitat d'objectes d'argent, com culleres, forquilles, gots, palmatòries, sucreres, salers i pebreres. Gabriel Arquer, ciutadà honrat d'Arenys de Mar, exemplifica la utilitat, que podia tenir l'atresorament de grans quantitats de joies i plata: la inversió i l'opulència.

"13 culleras de plata, campaneta de plata, agnus de plata, cadena per clauer de plata, arrecades de or ab perlas, creueta esmaltada, mariposa de or ab 29 esmeraldas, masseta de rubins, anell de or, 12 fils de perlas, 6 fils granats, 6 fils de coral, anell gros ab una pedra de tall de diamant, rosaris de coral, Nostra Senyora del Pilar esmaltada (...)".¹⁰⁹

A la capital de la comarca, les joies van recaure, especialment, en els nobles, grup molt sensible als símbols i signes de distinció social. Seguien els sectors urbans més destacats i posteriorment els representants de la pagesia. Segons l'opinió de Giménez Blasco¹¹⁰, això sembla indicar una actitud diferent davant aquestes variables de riquesa, més que no pas una referència estricta al poder econòmic. Així, doncs, una vegada més la capital de la comarca i la resta de poblacions veïnes oferirien uns trets similars, ja que les joies romandrien a mans de nobles, ciutadans honrats, professions liberals, comerciants i pagesos.

---

¹⁰⁷ Inventari d'Antoni Rosis, bracer de Llavaneres de l'any 1660. APLL. Caixa d'inventaris.

¹⁰⁸ Inventari de Joan Cabot de Vall, pagès de LLavaneres de l'any 1681. APLL. Caixa d'inventaris.

¹⁰⁹ Inventari de Gabriel Arquer, ciutadà honrat d'Arenys de Mar de l'any 1670. AHFF. Llibre d'inventaris i encants.

Al Penedès, Belén Moreno¹¹¹ indica, que les joies i la plata estaven, també, a mans dels burgesos, camperols i artesans per ordre decreixent.

La presència dels rellotges a les llars inventariades ha d'ésser analitzada des de dos angles. Per una banda, esdevé un símbol més de prestigi i enriquiment. Però per altra banda, constitueix el reflex d'un canvi en la consciència del temps. Tal com assenyala Maruri¹¹², el ritme diari venia condicionat pel repic de campanes de l'església parroquial o bé pel rellotge del municipi. La tinença de rellotges a les sales revelaria una voluntat d'aïllament respecte la resta de la societat. A partir d'ara, el còmput del pas de les hores no el dictarà el campanar de l'església parroquial, sinó el rellotge, que cadascú posseïa individualitzadament. Aproximadament un 5% dels inventaris datats al darrer quart del set-cents posseïa rellotges i no s'aprecia canvis significatius entre les localitats estudiades. Per grups professionals, el rellotge era present a les cases de ciutadans honrats, doctors en medicina, comerciants, mariners i pagesos. La tipologia de rellotges era relativament àmplia. N'hi havia de plata, de fusta, d'argent, de butxaca i finalment de cordes i pesos.

Les parets de les sales, "estudis" i menjadors acostumaven a decorar-se amb representacions pictòriques. La seva localització denota, que l'economia domèstica pot esmerçar una part dels seus efectius en signes de distinció i refinament social. Aproximadament, tres de cada deu cases del Maresme de l'època moderna tenia penjat com a mínim un quadre. La seqüenciació cronològica manifesta una tendència a incrementar-se a Vilassar i Llaveneres i una estagnació a l'alça a Canet i Arenys de Mar. Amb tot, a les poblacions marineres, l'arrelament de les teles hauria estat més rellevant i més precoç. De fet a mitjans del disset, el percentatge de làmines se situava entre un 62 i un 50% a Arenys de Mar i Canet. En canvi, a Vilassar i Llaveneres era d'un 12 i 11%. Des del punt de vista professional, els principals grups, que acaparaven més representacions pictòriques, eren els ciutadans honrats, comerciants, professions liberals i algun menestral.

Respecte a la temàtica dels quadres inventariats, s'observa el predomini de representacions de contingut religiós. Proliferen les imatges de sants i verges, com la

---

¹¹⁰ Giménez Blasco, Joan, *Economia i societat*, pp. 75 i ss.

¹¹¹ Moreno Claverias, Belén, "La burguesía local de las letras y de los negocios a través de los inventarios post-mortem. El Penedés del siglo XVIII" Torras, Xavier; Yun, Bartolomé, *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*, pp.76 i ss.

¹¹² Maruri Villanueva, Ramón, *La burguesía mercantil santanderina*, p.147.

Mare de Déu de Montserrat, St Antoni de Pàdua, la Mare de Déu del Roser, St Pere, la Mare de Déu del Carme i St Jaume entre molts d'altres. Sovintegen, també, passatges de la vida de Jesucrist, com el Naixement, l'Epifania i la Crucifixió; així com també escenes bíbliques, com ara el Sacrifici. Alguns oficis posseïen imatges dels seus patrons. Per exemple, el pescador de Canet, Antoni Antic¹¹³, tenia penjat, a l'entrada, un quadre de St Pere i St Pau i un altre de la Mare de Déu del Carme. Es localitza alguna làmina de vaixells, de globus terrestre, paisatgística, mitològica i històrica. En qualsevol cas, aquest tipus de contingut va ésser molt minoritari. Així, doncs, s'observa la gran influència de la cultura cristiana sobre els homes dels segles moderns, semblantment al que succeïa amb els llibres i les joies

A l'inventari d'Antoni Montaner¹¹⁴, ciutadà honrat de Canet es localitza un quadre gran amb la imatge de St Josep, un de Nostra Senyora de la Pietat i dos de petits, corresponents al Sacrifici i a la Sagrada Família. En un altre inventari pertanyent a Salvador Feliu de la Penya¹¹⁵, es ressenya tres quadres de Jesús, un de Sta Bàrbara i catorze estampes per cinc mapes de paper que contenen "*lo globo y las quatre parts del mon*". Els mapes inventariats constituïrien l'expressió de les dimensions geogràfiques, en què es desenvolupava el comerç practicat pels comerciants i mariners. Finalment cal destacar la casa de Marc Antoni Ferrer¹¹⁶. Aquest ciutadà honrat arenyenc d'origen mercader es va autoretratar, tot comparant-se amb l'emperador romà Marc Antoni. Sobresurten quadres mitològics com Samsó i un retrat de Lucrècia a algunes de les sales de la seva casa.

A Mataró¹¹⁷ els grups capdavanters en l'adquisició de quadres foren, també, els nobles i el subsector del transport i el comerç al segle disset, semblantment al que s'aprecia a la resta de la comarca. Pere Molas¹¹⁸ remarca, que el contingut profà era molt minoritari, atès el predomini de representacions de sants o estampes religioses.

---

¹¹³ Inventari d'Antoni Antic, pescador de Canet de l'any 1665. AHFF. Llibre d'inventaris i encants, f. 154.

¹¹⁴ Inventari d'Antoni Muntaner, ciutadà honrat de Canet de l'any 1791. AHFF. Arx. Not. Canet, T.1229, f. 378.

¹¹⁵ Inventari de Salvador Feliu de la Penya, pagès de Vilassar de l'any 1781. ACA. Arx. Not Vilassar, T. 1599B, f.36.

¹¹⁶ Inventari de Marc Antoni Ferrer, mercader i ciutadà honrat de Barcelona d'Arenys de Mar de l'any 1673. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.163, f. 221.

¹¹⁷ Giménez Blasco, Joan, *Economia i societat*, pp. 71 i ss.

¹¹⁸ Molas Ribalta, Pere, "Religiosidad y cultura material en Mataró. Nobles y comerciantes en el siglo XVIII. *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada*, pp. 95-110.

A Barcelona, Xavier Lencina¹¹⁹ afirma, que les cases dels notaris acostumaven a decorar-se amb quadres de representacions marianes, escenes de la vida de Jesús, així com imatges de sants i verges. El costum de representar un autoretrat es va imposar entre els membres de l'oligarquia urbana. El predomini de la iconografia religiosa és comuna, però els autoretrats són encara molt marginals al Maresme. De fet l'únic cas documentat correspon al de Marc Antoni Milans.

A la capital del Segrià, sis de cada deu llars menestrals disposava d'algun quadre al disset. Un percentatge molt superior al localitzat al Maresme, que se situava al voltant del 30%. Arenys de Mar i Canet concentren els percentatges més elevats i en cap cas se supera el 55%. Del conjunt de representacions pictòriques inventariades gairebé la meitat era de contingut religiós.

A Santander, Maruri¹²⁰ constata, també, el predomini de la iconografia religiosa, malgrat que en alguns casos no es descriu el seu contingut.

L'elevat nombre d'armes, que descriuen els inventaris, permet copsar la magnitud de les tensions suscidades entre els particulars i les autoritats, sobre el control i la tinència de les mateixes. El nivell d'inseguretat i la presència de bandositats enfrontades expliquen l'existència habitual d'armes a la majoria de les cases. En línies generals, el conjunt de les poblacions estudiades reflecteix un comportament homogeni. Si al llarg del sis-cents, gairebé tres de cada deu llars disposava d'alguna arma, a les darreries del set-cents no se superava el 5%. Aquest descens tan espectacular s'hauria de cercar en la prohibició d'utilitzar armes de foc i concretament pedrenyals, que eren considerats les armes dels bandolers.¹²¹ Els grups més ben armats corresponien als pagesos i ciutadans honrats, fins i tot a les poblacions marineres. Es documenta, bàsicament, arcabussos, mosquets, pedrenyals, flascos, espases, pistoles, canons, escopetes i xispes.

A Mataró, Giménez Blasco¹²² assenyala, també, que els pagesos constituïen el col·lectiu més ben armat al segle disset.

En definitiva, els grups més proclius a incorporar novetats van ser els comerciants, professions liberals i ciutadans honrats, en contrast amb els pagesos. Alguns

---

¹¹⁹ Lencina Pérez, Xavier, "Els objectes culturals en l'entorn quotidià dels notaris barcelonins del segle XVII" *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, 1994, pp. 607-615.

¹²⁰ Maruri Villanueva, Ramón, *La burguesia mercantil santanderina, 1700-1859. Cambio social y mentalidad*, pp. 143 i ss.

¹²¹ Sales, Núria, "Els segles de la decadència" *Història de Catalunya*, T. IV, pp. 265-268

dels elements analitzats indiquen un major dinamisme tant en la possessió de nous objectes com en l'adopció de nous hàbits dins el col·lectiu dels comerciants. Aquests es mostren, sovint, més precoços a incorporar les novetats que els privilegiats. Per exemple, els primers rellotges documentats a Arenys de Mar estaven a mans d'un comerciant, un mariner i un negociant. Tanmateix, tot plegat s'hauria d'atribuir a la intensa activitat comercial desfermada per aquests col·lectius, que afavoriria que poguessin adquirir les noves mercaderies en una cronologia més primerenca.

6. La inversió

Si en el capítol precedent s'assenyalava, que la tinença de joies, quadres o miralls com a signes de prestigi, l'adquisició de peces de terra, cases i masos, així com la participació en companyies comercials i barques s'afiançaria com un altre mitjà de distinció social. Hi ha una obsessió per esdevenir propietaris i especialment de masos. Disposar d'una bona extensió de peces de terra era sinònim d'estatus i nivell social. Tenint presents aquestes consideracions, s'analitzarà cap a quins sectors es canalitzava la inversió econòmica, quins eren els principals grups socials i finalment si s'aprecien diferències cronològiques i geogràfiques.

L'anàlisi dels percentatges de propietaris¹²³ de peces de terra reflecteix un comportament diferenciat entre les àrees més mercantívoles i les més rurals. Si a Arenys de Mar i Canet, cinc i sis de cada deu llars disposava com a mínim d'una parcel·la i la tendència és a l'estancament a la baixa en el decurs de les centúries, a Vilassar i Llanerers l'arrelament és més important, set i vuit de cada deu, i la predisposició és a augmentar. La minva de les poblacions marineres al darrer quart del set-cents, obeiria a la crisi finisecular, tal com recollia les memòries de la casa Bellsollé, ja citades anteriorment. Per la seva banda, l'augment dels propietaris de terres a Vilassar i Llanerers s'enquadra amb el procés d'especialització econòmica apreciat en capítols anteriors. Majortàriament els principals propietaris de peces de terres eren els ciutadans honorats i els pagesos en totes les poblacions. Cal destacar, que els artesans propietaris augmenten, progressivament, el seu percentatge a Vilassar. Tot plegat confirmaria, des

---

¹²² Giménez Blasco, Joan, *Economia i ciutat*, pp. 71 i ss.

¹²³ S'ha obviat un estudi de l'extensió i el tipus de cultiu més arrelat a causa d'aleatorietat dels inventaris. Tot i que s'observava un predomini absolut de la vinya, la manca de dades sobre l'extensió de la peça podria ocasionar, que es tingués una visió esbiaixada i es considerés que hi havia un predomini absolut de la vinya, quan en realitat els jornals dedicats a aquest cultiu eren poc importants.

d'un altre angle, que el conreu de la terra constituïa un sector econòmic en expansió. Per aquest motiu, els menestrals no dubtarien en adquirir peces de terra, per anar abandonant progressivament la seva ocupació menestral o deixar-la com una feina de tipus complementari.

Respecte a la mitjana del nombre parcel·les per unitat d'habitatge, s'aprecia un retrocés al llarg de la seqüenciació cronològica. Si als anys 1580-1620, es posseïa per terme mig unes cinc peces, al 1660-1700 se'n tenia unes tres i al 1775-1800 dues. Aquesta reculada atribuïble a l'endeutament evidenciaria la rellevància de les dificultats econòmiques, les quals haurien conduït a la venda d'algunes de les parcel·les de terra posseïdes. Amb tot, l'ascens del percentatge de propietaris a Vilassar i Llavanes seria provocat per l'abandonament parcial de l'ofici originari, especialment, en el cas d'alguns artesans de Vilassar i Llavanes, per treballar de pagès. L'inventari, que concentra el major nombre de peces de terra, correspon a Andreu Sala, pagès de Llavanes, propietaris de més de cinquanta peces i Geroni Ardevol, doctor en medicina de Canet, de més de trenta.

A Lleida, Ramona Huguet assenyala, que un 62% de la menestralia posseïa com a mínim una peça de terra. Percentatge sensiblement inferior a l'obtingut al Maresme, on un 70% dels menestrals de la segona meitat del disset era propietari de parcel·les de terres.

Al Beauvaisis, Pierre Goubert¹²⁴ ressenyava la gran heterogeneïtat de nivells econòmics. Goubert localitza treballadors, que no posseeixen ni casa ni peces de terra; botiguers, propietaris d'un habitatge i una vinya i burgesos que concentren nombroses peces de terra i immobles. Malgrat la presència de teixidors, pagesos, notaris o doctors en medicina, la totalitat de la població era pagesa, ja que conreava la terra o la feia treballar per altri.

La compra de cases va consolidar-se, com una altra mitjà d'inversió econòmica, especialment, a les darreries del set-cents, on dos de cada deu inventaris posseïa més d'una unitat d'habitatge. Precisament Arenys de Mar, que era la població, que menys invertia en peces de terra, és la que va aplegar un percentatge més elevat de cases. Els principals adquiridors d'immobles eren els mariners, pagesos, mercaders, comerciants, professions liberals i ciutadans honrats. Per exemple, Marc Antoni Ferrer, ciutadà honrat

---

¹²⁴Goubert, Pierre, *Beauvais et le Beauvaisis de 1600 a 1730. Contribution à l'histoire sociale de la France du XVII siècle.*

d'Arenys de Mar, aplegava quatre habitatges; Joan Pasqual Borrell, comerciant de la mateixa població, tres i Cristòfol Arquer, ciutadà honrat d'Arenys també, tres.

Si la tinença de propietats era un element important per assolir un títol nobiliari, la compra de masos constituïa, sens dubte, el colofó final per aquells grups socials anhelosos d'ennobliment. Aproximadament un 3% dels inventaris consultats posseeix masos i heretats. Tot i que el més usual és que recaigués a mans pageses, es detecta com notaris, comerciants i doctors en medicina de les localitats d'Arenys de Mar i Canet esmercen part dels seus estalvis en la compra de masos de les poblacions veïnes. A tall d'exemple, Jaume Vila, negociant d'Arenys de Mar, posseïa el mas Rocosa de St Iscle de Vallalta, Cristòfol Arquer, notari d'Arenys de Mar, els masos Serra i Montalt de Gironès i St Llorenç de Montalt o també Salvador Vaquet, comerciant de Canet, el mas Paratge. De fet, l'anàlisi de l'estructura de la propietat per mitjà dels capbreus ha permès comprovar com la tinença dels masos de les demarcacions agràries estava una part a mans de comerciants de les poblacions marineres veïnes.

La localització de molins fariners o hidràulics és, també, molt marginal, ja que no arriba al 3% en el conjunt de les poblacions i períodes estudiats. Amb tot, Llanerques totalitza un percentatge lleugerament superior respecte a la resta de localitats veïnes. Semblantment al que succeïa amb els masos, s'observa un comportament molt contrastat entre les demarcacions rurals i les marineres. Així si a Vilassar i Llanerques, els molins es troben a mans pageses, a Arenys de Mar i Canet recauen a mans de comerciants, doctors en medicina i ciutadans honorats d'origen no pagès. A tall d'exemple, cal esmentar, novament, l'inventari de Gabriel Arquer d'Arenys de Mar, que posseïa un "*moli nou a sos arreus, altre moli en la riera de Caldes anomenat moli del mig*" o el de Jacob Macia, que aplega un molí fariner a St Ciprià de Vallalta. La tinença de censos es presenta força uniforme en el conjunt de la mostra, ja que entre un 5 i un 6% dels inventaris percebia una pensió, dels quals la immensa majoria era pagesos, ciutadans honorats i alguna professió liberal i comerciants.

Si la tinença de peces de terra, masos, molins i censos va predominar a les àrees rurals, la participació en barques, companyies comercials i en vals marítims va prevaldre a les zones litorals. Així, Nicolau Pruna, comerciant i mestre mariner, va arribar a aglutinar fins a deu vals marítims, valorats en 2.362 lliures, i Salvador Vaquet, comerciant de Canet, va fundar una companyia comercial, taxada en 33.000 lliures. Amb tot, cal esmentar l'elevat percentatge de barques als inventaris vilassarencs de les

darrereries del divuit, una bona part dels quals corresponia a habitatges del veïnat de mar i per tant a pescadors.

Generalment la darrera part dels inventaris esmentava els crèdits, que el difunt tenia consignats. Amb tot, predominava més els censals morts o deutoris, que el mort havia prestat que els que devia. De fet, els inventaris no són la millor font documental per aproximar-se a l'arrelament del deute, ja que sovint s'obviava aquest capítol. En realitat, únicament un 6% dels documents consultats en fa esment. En el decurs de les centúries, s'evidencia una tendència recessiva. Malgrat les reserves, es podria afirmar, que el crèdit hauria deixat de constituir una inversió rendible als principals prestamistes. En bona mesura no cal perdre de vista, que pels volts de 1750 les pensions dels censals morts varen patir una acusada reducció al 5%. Els principals creditors eren els pagesos, al món rural, i els privilegiats i tots aquells oficis vinculats al comerç, al món mercantil. De fet, era usual que apotecaris, comerciants, botiguers o negociants morissin amb una llarga llista de deutes per percebre. Per exemple, entre els béns inventariats de l'apotecari Joan Golart, es ressenya un llibre de dèbit i crèdit de l'any 1669. Aquest fenomen, però, s'analitzarà més extensament en estudiar els mecanismes de l'endeutament.

Amb tot, el Maresme, i molt especialment Arenys de Mar i Canet, conjuminaven la inversió en béns immobles i en companyies comercials. S'havia imposat progressivament una multiplicitat inversora, per tal d'evitar riscos i ampliar el marge de beneficis. Així, Bernat Co, negociant d'Arenys de Mar de les darrereries del disset, posseïa una botiga, on venia teixits i mercaderies pròpies d'un adroguer, tenia tres vinyes, participava en un quart i un setzè de barca i finalment sobresortia en la seva activitat prestamista. L'inventari esmenta, que els clients li devien unes 550 lliures, una bona part dels quals provenia de poblacions veïnes (Arenys de Munt, Arenys de Mar, Canet i Caldes d'Estrac).

Altre cas paradigmàtic correspon a Jaume Vila, comerciant d'Arenys de Mar de les darrereries del set-cents. El patrimoni d'aquest comerciant l'integrava una botiga, un mas, sis vinyes, les rendes de diferents censals morts i finalment la participació en canvis marítims i barques. Tot plegat responia a un objectiu molt concret: l'obtenció del títol de ciutadà honorat. Marc Antoni Ferrer, que ja havia aconseguit el títol de ciutadà honorat, vivia pràcticament de rendes. Posseïa un mas, dinou peces de terra, quatre cases i finalment percebia pensions de censos i censals morts.

Si en els exemples esmentats, la multiplicitat inversora era un sinònim de riquesa, en el cas dels estrats socials més humils constituïa un signe de penúria econòmica. Tal com recorda Belén Moreno,¹²⁵ en aquests grups socials s'ajustaria la frase popular "d'home de molts oficis; pobre segur". Així, doncs, la pluralitat d'ingressos es donava en els membres dels dos extrems de l'escala social: els més humils i els més rics. Es localitza nombrosos mariners, que combinen les feines de la mar amb el cultiu d'una petita peça de terra, per tal d'aconseguir incrementar els guanys.

7. L'evolució d'algunes famílies

Dins la mostra recollida, s'ha localitzat els inventaris de determinades famílies en diferents moments cronològics. El seguiment de l'evolució del nombre d'estances de l'habitatge, així com de les eines agrícoles i professionals, de la tinença de bestiar, de les reserves alimentàries, dels béns mobles i finalment de la inversió en una mateixa nissaga esdevé un exemple paradigmàtic de l'evolució apreciada en la resta d'inventaris analitzats. Es disposa de tres exemples: la família Golart, reconeguts apotecaris de Canet, els Arquer, destacats notaris i ciutadans honrats arenencs, i finalment la nissaga dels Cuquet, pagesos del veïnat de Cabrils (Vilassar).

En el cas dels Golart es disposa de dos inventaris suficientment allunyats. Aquesta circumstància permet poder extreure unes conclusions més interessants, ja que un data del 1669 i l'altre del 1789. La casa dels Golart va mantenir el mateix nombre d'estances, nou en els dos casos. Però va patir algunes reestructuracions en el decurs de les centúries. A la segona meitat del disset, la llar disposava d'una cuina, un celler, un "estudi", tres cambres, una golfa, una botiga i una eixida. Al cap de més d'una centúria, l'espai destinat a la botiga s'havia convertit en una entrada i l'"estudi" i la golfa havien desaparegut per esdevenir cambres de dormir a causa possiblement d'una ampliació familiar.

Respecte als béns immobles, es conserva les dues peces de terra, tot i que les dues cases que s'assenyalava al 1669 ja no s'esmenten al darrer inventari. Tal vegada, el repartiment entre els altres fills o bé els deutes explicarien aquesta minva en el

---

¹²⁵ Moreno Claverías, Belén, "Desde el pagès sin tierra al pagès señor y negociante. Las economías familiares campesinas en el Penedès del siglo XVIII" *VIII Congreso de Historia Agraria*, Salamanca, 1997, pp. 23-32.

patrimoni. Les xocolateres són presents al 1789 en el marc de la generalització d'aquest nou hàbit al llarg del set-cents.

Respecte a l'utilitat agrícola, la capacitat dels cups i les bótes havia augmentat en deu carregues al 1789, a diferència del retrocés detectat a Arenys de Mar i Canet. Mantenen la tinença de cup, premses i bótes. Cal destacar, però, l'ascens de les portadores i la desaparició de les aixades. En definitiva la confrontació dels dos documents revela, que només es disposa d'estris per conservar i transformar el vi, però no per treballar la terra. Aquesta mancança juntament amb el manteniment de les peces de terra indicaria que els Golart ja no cultivaven ells mateixos la terra.

Des del punt de vista de la cultura material, cal destacar l'ascens del nombre de llençols al 1789, de deu a trenta, possiblement a causa de l'augment del nombre d'habitants a la casa. S'observa un cert empobriment a les darreries del set-cents en consonància amb el context de crisi. Així, minva el nombre de quadres i desapareixen els miralls, les joies i la plata. Finalment la cultura escrita està exemplificada amb els llibres-eina (receptes, llibres d'apotecari) i els quaderns de comptes.

S'ha localitzat fins a quatre inventaris, datats als anys 1664, 1670, 1672 i 1789, de la família Arquer d'Arenys de Mar. L'estructura de la casa reflecteix un increment del nombre de peces del 1664 (13 estances) a 1789 (18 estances). Al 1664 s'esmenta una entrada, una cuina, dos cellers, una sala, sis cambres, un pastador i finalment un estable. Al cap de sis anys, ja s'aprecia un seguit de canvis. Es documenta dues entrades, abans n'hi havia una, un celler, abans n'hi havia dos, dos magatzems, inexistents en el document anterior, i cinc cambres, abans n'hi havia sis. El 1789 és el període, en què es comptabilitza un major nombre d'estances. S'esmenta una entrada, una cuina, un estable i un celler; apareix un menjador i una sala; augmenta el nombre de cambres; desapareixen el pastador i els magatzems i en el seu lloc es troben un despatx, dos rebost i una eixida. En definitiva, hi ha determinades peces fixes com la cuina, el celler, l'estable i l'entrada. D'altres augmenten o disminueixen en funció del nombre d'habitants, com són les cambres de dormir. N'hi ha, que reben altres denominacions magatzem, botiga o rebost i cort o estable. Finalment n'hi ha de nova creació com les sales, menjadors i despatx, signe d'una millora econòmica i d'un augment de les relacions socials.

El patrimoni oscil·la entre tres peces de terra a l'any 1672 i set al 1789. Majoritàriament es tracta de vinyes. La dècada dels 60 del disset seria una conjuntura adversa per a la família, ja que aquesta nissaga va perdre dues parcel·les de terra.

Tanmateix les darreries del set-cents seria una fase de millora econòmica, ja que els Arquer augmenten el nombre de peces de terra i aconseguen la tinença d'un mas i tres cases.

La capacitat dels cellers disminueix notablement, de 302 a 18 càrregues. El nombre de cups, premses i les eines de treballar el camp va retrocedir. Només cal esmentar l'augment de les portadores i de les bótes. Progressivament s'abandona el treball de la terra. El bestiar va desapareixent; de tenir mules i matxos al 1660 es passa a posseir només un garrí al 1789.

Respecte la reserva d'aliments, la presència del pastador evidencia, que la família s'elabora el pa. La xocolata es documenta al 1789. Al 1660, s'esmenta, només, reserves de cereals (forment i mestall) i al 1789 una olla plena de cansalada.

Finalment, l'inventari fa esment de l'existència de manuals notariais i llibres de contingut religiós. S'observa la disminució de quadres i miralls en el decurs de les centúries a causa del probable endeutament familiar. Anteriorment s'ha assenyalat, que quan una família començava a patir problemes de liquiditat, el primer pas consistia en desprendre's de les joies i els altres objectes de luxe. Tot i que es podia plantejar aquesta suposició, no s'ha de menystenir tampoc el risc de no haver estat enregistrat per part del notari.

Respecte a la família Cuquet de Vilassar, es disposa de cinc inventaris, distribuïts uniformement al llarg de tot el període analitzat (1611, 1677, 1695, 1698 i 1799). L'habitatge dels Cuquet s'estructura entre dos i vuit estances. Al 1611, l'inventari descriu una entrada, una cuina, un menjador, un celler, una sala i finalment una cambra de dormir. Al 1677, la casa havia reduït significativament el nombre de peces. Únicament es disposava d'una entrada, una cuina i una habitació. Al 1695, la llar recuperava l'esplendor d'èpoques passades i s'enumera una entrada, una cuina, un celler i dues cambres. Només tres anys més tard, el 1698, es descriu exclusivament una entrada i una cuina; possiblement a causa de deficiències de la documentació. Finalment a les darreries del set-cents, el mas Cuquet estava integrat per una entrada, una cuina, un celler i cinc habitacions. Així, doncs, l'entrada i la cuina es converteixen en dues estances fixes, atesa la seva rellevància. En canvi, el celler i les cambres són més variable, en funció del nombre de familiars i de les necessitats domèstiques.

El patrimoni familiar presenta una certa estabilitat. Si al 1611, la casa no posseïa peces de terra, al 1677 se n'esmenta quatre i als anys següents el nombre de terres se

situa en tres, de les quals la majoria són vinyes. El 1799, la casa ja ha invertit en la compra de cases, semblantment al que succeïa al conjunt de poblacions analitzades.

En tots els inventaris, la casa disposa de pales i de forn per elaborar el pa. Per contra la xocolata és inexistent, fins i tot al 1799.

La capacitat dels cellers va minvar el 1799. Fins aquell moment va predominar un cert equilibri entre trenta i quaranta càrregues. Es va mantenir, també, amb algunes oscil·lacions la presència de cups, aixades, portadores, bótes i magalls.

En contrast amb els mercaders, notaris i ciutadans honrats d'Arenys de Mar i Canet, no es documenta cap mena de mirall, representació pictòrica, joia i plata. Cal esmentar l'existència d'una arma de foc i un parell de pergamins.

En definitiva, l'anàlisi dels inventaris ha evidenciat, que l'habitatge maresmenc estaria integrat per cinc estances: entrada, cuina, celler i dues cambres de dormir. Tanmateix a partir d'aquest model bàsic, el propi cicle vital familiar i l'estructura econòmica de la població, on s'ubiqués la llar inventariada, condicionaria l'aparició de més o menys cambres de dormir, corrals, estables o botigues.

L'element geogràfic seria encara més determinant en la rellevància de la ramaderia, l'utilatge agrícola, la capacitat dels cellers, l'adopció de nous productes alimentaris, la reserva d'aliments i la inversió entre molts altres aspectes. Així, les zones rurals sobresurten per aplegar un nombre més elevat d'utilatge agrícola, animals de tir, així com reserves alimentàries (cereals i lleguminoses). En canvi, les àrees més mercantils, destacarien en la seva precocitat en l'adopció de nous productes, com la xocolata o el cafè, així com en la incorporació de noves modes, com els miralls, els quadres i els rellotges, i finalment per la importància quantitativa de les sales i cadires, com un signe de la importància donada a les relacions socials.

S'observa com aquells estrats de la societat més anhelosos d'un títol nobiliari eren els que adoptarien un estil de vida més refinat. Així, la xocolata, el rellotge o la presència de rebedors i passadissos apareixen abans als inventaris de mariners, mercaders o professions liberals que en els dels ciutadans honrats.

L'anàlisi de l'utilatge professional ha revelat el predomini d'una dispersió en la distribució de les eines i de les mercaderies. Aquest fenomen seria extrapolable al conjunt de la casa. No hi ha una especialització en les diferents estances de la casa. Perviu un cert "intrusisme" professional, la qual cosa deixaria entreveure la pervivència d'una llibertat d'iniciativa econòmica.

La cultura escrita concentra uns nivells molt irrisoris. Predomina l'anomenat llibre-eina, vinculat als doctors en medicina, notaris, cirurgians o apotecaris, els quaderns de comptes i finalment els llibres de contingut religiós. Les obres històriques, literàries i clàssiques no són massa rellevant. Semblantment al que succeïa amb la temàtica dels quadres i de les joies, preval una cultura religiosa molt forta en el contingut dels llibres ressenyats en els inventaris.

Perviu una pluralitat inversora entre els col·lectius més benestants. D'aquesta manera, hom evitava les operacions arriscades i ampliava el marge de beneficis econòmics. Es detecta comerciants i professions liberals, que posseeixen peces de terra i masos, participen en barques i companyies comercials i vals marítims, actuen com a creditors i finalment perceben pensions de diferents censos.

Finalment els inventaris constitueixen un bon indicador del nivell econòmic dels diferents períodes analitzats. Si la segona meitat del disset es pot definir d'expansió a partir de l'augment del percentatge d'objectes de luxe; el darrer quart del divuit seria conjunturalment advers, tal com ho reflecteix el descens espectacular de les joies, la plata i els miralls. Malgrat que els inventaris poden constituir una eina per valorar de manera indirecta l'estat econòmic d'una població, l'endeutament esdevé un dels mitjans més fidedignes per verificar-ho, tal com es comprovarà tot seguit.

9. ELS MECANISMES D'ENDEUTAMENT

Sens dubte, l'endeutament ha d'ésser interpretat com un mecanisme d'expropiació de la propietat i de diferenciació social interna. Si en el capítol anterior s'analitzava la cultura material de cada grup professional des del punt de vista cronològic i geogràfic, en aquest epígraf s'aprofundirà en les causes, que haurien desencadenat aquestes desigualtats.

El recurs al crèdit formava part de la quotidianitat dels homes de l'Antic Règim, tal com es desprèn de les dades aportades per la bibliografia. Així Ulrich Pfister¹ assenyala, que nou de cada deu pagesos suïssos estava endeutat. Peter Spufford² observa, que un 81% dels difunts de l'est de Kent moria amb deïbits. Finalment Concepción Camarero³ indica, que més del 70% dels caps de casa de la població de Gumiel de Hizán havia contret algun deute, segons dades del Cadastre d'Ensenada.

Malgrat el seu arrelament, sorprèn el seu escàs tractament bibliogràfic. Nombrosos historiadors remarquen per activa i per passiva, que la història de l'endeutament està encara per fer. Per exemple, tant Llorenç Ferrer⁴ com Arcadio García Sanz⁵ afirmen, que la bibliografia sobre el censal és escassíssima i encara més des d'una vessant històrica. Així mateix, Enric Tello⁶ alertava, en un article publicat al *Noticiario de Historia agraria*, que manquen investigacions, que aprofundeixin la relació entre els mecanismes creditors i el funcionament del mercat de la terra en l'etapa preindustrial. Tanmateix aquest buit bibliogràfic no és privatiu de la historiografia espanyola. Així Paul Servais⁷ confessa, que una bona part de les tesis d'història rural evoca l'endeutament agrari molt superficialment. És poc freqüent, que aquests treballs hi dediquin més que alguns desenvolupaments circumstancials. Per tant, tot i que

---

¹ Pfister, Ulrich, "Le petit crédit rural en Suisse aux XVI-XVIII siècles" *Annales HSS*, núm. 6, 1994, pp. 1339-1357.

² Spufford, Peter, "Les liens du crédit au village dans l'Angleterre du XVII siècle" *Annales HSS*, núm. 6, 1994, pp. 1359-1373.

³ Camarero Bullón, Concepción, "Endeutament i detracciions a la Castella de l'antic règim (anàlisi de quaranta-nou viles burgaleses)" *Recerques*, núm. 18, pp. 73-106.

⁴ Ferrer Alòs, Llorenç, "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (segle XVIII)" *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 101-128.

⁵ García Sanz, Arcadio, "El Censal" *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 37, 1961, p. 281.

⁶ Tello Aragay, Enric, "El crédito rural como factor del cambio agrario (siglos XVIII-XIX)" *Noticiario de Historia Agraria*, núm. 4, año II, 1992, pp. 407-410.

⁷ Servais, Paul, "De la rente au crédit hypothécaire en période de transition industrielle. Stratégies familiales en région liégeoise au XVIII siècle" *Annales HSS*, núm. 6, p. 1393.

complex, aquest tema ofereix un doble interès, per una banda, pel seu paper en l'organització i el funcionament de les societats de l'Antic Règim, i per altra, per la seva incidència en els orígens llunyans de la Revolució Industrial.

Si la historiografia censalista és força migrada, cal advertir, que una bona part dels estudis realitzats s'ha fet a partir de les comptabilitats d'institucions eclesiàstiques, senyoriales o comunals. Això ha afavorit, que es conegui molt més, qui eren els grans beneficiaris del crèdit públic, que no pas la xarxa dels petits inversors del crèdit privat, que alimentava les economies familiars pageses. En general, es desconeix la dinàmica, l'abast i el pes de l'endeutament familiar pagès. En aquest sentit, manquen treballs, que avaluin l'endeutament privat a escala local o regional.⁸ De fet, el primer treball publicat al Principat, que va analitzar els censals i les vendes a carta de gràcia des del punt de vista de l'endeutament agrari fou el de Llorenç Ferrer⁹.

La rellevància de l'endeutament és cabdal, ja que era un poderós mecanisme d'expropiació pagesa i de diferenciació social agrària. En línies generals, el crèdit contribuïa a fer els rics més rics i els pobres més pobres. Hom disposa de treballs fonamentats en la consulta dels llibres del cadastre¹⁰, inventaris post-mortem¹¹, documentació familiar¹², llibretes de censals i censos de l'Església¹³, així com llibres del

---

⁸Olivares Periu, Jordi, *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria*, Lleida, 2000.

⁹Ferrer Alòs, Llorenç, "Censals, vendes a carta de gràcia i l'endeutament pagès al Bages (S XVIII)" *Estudis d'Història Agrària*, núm.4, Barcelona, 1983, pp. 101-128. "Ventas a carta de gracia y endeudamiento en la comarca de Bages del siglo XVIII" *Actas del II Coloquio de metodología histórica aplicada*, Universidad, Santiago de Compostela, 1984. *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central. Segles XVIII-XIX*, Barcelona, 1987. "L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX" *Recerques*, núm. 18, pp.7-47.

¹⁰Una bona part dels treballs d'Enric Tello és fonamenta amb el cadastre. "El papel del crédito rural en la agricultura del Antiguo Régimen: desarrollo y crisis de las modalidades crediticias (1600-1850)" *Noticiero de Historia agraria*, núm. 7, 1994, pp. 99-33. , "Vendre per pagar. La comercialització forçada a l'Úrgell i a la Segarra al final del segle XVIII" a *Recerques*, núm. 23, pp. 141-159. "Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera 1744-45)" a *Revista d'estudis d'Història Agrària* núm 8, pp. 58-99. "La utilització del censal a la Segarra del set-cents: crèdit rural i explotació usurària" a *Recerques* núm. 18, pp.47-71. Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860, Pagès, Lleida, 1995. Camarero Bullón, Concepción, "Las detracciones sobre la economía agraria y el endeudamiento del pequeño campesino en el S. XVIII: aplicación a un concejo castellano" *Agricultura y Sociedad*, núm. 33, pp. 197-253. Barreiro, Baudilio, *La jurisdicción de Xallas en el siglo XVIII. Población, sociedad y economía*. Combina l'estudi del cadastre amb els protocols notariales.

¹¹Torras Ribé, Josep Maria, *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862)*, Barcelona, 1976. Moreno Claverías, Belén, "Le crèdit dans les economies familiares catalanes au XVIII siècle a partir des inventaires après-décès", *Separata*.

¹²Serra Puig, Eva, "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els S. XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat" *Recerques*, núm. 5, pp. 33-72. Dantí Riu, Jaume, *Terra i propietat al Vallès Oriental*, Sta Eulàlia de Ronçana, 1988. Sanmartí, Roset, Carme, *La pagesia benestant al Bages. El mas Sanmartí*, Manresa, 1991

clavari¹⁴. Amb tot, el recurs a aquestes fonts, sovint, pot ocasionar, que es tingui una visió esbiaixada i sovint poc profunda del deute. Possiblement, la documentació més encertada sigui la corresponent als manuals notariais. Certament, el buidatge dels protocols notariais requereix una anàlisi més minuciosa. Però, sens dubte, és possiblement el mitjà més representatiu per conèixer l'abast del crèdit dins les societats modernistes.

Sovint, la bibliografia ha focalitzat el seu interès en un sistema d'endeutament, preferentment, el censal mort. Aquest fet pot distorsionar els resultats obtinguts, ja que el deute ha d'ésser analitzat globalment. Tal com diu Enric Tello, l'endeutament seria una espessa teranyina, on deutoris, censals morts, violaris, VCG i compravendes estarien estretament interrelacionats. Seria difícil precisar, quan s'hauria iniciat la roda dels deutes. Precisament, un dels objectius d'aquest capítol és aprofundir en l'endeutament des d'aquest punt de vista. Si el crèdit esdevé un instrument de diferenciació social interna, fins a quin punt no és també un mitjà de dissimilitud entre les poblacions més agràries i més mercantívoles. Tal com s'ha fet en estudiar el capítol referent a la cultura material, s'emprarà la mateixa cronologia: 1580-1620, 1660-1700 i 1775-1800. Aquests talls han de permetre comprovar, si efectivament s'observen canvis en l'arrelament dels diferents sistemes creditors, en la sociologia de l'endeutament i en les causes. La seqüenciació temporal de l'endeutament palesarà, també, si s'està davant una etapa adversa o expansiva des del punt de vista econòmic. Aquesta variable, però, s'haurà de posar en relació amb els resultats obtinguts en l'anàlisi de la cultura material.

1. Definició de conceptes i sistemes d'endeutament més arrelats

Quan un pagès o un mariner necessitava diners, podia recórrer a la contractació de diferents sistemes creditors (deutoris, censals morts, violaris, VCG o compravendes). El recurs a un o altre sistema vindria condicionat per la gravetat de la situació.

---

¹³Ferrer Alòs, Llorenç, "L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX" *Recerques*, núm. 18, pp.7-47. Atienza López, Angela, "El préstamo en la sociedad tardofeudal: las rentas censales del clero regular zaragozano en el siglo XVIII" *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, núm. 55, 1987, pp. 67-104. *Ibidem*, "Transformaciones en el sistema de crédito y crisis de las economías monásticas a fines del Antiguo Régimen en Aragón" *IV Congreso de la Asociación de Historia económica*, Alacant, 1989.

¹⁴Dantí Riu, Jaume, "La hisenda municipal de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç", *Pedralbes*, núm. 13, pp.505-512. Pérez, Pastor, Plàcid, "Evolució dels censals de la Universitat de Sóller (1685-1760)" *Revista Institut d'Estudis Balearics*, núm. 7, pp. 65-91.

El debitori podia simbolitzar el primer pas cap a la roda dels deutes. Era un contracte, a través del qual el deutor reconeixia deure una quantitat superior a la lliurada pel creditor. D'aquesta manera hom defugia la prohibició de la usura. Generalment la durada del préstec era curta. El censal mort i violari encarnaven el segon pas. Davant la impossibilitat de fer front el deute, el pagès signava un censal mort o un violari per poder lluir el debitori creat anteriorment.

A causa de la interdicció de l'església, s'estimulava una venda en els censals morts i violaris: el qui rebia els diners venia a qui els hi deixava el dret a cobrar un interès i el qui deixava els diners comprar el dret a cobrar l'interès, anomenat pensió. Tot i que censal mort i violari compartien la mateixa filosofia, hi havia un aspecte, que els diferenciava: la durada. El censal mort gaudia d'un caràcter indefinit. Tot i això s'introduí el pacte de millora, segons el qual, després d'uns anys determinats, 4 o 5, el censatari estava obligat a donar més fiances o bé a augmentar la hipoteca. Per contra, el violari posseïa una data de caducitat, la vida d'una o dues persones. Aquest fet ocasionava, que l'interès del violari fos sensiblement superior.

El censal va tenir el seu origen al segle XIV, quan es va imposar l'economia monetària i les institucions municipals varen recórrer a aquests crèdits per fer front als seus deutes¹⁵. En canvi, hom considera, que l'inici de la seva davallada s'hauria de datar pels volts de 1750, quan el monarca Ferran VI va determinar la reducció de l'interès del censal del 5 al 3% a tots els territoris de la Corona d'Aragó. Prèviament, al 1705 ja s'havia dut a terme aquesta llei a la Corona de Castella:

“Que en todo el distrito, y provincias de mi Corona de Aragón se observe la referida pragmática sanción de veinte y tres de febrero de mil setecientos y cinco, sobre la minoración de réditos de los censos redimibles y al quitar, como en ella se previene; y para su mejor inteligencia y cumplimiento, declaro que la reducción de cinc a tres por ciento se ha de entender en todos los censos consignativos reales, personales o mixtos que estuvieran creados o se fundaren adelante sin embargo de qualquiere firmezas, cláusulas y pactos que tengan sus

---

¹⁵ García Sanz, Arcadio, “El Censal” *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 37, pp. 281-305.

escrituras, aunque sea el reservativo de dominio que se practica en algunos territorios (...)”¹⁶

Segons Enric Tello¹⁷, l'ensorrament del sistema censalista hauria començat amb la “vaga de pensions” iniciada pels censataris amb la Guerra del Francès i finalitzaria amb la crisi de la monarquia absoluta amb la mort de Ferran VII. Caldrà analitzar els efectes, que va tenir la pragmàtica de 1750 sobre la contractació de nous censals i quina fou l'evolució del violari respecte al censal mort al Maresme.

La VCG encarnava una situació més crítica. El pagès, ofegat pels deutes i un cúmul de circumstàncies adverses, ha de vendre a carta de gràcia una part del seu patrimoni. Tanmateix no suposava la pèrdua definitiva de l'immoble empenyorat, ja que hi havia l'esperança de poder-lo recuperar en unes circumstàncies més favorables. Generalment, una bona part de les VCG acabava amb la venda posterior del dret de lluir i quitar, és a dir la pèrdua definitiva de la peça de terra o de la casa empenyorada. En d'altres casos, el pagès optava directament per la venda perpètua.

Als anys 1580-1620, els sistemes de crèdit més arrelats al Maresme varen ésser, per ordre d'importància, els debitoris (71%), els censals morts (20%), els violaris (7%), les compravendes (5%) i finalment les VCG (1%). Si s'analitza aquests percentatges més detingudament, s'observa algunes dissimilituds entre les poblacions de la mostra. Així, malgrat que el debitori és el mecanisme creditor més estès arreu, s'aprecia una preferència pel censal mort a les poblacions marineres, en contrast amb les poblacions pageses, que optarien pel violari. Per tant, tot sembla indicar, que el censal mort es vincularia als medis més mercantívols i el violari als més rurals.

A la segona meitat del sis-cents, tot i que aparentment tot sembla indicar, que no es varen produir alteracions massa significatives, una anàlisi més minuciosa revela algunes modificacions força il·lustratives. Així, malgrat el predomini dels debitoris, hom evidencia un descens arreu de la comarca. En canvi, la resta d'instruments va experimentar uns guanys generalitzats. Amb tot, cal remarcar l'accentuació de les diferències entre les poblacions rurals i les marineres en el decurs dels anys. Així a Canet i Arenys de Mar, hom va recórrer, preferentment, a la contractació de debitoris, seguit de censals morts, compravendes i VCG, en contrast amb els violaris, que varen obtenir una

---

¹⁶ Peset, M.; Graullera, V., “Els censals i la propietat de la terra al segle XVIII valencià” *Recerques*, núm. 18, p. 120.

representació molt petita. En canvi, a les zones d'economia agrària, s'evidencia una preferència per la contractació de violaris a diferència dels deutoris, que varen patir un retrocés molt accentuat.

A les acaballes del set-cents, s'observa unes modificacions molt marcades respecte a les etapes anteriors. La compravenda va esdevenir l'instrument més emprat, seguit d'un cert equilibri entre el censal mort i la VCG i finalment en darrer lloc el deutor. Cal destacar la desaparició dels violaris. Resulta força significatiu el fet, que l'extinció del violari s'hagués iniciat en una cronologia més primerenca a les poblacions marineres. Així, al període 1660-1700, aquest instrument de crèdit era gairebé inexistent a Canet i Arenys de Mar. En canvi, a les viles més agràries, perduraria fins a les darreries del sis-cents. L'increment del crèdit associat a la venda denotaria un agreujament de la situació econòmica, respecte a les fases anteriors. Aquest índex haurà de tenir-se en compte, quan s'analitzi la cronologia del deute.

Tanmateix, sorprèn el predomini dels censals morts a algunes de les poblacions analitzades, ja que resulta força inversemblant la seva puixança en un moment, en què aquest sistema creditor havia deixat d'ésser interessant des del punt de vista inversor. No cal perdre de vista, que pels volts de 1750, els interessos de les pensions dels censals morts varen patir una acusada reducció al 3%. Amb tot, Llorenç Ferrer¹⁸ assenyala l'existència de dues puntes esporàdiques en la contractació dels censals morts a la comarca del Bages. Casualment, aquestes cúspides coincideixen en part amb una de les etapes cronològiques estudiades: 1790-1805.

Així doncs, en el decurs de les centúries, el deutor va recular, en contrast amb la compravenda, que va avançar posicions. Per poblacions, a Arenys de Mar, el deutor va decaure progressivament, ja que va passar d'un 77% al 1580-1620, a un 24% al 1775-1800. En canvi, el censal mort va augmentar, especialment, a les darreries del sis-cents. La compravenda va resseguir una línia evolutiva ascendent, tot i que aquest augment va accentuar-se a les acaballes del set-cents. La VCG no sembla haver estat un instrument gaire arrelat en aquesta localitat. Finalment el violari va ésser, pràcticament, inexistent, atès que va suposar un 1% als segles XVI i XVII.

---

¹⁷Tello Aragay, Enric, *Cervera i la Segarra al segle XVIII*.

¹⁸ Ferrer Alòs, Llorenç, "L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX" *Recerques* núm. 18, pp.7-47.

MECANISMES D'ENDEUTAMENT MÉS ARRELATS

-Període 1580-1620

%	DEBITORIS	C MORTS	VIOLARIS	VCG	COMPRAVENDES
ARENYS MAR	77%	16%	1%	1%	4%
CANET MAR	64%	23%	3%	2%	6%
VILASSAR	71%	4%	11%	8%	6%
LLAVANERES	70%	5%	19%	2%	3%
TOTAL	71%	20%	7%	1%	5%

-Període 1660-1700

%	DEBITORIS	C MORTS	VIOLARIS	VCG	COMPRAVENDES
ARENYS MAR	47%	32%	1%	5%	13%
CANET MAR	54%	25%	0%	4%	16%
VILASSAR	27%	30%	20%	5%	18%
LLAVANERES	26%	20%	23%	11%	20%
TOTAL	37%	28%	11%	5%	17%

-Període 1775-1800

%	DEBITORIS	C MORTS	VIOLARIS	VCG	COMPRAVENDES
ARENYS MAR	24%	43%		4%	28%
CANET MAR	12%	51%		2%	35%
VILASSAR	20%	14%		30%	35%
LLAVANERES	14%	34%		15%	36%
TOTAL	17%	24%		23%	36%

El descens del deutor va ésser, especialment, acusat a Canet a les darreries del set-cents. Significativament, l'expansió del censal mort i de la compravenda va tenir lloc en detriment del deutor. Així, tant el censal mort com la compravenda varen duplicar el seu valor percentual al 1775-1800. La VCG va jugar un paper molt residual, ja que no va ultrapassar el 5%. Finalment el violari va obtenir, únicament, una minsa representació als anys 1580-1620, semblantment al que va succeir a Arenys de Mar.

A Lllaneres, la reducció del deutor va ésser, també, molt significativa. Tal com va succeir a les altres poblacions, s'observa un increment del censal mort i de la compravenda. Cal esmentar la rellevància de la VCG al darrer període i la transcendència del violari als segles XVI i XVII. Amb tot, a les acaballes del divuit el violari ja s'havia extingit.

A Vilassar, la davallada del deutor va resultar, també, notòria, en contrast amb la compravenda i la VCG. Crida l'atenció l'escassa representativitat del censal mort a les darreries del set-cents, ja que no supera el 15%. Per contra a la resta de poblacions va sobrepassar el 30%. Finalment el violari va exercir un cert pes durant els segles XVI i XVII, entre un 11-23%.

Malgrat algunes dissimilituds ja esmentades entre el medi rural i el mariner, en línies generals predominaria una mateixa tendència a totes les poblacions. És a dir un retrocés del deutor, en contrast amb la compravenda i el censal mort. L'increment dels instruments de crèdit vinculats a la venda revelaria un agreujament econòmic. Altre aspecte rellevant, és l'extinció del violari. Aquest instrument hauria desaparegut abans a les poblacions marineres que les agràries. Ara bé, tal com es planteja Enric Tello¹⁹, hom es pregunta, també, quina hauria estat la causa, que hauria propiciat l'extinció del violari en detriment del censal mort. Des del punt de vista inversor, el violari podia ésser més atractiu, ja que l'interès era d'un 14% front al 5% del censal mort. Amb tot, el caràcter indefinit del censal mort podria ser la principal causa. Als censalistes, els podia resultar més interessant assegurar-se una pensió vitalícia, tot i que petita, que no pas uns ingressos més profusos, però puntuals.

Un repàs a les dades subministrades per la bibliografia possibilitarà enquadrar millor els fenòmens detectats al Maresme. Al Vallès Oriental, Jaume Danti²⁰ precisa, que

---

¹⁹ Tello Aragay, Enric, "El papel del crédito rural en la agricultura del Antiguo Régimen: desarrollo y crisis de las modalidades crediticias (1600-1850)" *Noticiario de Historia agraria*, núm. 7, pp. 15-17

²⁰ Danti Riu, Jaume, *Terra i propietat*, p.258.

al segle XVII, el censal hauria estat l'instrument de crèdit més estès i alhora menys feixuc per al pagès, ja que el seu interès no superava el 6,6%. Contràriament, la VCG significaria desprendre's d'una propietat amb el recurs de tornar-la a adquirir pel mateix valor. Per tant, tenint present que la venda es faria a baix-preu i que poques vegades es recuperaria, cal considerar-la ja com un mitjà per major necessitat.

Al Bages, Llorenç Ferrer²¹ assenyala, que els mecanismes més arrelats al set-cents varen ésser els censals i les VCG. Tanmateix quan a les darreries de la centúria, la xarxa censalista entri en decadència, el debitori substituirà al censal mort com instrument de crèdit de la primera meitat del XIX. En canvi, al Maresme les fonts reflecteixen una tendència diferent: el debitori decau i el censal mort augmenta.

A Igualada, Josep Maria Torras²² estudia l'activitat creditora de la família Padró. La seva anàlisi revela un tall pels volts de 1750. Si tota l'activitat creditora d'aquesta família es canalitzava per mitjà dels censals morts fins al 1750, a partir d'aquesta data, Torras no documenta cap censal mort. Aquesta alteració s'ha de posar en relació amb la reducció de l'interès del censal mort. A partir d'aquest any, la inversió es dirigirà cap a l'agricultura i la indústria. Aparentment, els manuals notariais maresmencs no es fan ressò del descens de l'interès de les pensions, ja que aquest instrument creditor no va experimentar cap retrocés significatiu. L'anàlisi del sociograma dels censals morts permetrà observar, quins eren els principals creditors censalistes. Aquest aspecte té un especial interès, si es té present que el censal mort havia deixat d'ésser un instrument inversor rendible.

A la Segarra, Enric Tello²³ constata, que l'endeutament generava una demanda de crèdit que, en predominar la quasi-propietat emfitèutica com a forma d'accés a la terra, era sobretot censal hipotecari. La utilització del debitori a la Segarra set-centista no solament substituïa al censal, sinó que li estava subordinada. En realitat, funcionava com una mena de pròleg, un pas previ a la contractació final d'un censal, quan l'operació mobilitzava sumes considerables. Enric Tello afirma, també, que tot repassant els fils de la teranyina ha evidenciat una paradoxa encara no resolta: per què el censal era la fórmula contractual que dominava, subordinant la utilització de les altres? Com podia esdevenir el més apreciat, si de totes quatre alternatives d'esmerç a disposició

---

²¹ Ferrer Alòs, Llorenç, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central*, p.566.

²² Torras Ribé, Josep Maria, *Evolució social i econòmica d'una família catalana*, p.115

²³ Tello Aragay, Enric, *Cervera i la Segarra al segle XVIII*. pp.470 i 484.

dels creditors–violaris, debitoris, vendes a carta de gràcia i el mateix censal- era la que tenia un tipus d'interès nominal més baix? Per què, si era la que deixava menys marge al censalista per forçar el prestatari a retornar-li el capital?

Peset i Graullera²⁴ defineixen el debitori, com una mena d'híbrid entre els censos i la compravenda. Al segle XVIII, aquests contractes de debitori o vendes amb preu ajornat desapareixen, perquè donat que hom no les satisfieia, es convertien en pensions a llarg termini, que es devaluaven. La situació dels censals i la seva escassa rendibilitat i seguretat explica aquest desviament cap a la compravenda. Els censals deixen d'ésser un mecanisme de crèdit viu el segle XVIII. Amb prou feines se'n constitueixen de nous, però es conserven els antics²⁵.

Així, Pegerto Saavedra²⁶ analitza els protocols notariaus gallecs dels anys 1694-1695 i 1768-69. El seu estudi revela, que en períodes econòmicament adversos augmenta la venda de peces de terra. En aquest sentit, cal interpretar les vendes, com el darrer recurs per poder fer front als deutes. Per tant, segons aquesta hipòtesi, el predomini de les compravendes i les VCG, observat al Maresme a les darreries del set-cents, reflectiria una conjuntura econòmica adversa.

A Valladolid, Bartolomé Bennassar²⁷ destaca l'expansió del censo perpetuo o al quitar a partir del segle XVI.

Així, doncs, un breu repàs a les dades aportades per la bibliografia ha mostrat la singularitat del Maresme. Si els estudis sobre l'endeutament durant el set-cents constaten un descens generalitzat dels censals morts a partir de 1750 i un augment dels debitoris, al Maresme es produiria el fenomen invers. Malgrat la reducció de l'interès del censal mort, aquest instrument creditor mantindria una representació notable a totes les localitats treballades, tret de Vilassar. Amb tot, cal puntualitzar, que Llorenç Ferrer va localitzar dues cúspides en la contractació d'aquests crèdits, que causalment coincideixen en part amb el període analitzat. Tal vegada, l'estudi d'una altra cronologia revelaria uns resultats més en la línia dels assenyalats per la bibliografia.

---

²⁴ Peset, M.; Graullera, V., "Els censals i la propietat de la terra al segle XVIII valencià" *Recerques*, núm. 18, p. 110.

²⁵ Peset, M., "Unes hipòtesis sobre el crèdit agrari en l'Antic Règim" *Terra i propietat. Classes agràries i règim senyorial als països catalans*, Barcelona, 1986, p. 137 i ss.

²⁶ Saavedra, Pegerto, "Un aspecto de las crisis de subsistencias en la Galicia del Antiguo Régimen: las ventas de tierra" *Historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, Santiago de Compostela, 1981, pp. 161-180

²⁷ Bennassar, Bartolomé, *Valladolid en el siglo de oro. Una ciudad de Castilla y su entorno agrario en el siglo XVI*, Valladolid, 1967, p.240.

2. La distribució cronològica de l'endeutament

Segons Pegerto Saavedra²⁸, el nombre de minuts notariais augmentaria considerablement en els anys més difícils, tot i que aquest ascens seria, encara, més punyent en les compravendes. Si efectivament això fos així, aquesta seria una variable a tenir molt en compte per poder calibrar la conjuntura econòmica dels períodes analitzats. L'estudi de la cultura material ha revelat, que a les acaballes del set-cents, l'economia maresmenca passaria per un dels seus pitjors moments. A partir de la seqüenciació cronològica s'esbrinarà l'evolució econòmica de cada període.

A les darreries del cinc-cents i primeries del sis-cents, els registres manifesten una tendència alcista. És a dir el nombre de crèdits augmenta a mesura que hom s'aproxima al 1620. Sens dubte, és a la població de Vilassar, on l'ascens del nombre de deutes és més espectacular. Es detecta un increment de 381 deutes entre els anys 1591 i 1610. Però aquesta pujada continuaria al decenni següent, on es detecta una crecuda de gairebé 450 crèdits. A la resta de poblacions, els increments no són tan acusats. Tal vegada, Vilassar hauria patit una crisi econòmica més profunda. Però hom sospita, que si a la resta de viles no s'aprecia aquesta tendència tan intensa, és per causa de les limitacions de les fonts documentals. Cal recordar, que tant Arenys de Mar com Canet i Llavaneres no tenien notaria pròpia en aquest període. Aquest fet ha ocasionat, que s'hagués de recórrer al buidatge d'altres notaries, com la de Montpalau o la de Mataró.

L'anàlisi, individualitzat, de cada sistema d'endeutament, mostra un ascens generalitzat dels deutoris als primers 20 anys del sis-cents. L'estudi de les causes de l'endeutament permetrà esbrinar l'origen de molts d'aquests deutoris. Tot i que d'entrada hom es planteja, que el motiu fos bàsicament per compra de cereals a causa d'unes males collites o bé d'una reorientació en els cultius.

Els censals morts reproduïen el mateix esquema dels deutoris; és a dir un ascens als primers 20 anys del XVII. El decenni 1611-1620 va esdevenir el més crític, especialment, a les viles més rurals. Respecte als violaris, es detecta un moviment similar. A Arenys de Mar i Canet, es localitza violaris, únicament, als anys 1601-1620. A les poblacions pageses, l'enregistrament d'aquests crèdits és espectacular al darrer

---

²⁸ Saavedra, Pegerto, "Un aspecto de las crisis de subsistencias en la Galicia del Antiguo Régimen: las ventas de tierra" *Historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, Santiago de Compostela, 1981, pp. 161-180.

decenni, ja que en els protocols notarials d'aquests anys, s'aplega entre un 66 i un 77% dels violaris creats als anys 1580-1620.

Els sistemes creditors vinculats a la venda reproduïxen a grans trets una tendència similar. En el cas de les VCG, l'increment dels anys 1611-1620 torna a ésser més intens a Vilassar. En canvi, a Llavanes, el nombre més important de VCG es concentra al decenni anterior, 1601-1610. A les poblacions marineres, els resultats són poc significatius a causa de l'exigüitat del registre. Finalment, les compravendes manifesten un ascens als anys 1611-20. Totes les poblacions, tret d'Arenys de Mar, revelen una tendència ascendent, que arriba al seu clímax als anys 1611-1620. En canvi, a Arenys de Mar, una bona part de les compravendes s'origina a la darrera dècada del cinc-cents.

Tot amb tot, la cronologia manifesta, que el primer vicenni hi hauria una gran demanda de crèdit al Maresme. Es desconeix, quina hauria estat l'origen d'aquest endeutament. Tal vegada l'anàlisi de les causes permetrà clarificar aquesta qüestió.

La segona etapa objecte d'anàlisi correspon a la immediata postguerra dels Segadors. La historiografia²⁹ considera, que en aquests anys, el Principat va experimentar un redreç econòmic després de la sotragada ocasionada per la Guerra dels Segadors. En línies generals, les fonts evidencien una tendència recessiva. Amb tot, si a les poblacions marineres, aquesta evolució és constant i persistent al llarg de totes les dècades, a les poblacions pageses es localitza un petit increment als anys 80.

Casualment, en aquest decenni, hi ha documentades diferents plagues de llagosta i el desgavell ocasionat per la revolta dels Gorretes. Les memòries de Francesc Gelat es varen fer ressò dels efectes, que tingueren aquestes plagues sobre l'economia pagesa, ja que "*se mengàven tota cosa de verdor*"³⁰. Tal vegada, aquests esdeveniments haurien propiciat aquest lleuger ascens. Per contra, el fet que no es detecti cap alteració significativa a les poblacions mercantívoles, no vol pas dir que no es deixés sentir els efectes de les plagues. Possiblement, el buit documental localitzat als anys 80 i 90 a la notaria de Canet expliqui aquest lleuger increment.

---

²⁹ Serra Puig, Eva, Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII a *Treball i Propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països catalans*, Barcelona, 1986. Dantí Riu, Jaume, *Aixecaments populars als Països catalans (1687-1693)*, Barcelona, 1990. García Espuche, Albert, *Barcelona y Cataluña 1550-1640. Un siglo decisivo*, Madrid, 1998. Albareda, J, *La Guerra de Successió i l'onze de setembre*, Barcelona, 1999. Oliva Ricós, Benet, *La generació de Feliu de la Penya. Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, 2001.

Si s'analitza cada instrument creditor individualitzadament, es detecta una tendència recessiva en els deutoris. Al llarg de cada decenni s'evidencia una disminució dels deutes. Vilassar es desmarca d'aquesta tendència, ja que a la dècada dels 70 i 80 s'aprecia un lleu ascens. Amb tot, a les darreries del sis-cents es localitza els nivells més baixos de deutoris.

En el cas dels censals morts, s'observa un comportament diferent entre les viles d'economia marinera i les més agràries. Així, els manuals notarials d'Arenys de Mar i Canet manifesten dues pujades corresponents als anys 70 i 90. Contràriament, als protocols de Vilassar i Llavaneres, els increments tenen lloc a la dècada immediatament posterior, és a dir als anys 80.

Respecte als violaris, el seu recompte és més fiable a les zones més rurals, ja que a la resta no hi ha una continuïtat. A Vilassar i Llavaneres, els violaris o bé disminueixen progressivament, és el cas de Vilassar, o bé pateixen una davallada després d'una estagnació, és el cas de Llavaneres. En aquesta circumstància, la minva dels violaris no ha d'ésser interpretada com un signe de millora econòmica, ja que la seva davallada s'explicaria per la decadència d'aquesta institució. De fet, a les viles més mercantívoles, la desaparició del violari havia tingut lloc abans. Es desconeix per què l'extinció del violari es va produir inicialment a Arenys de Mar i Canet i quines foren les causes que ho desencadenaren.

Les VCG segueixen en part la mateixa evolució que els censals morts. Així a les zones marineres s'observa un ascens als anys 70, tot i que l'increment dels anys 90 només té lloc a Canet. A les àrees agrícoles, la seqüenciació és exactament igual que la dels censals morts, un increment als anys 80.

Respecte les compravendes, cada població ofereix uns trets diferents. A Arenys de Mar i Llavaneres les vendes s'estagnen a la baixa després del descens dels anys 70. A Canet, es localitza dues puntes en el registre, corresponents als anys 60 i als 90. Finalment a Vilassar, té lloc un lleuger increment als anys 80, tot i que al decenni següent les compravendes disminueixen de nou.

Malgrat les crisis dels anys 60 i 80, es pot concloure, que els darrers 40 anys del disset foren d'una millora econòmica. La localització de joies i plata als inventaris post-

---

³⁰Simon Tarrés, Antoni, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*, Curial, Barcelona, 1993.

mortem confirma aquesta bonança. Es tractaria d'una inversió econòmica, ja que en moments conjunturals difícils es podrien empenyorar.

L'anàlisi dels protocols de les darrerries del set-cents revela, que la situació econòmica havia experimentat un gir de 90 graus. Els anys 1775-80 varen resultar, especialment, crítics a Llaveneres i Arenys de Mar, mentre que el primer quinquenni dels 90 ho va ésser a Vilassar i Canet. Si s'estudia cada decenni individualitzadament, s'observa que a Vilassar el nombre de crèdits contractats es va duplicar als anys 90. En canvi, Arenys de Mar i Canet varen mantenir una estagnació a l'alça. Finalment Llaveneres es va caracteritzar per conservar una posició força estable.

Una bona part de les preocupacions econòmiques de la gent de la Marina va començar amb la Reial Cèdula del 21 de juny de 1779. Aquest document va decretar la interdicció de comercialitzar amb Anglaterra a causa de les hostilitats, que França i Espanya mantenien amb aquest país. La gent de la Marina poc s'imaginava les nefastes conseqüències, que aquest conflicte tindria sobre la seva economia. Una de les cartes del mestre veler, Pau Andreu es força il·lustrativa del sentiment popular vers aquell conflicte, ja que afirma referint-se a aquella guerra "*que poch cuydado me donaria si no estigués tencat lo pas de la América*"³¹.

A tot això caldria afegir els efectes de les males collites de l'any 1784. Precisament les memòries de la casa Bellsollell expliquen quina en fou la causa i els efectes que va tenir:

"En lo any 1784, per causa de una glassada tarda que féu en lo mes de abril, quant las viñas éran ja brotadas, y agué molt curta cullita. A casa no se feren sinó algunas 70 cargas de bi".³²

Posteriorment l'esclat de la guerra amb la República francesa l'any 1793 i després amb Anglaterra a l'any 1796 deixaria en una fràgil situació econòmica a nombroses famílies de mariners i comerciants a causa de la paralització del comerç amb Amèrica i de l'absència del cap de casa. Una vegada més, les memòries de la casa Bellsollell d'Arenys de Munt testimonien els efectes, que aquests esdeveniments van tenir sobre la gent de la Marina:

---

³¹ Martí Coll, Antoni, *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*, Mataró, 1967, p. 13.

³² Simon Tarrés, Antoni, *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva*.

“Esta guerra ha durat fins lo any 1801, que són 6 anys. Cessà en lo mes d’octubre de dit any. No podem ponderat les pèrdues ha causat esta malvada guerra a tota esta Marina, al comerç i generalment a tota la gent d’ofici, perquè han cessat totes les fàbriques de seda, de cotó d’indianes, de fils, puntes i demés puguen imaginar-se. La navegació totalment parada. D’esto, que se n’ha seguit una misèria inexplicable. Moltíssimes famílies enteres a captar, que a professó passaven per les cases. Seguien tot lo Vallès, Muntanya, plana de Vic i altres per la part de Gerona. Esta casa sempre feu caritat de vi. Les cases d’Arenys i Canet-i seria lo mateix de les viles marítimes- d’alguns patrons, pilots, mariners i demés que vivien de comerç i de l’ofici, quedaren sens robes, sens alhages d’or i plata i, per dir-ho d’una vegada, sens aparato de casas, venent-s’ho tot per mantenir-se. Que és cert que feia enternir veure dones contínuament, que venien llençols, tovalles, tovallons, robes i demés , de les dos viles de Canet i Arenys”³³.

L’evolució dels deutoris mostra una tendència recessiva fins al quinquenni 1791-95. Per poblacions, a Vilassar i Canet, els anys més crítics varen correspondre al 1791-95. A Arenys de Mar, s’aprecia dues puntes en la contractació dels deutoris corresponents al 1775-80 i al 1796-1800. Finalment a Llavaneres, s’aprecia una estagnació a la baixa a partir de 1781.

En general, els censals morts pateixen un retrocés al 1781-85, tot i que després es detecta una estagnació a l’alça als anys 1786-1796 i posteriorment una davallada. A Arenys de Mar, els censals morts tendeixen a disminuir, malgrat el petit ascens dels anys 1786-90. A Canet, els protocols revelen una pujada als anys 1786-95. A Vilassar, predomina un cert equilibri, tot i que els censals morts disminueixen en determinats quinquennis, 1786-90 i 1796-1800. Finalment Llavaneres reproduïx la mateixa tendència, que els deutoris. Així, després d’un primer quinquenni força crític, la demanda de censals morts s’estabilitza a la baixa.

A grans trets, la VCG manté una posició força estable al llarg del període, tret del descens del 1781-85. Tot i que una bona part de les poblacions reflecteix aquesta estagnació, a partir del 1781, els vilassarencs es desmarquen. A la darrera dècada del

---

³³“Memorias de la casa Bellsollell de la Torra II” *Circular Archivo Histórico Museu Fidel Fita, Arenys de Mar*, núm. 13, p. 82

set-cents s'observa un increment de les VCG a Vilassar. Respecte a les compravendes, es detecta dues pujades, corresponents als anys 1781-85 i 1791-95. A Arenys de Mar, preval una estagnació a l'alça als primers deu anys, posteriorment una disminució al 1786-90 i finalment un increment a les acaballes de la centúria. A Canet, l'estagnació a l'alça té lloc un quinquenni més tard que Arenys de Mar. A les poblacions pageses les compravendes se signaren, preferentment, als anys 1791-95 i al 1775-80 a Vilassar i al 1781-85 a Lllavaneres.

Si en les dues primeres fases (1580-1620 i 1660-1700) predominava una mateixa tendència entre totes les poblacions, en aquest darrer període les generalitzacions no són fàcils. Tot i que gràcies a la informació aportada pels coetanis i per la documentació notarial s'ha sap, que fou una conjuntura especialment crítica, l'evolució de cada població i de cada sistema d'endeutament és força diferent. Globalment, les viles d'Arenys de Mar i Lllavaneres s'endeutarien, especialment, al 1775-80. En canvi, les poblacions de Vilassar i Canet ho farien al 1791-95. Tal vegada, el fet d'analitzar un espai d'anys tan curt, només 25 anys, i tan convulsiu en sigui la causa.

Malgrat aquests esculls és indiscutible, que aquests anys varen esdevenir, especialment, crítics al Maresme. No cal perdre de vista, que l'anàlisi de la cultura material ha revelat una important reducció de joies i objectes de plata en aquest període. Sens dubte, aquesta constatació és el signe més evident de l'empobriment derivat de les guerres i les males collites. La necessitat de diner hauria provocat, inicialment, l'empenyorament dels objectes més valuoses i més tard l'endeutament i posteriorment la venda de les peces de terra i de la casa.

La confrontació dels resultats aconseguits amb les dades ressenyades per la bibliografia ha de permetre conèixer l'evolució de l'endeutament en d'altres geografies. A partir de l'estudi de 4 famílies pageses i del registre notarial de Cardedeu i Granollers, Jaume Dantí³⁴ constata, malgrat els buits documentals, que a partir de 1600 es generalitza el descens de la inversió i s'inicia el procés d'endeutament. Els anys 1600-1640 es forjaria una diferenciació interna en la comunitat pagesa. Posteriorment, a la dècada dels 60 l'endeutament pagès es manifesta més generalitzat. Finalment a partir dels anys 80, Jaume Dantí evidencia símptomes de recuperació. Sens dubte, l'evolució de l'endeutament del Vallès Oriental ofereix similituds amb l'endeutament maresmenc:

DISTRIBUCIÓ CRONOLÒGICA DE L'ENDEUTAMENT

-Període 1580-1620

NÚM. DEUTES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES	TOTAL
1580-1590	48	34	115	153	350
1591-1600	54	55	186	122	417
1601-1610	75	86	567	263	991
1611-1620	112	97	1010	400	1619
TOTAL	289	272	1878	938	3377

-Període 1660-1700

NÚM. DEUTES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES	TOTAL
1660-1670	271	211	317	99	898
1671-1680	254	193	257	77	781
1681-1690	211	135	312	91	749
1691-1700	186	127	222	46	581
TOTAL	922	666	1108	313	3009

-Període 1775-1800

NÚM. DEUTES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES	TOTAL
1775-1780	164	81	31	37	149
1781-1785	121	95	25	24	144
1786-1790	95	113	21	20	154
1791-1795	106	126	54	26	206
1796-1800	99	79	27	22	128
TOTAL	585	494	158	129	781

---

³⁴Dantí Riu, Jaume, *Terra i població al Vallès Oriental*, p.262.

un increment dels deutes als anys 1600-1620, una generalització del recurs al crèdit als anys 60 i una disminució als anys 80.

A Astúries, Ubaldo Gómez³⁵ observa, que el nombre de préstecs augmenta a partir de la dècada 1690-1700, tot i que aquest ascens ja s'hauria iniciat 4 anys abans. Als anys 1701-1715, s'evidencia un retrocés del deute. La davallada dels metalls de les Índies, l'ensorrament de l'agricultura, la reducció demogràfica, la inflació i les elevades càrregues impositives serien algunes de les causes d'aquesta crisi. En contrast amb el Maresme, Ubaldo Gómez detecta un període de penúria econòmica a les darreries del sis-cents. Tot plegat corroboraria el principi del redreç econòmic català de la segona meitat del disset, la qual cosa contrasta amb la davallada econòmica d'una part de la península ibèrica.

3. La Sociologia de l'endeutament

El sociograma de l'endeutament adquireix un especial interès en una zona com el Maresme, on els contrastos són força acusats. Aquest territori aplega dues realitats socioeconòmiques ben diferents. Per una banda, representa el món de la pagesia i els masos, però, per altra banda, simbolitza el món del comerç i dels negocis. Aquestes dues realitats, sovint, conflueixen donant lloc a uns pagesos benestants, que compren barques i participen en negocis, i a uns mariners i negociants, que adquireixen terres per transformar-les en vinyes. Tots d'una manera o altra participen d'aquest mecanisme, uns, com a creditors i altres, com a deutors. Però la línia divisòria entre uns i altres no és clara, ja que qualsevol fatalitat els podia abocar a la ruïna.

Tanmateix, l'estudi del sociograma de l'endeutament comporta algunes dificultats. La documentació no distingeix aquell pagès, propietari d'un mas, d'aquell altre que treballa per terres d'altri, ni tampoc diferencia aquell mariner, patró de barca, d'aquell altre assalariat.

A les darreries del cinc-cents i primeries del sis-cents, pagesos, treballadors, mariners, boters, vidriers, sastres i ferrers eren els col·lectius que més s'endeutaven al Maresme. Per tant, els sectors primaris i secundaris eren bàsicament els oficis, que patiren més dificultats econòmiques i en menor mesura els terciaris.

---

³⁵ Gómez Alvarez, Ubaldo, *Estudio histórico de los préstamos censales del Principado de Asturias (1680-1715)*, Luarca, 1979, p.224

Si s'analitza la representació percentual de cada sector professional, s'observa dues tendències. Per una banda, en les poblacions agràries, es detecta que més d'un 70% dels endeutats corresponia al sector primari, al voltant d'un 15% a la menestralia i finalment un 5% al comerç. Per altra banda, en les localitats marineres, s'aprecia, que entre un 38 i un 27% dels deutors de Canet i Arenys de Mar era també pagès, tot i que el percentatge era sensiblement inferior respecte a les localitats més agràries de la comarca. Els comerciants i mariners seguien entre un 33-26%, els artesans amb un 21% i finalment les vídues i marmessors amb més d'un 10%. A Vilassar i Llanerers, els treballadors del camp varen ser els més endeutats seguits de la menestralia.

Dins l'anomenat sector primari, el pes de la pesca és poc significatiu, ja que no supera un 1%. Només Canet es desmarca, ja que un 7% dels deutors era pescador. Per tant, el predomini de l'endeutament pagès és aclaparador dins d'aquest sector. Ara bé les diferències internes són molt acusades dins el món agrícola. Per aquest motiu, cal precisar quin era el subgrup, que més s'endeutava. Predomina l'endeutament pagès a totes les poblacions. Per tant, els homes posseïdors de peces de terra i de masos serien els més proclius a contraure crèdits. Per exemple, a Vilassar i Llanerers un 62 i 78% dels deutors eren pagesos. Aquesta circumstància s'ajusta a la realitat observada per Dantí³⁶ al Vallès Oriental. Segons ell, fins als anys 60 no hi hauria un endeutament pagès generalitzat. Al llarg d'aquests anys, es forjaria dins la comunitat agrària una marcada diferenciació interna. Però aquest fenomen encaixa, també, amb el progressiu predomini dels jornalers i bracers sobre els pagesos, ja esmentat en analitzar l'estructura socio-professional del segle XVIII.

El món dels artesans obté un percentatge similar arreu, al voltant d'un 14-22%. Si a Vilassar i Llanerers és el segon sector en endeutar-se, a Canet i Arenys de Mar és el tercer. En alguns casos, el predomini d'un ofici sobre un altre s'ha de posar en relació amb el seu arrelament. Per exemple, no sorprèn la importància de l'endeutament dels vidriers vilassarencs o dels boters i mestres d'aixa d'Arenys de Mar i Canet, ja que nombrosos artesans maridats als segles XVI i XVII exercien aquest ofici. En canvi, és significatiu el pes del deute dins la indústria del metall a Arenys de Mar, ja que només un 2,3% dels nuvis era ferrer. El món dels teixits i del cànem no tenia grans dificultats econòmiques a les poblacions marineres, ja que no era un dels oficis més endeutats.

---

³⁶ Dantí Riu, Jaume, *Terra i població al Vallès Oriental*, p. 262

Finalment, l'endeutament del sector terciari era més significatiu a Arenys de Mar i Canet. Ara bé, aquest era un endeutament mariner, ja que 7 de cada 10 creditors del món terciari era mariner a ambdues poblacions. El segon col·lectiu corresponia al dels negocis, tot i que obtenia un percentatge molt petit. A les demarcacions rurals, predominaven els traginers i mulaters. Molts d'aquests eren pagesos, que transitòriament havien abandonat la feina del camp.

Si s'analitza cada mecanisme d'endeutament individualitzadament, s'observa, que el debitori es vinculava a la pagesia a Vilassar i Llavanes, a la marina a Arenys de Mar i ambdós oficis a Canet. El censal mort era un sistema de crèdit associat als treballadors del camp, tret d'Arenys de Mar. El violari era utilitzat, per una banda, pels pagesos a Vilassar i Llavanes i per l'altra, pels mariners i pagesos a Canet i Arenys de Mar. La VCG era un instrument especialment arrelat a la pagesia. Finalment les compravendes es vinculaven de nou a la pagesia, excepció d'Arenys de Mar. Per tant, determinats mecanismes d'endeutament, com ara el censal mort, la VCG i la compravenda, varen ésser utilitzats, preferentment, pel sector agrícola.

Una vegada analitzats els deutors, cal estudiar quins eren els oficis que deixaven més diners. En línies generals, s'observa algunes modificacions respecte els endeutats. Mariners, pagesos, mercaders, comerciants, negociants, eclesiàstics i boters es varen erigir amb els principals creditors, tot i que els mariners es varen vincular a les poblacions més mercantívoles i els pagesos a les més rurals. Malgrat que determinats oficis són creditors i deutors a la vegada, s'observa que algunes professions actuen, preferentment, com a creditors. La rellevància de l'Església, dels negociants i mercaders a Vilassar i Llavanes és significativa. Però resulta, encara, més interessant el fet, que una bona part dels mercaders i negociants de les demarcacions rurals prové de Mataró, com més endavant es precisarà.

Per grups professionals, es detecta dues realitats molt marcades. Per una banda, a les poblacions marineres, el sector terciari és qui presta més diners, seguit d'un cert equilibri entre el primari i el menestral. Per altra banda, a les viles pageses, el sector primari és el principal creditor seguit del secundari. Amb tot, el sector terciari obté una representació gens menyspreable a Vilassar, un 19%. Finalment l'Església com institució creditora obté un percentatge força petit, entre un 3 i un 7%.

L'aportació pagesa al crèdit és molt minsa a les poblacions marineres. De fet un 6 i 4% dels pagesos d'Arenys de Mar i Canet era creditor i únicament un 1,5% dels

prestadors era jornalier. Cal recordar, que el percentatge de pagesos deutors era de gairebé un 10% a Arenys de Mar i d'un 29% a Canet. Sens dubte, el capital monetari va recaure en mans d'altres sectors professionals, que varen iniciar un lent procés d'espoliació de terres i masos a la pagesia. Cal plantejar-se, quin paper va exercir la pagesia a les poblacions rurals des del punt de vista creditor. Si els pagesos deutors representen el 62 i el 76% dels endeutats a Vilassar i Llavanes, com a creditors el percentatge disminueix significativament, ja que encarnen el 47% i el 27%. Possiblement és a Llavanes, on el poc pes de la pagesia és més visible. El crèdit recaurà a mans de menestrals i mercaders, molts d'aquests d'origen mataroní.

Els artesans mantenen una posició més estable. Ni destaquen com a deutors ni sobresurten com a creditors. A totes les poblacions, els oficis, que més s'endeuten, són significativament els que presten més diners. Davant d'aquest fet es poden donar dues explicacions. Per una banda, la seva presència com a deutors i creditors es podria interpretar pel fet de ser un col·lectiu numèricament important i per tant sotmès a unes acusades diferenciacions internes. Per altra banda, es podria parlar d'un cert "sectarisme professional". Per exemple, els mestres d'aixa és casarien amb filles de mestres d'aixa i demanarien ajut econòmic als seus companys d'ofici.

La influència creditora del sector terciari és força important a totes les poblacions. El subsector relacionat amb el comerç és el més representat. En el cas d'Arenys de Mar i Canet, els mariners, negociants i mercaders varen exercir com a creditors. La presència dels mariners com a deutors i creditors revela, que es tracta d'un col·lectiu, on les diferències internes són marcades. En el cas de Vilassar i Llavanes, els mercaders, negociants i notaris sobresurten com a creditors. Si es té en compte el poc pes que el comerç tenia en l'estructura socio-professional en aquestes poblacions agràries, entre un 2 i un 3%, cal plantejar-se si no provenen de poblacions veïnes. Tot plegat es podrà comprovar, quan s'analitzi la procedència geogràfica dels deutors i creditors. Finalment els ciutadans honrats i els burgesos destaquen com a creditors a Vilassar i Llavanes.

Per mecanismes d'endeutament, els mariners, mercaders i negociants destaquen com a creditors de deutoris i censals morts a totes les poblacions, tret de Vilassar que va romandre a mans de la pagesia. L'Església, la menestralia, el sector primari i terciari varen invertir en violaris. Possiblement el poc pes percentual d'aquest instrument creditor dificulta, que es pugui extreure unes conclusions més sòlides. Finalment els

SOCIOLOGIA DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1580-1620

DEUTORS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	27%	38%	71%	78%
PAGESOS	26%	31,60%	70,20%	76,70%
PESCA	0,60%	6,60%	0,30%	1,00%
SECTOR SECUNDARI	21%	22%	19%	14%
TEIXITS I CONFECCIÓ	2,40%	3,60%	9,40%	5%
CUIR	1,70%	1,80%	0,70%	1,20%
CONSTRUCCIÓ	3,80%	1,40%	1,50%	0,80%
FUSTA	2,70%	8%	6,30%	3,40%
METALL	5,50%	2,20%	0,60%	2,70%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	4,10%	4%		0,20%
CÀNEM	1%	1,10%		0,20%
SECTOR TERCARI	33%	26%	4%	5%
PROF LIBERALS	1,30%		0,70%	0,20%
TRANSPORT	0,30%	2,50%	1,50%	2,50%
COMERÇ	31,80%	23,80%	1,40%	2,50%
PRIVILEGIATS				
ESGLÈSIA	0,30%	1%	0,30%	0,50%
VÍDUES-MARMESSORS	16%	9%	4%	0,80%

CREDITORS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	10%	21%	51%	29%
PAGESOS	9,30%	17,60%	51,00%	28,70%
PESCA	1,00%	3,30%	0,30%	0,30%
SECTOR SECUNDARI	13%	18%	15%	16%
TEIXITS I CONFECCIÓ	2,70%	4,00%	7,10%	7%
CUIR	1,00%	1,40%	2,60%	3,40%
CONSTRUCCIÓ	0,30%	1,10%	0,60%	0,50%
FUSTA	1,70%	7,30%	3,30%	3,80%
METALL	3,10%	1,80%	1,20%	1,10%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	2,70%	1,40%		
CÀNEM	1%	0,30%		0,20%
SECTOR TERCARI	46%	42%	19%	40,90%
PROF LIBERALS	0,60%	0,30%	5,30%	2,50%
TRANSPORT	0,60%	1,40%	0,90%	2,40%
COMERÇ	44,90%	40,40%	12,40%	35,90%
PRIVILEGIATS	0,60%	1%	4%	5%
ESGLÈSIA	4,00%	7%	6,00%	3,00%
VÍDUES-MARMESSORS	5%	4%	1%	2,00%

mariners i comerciants varen esdevenir els principals compradors a Canet i Arenys de Mar. En canvi, els pagesos són els principals adquiridors de béns immobles a Vilassar i Lllaneres. De mica en mica es va anar forjant un doble procés: per una banda, un transvasament de peces de terra a mans de mariners i comerciants a les poblacions mercantívoles i per altra, una intensificació de les diferenciacions internes dins la comunitat pagesa a les localitats rurals.

Tot i que la coincidència de determinats oficis actuant com a creditors i deutors fa pensar en una acusada diferenciació interna, cal tenir present que la línia divisòria entre deutors i creditors era molt fràgil. Qualsevol esdeveniment familiar, unes males collites o fins i tot una inversió errònia podia abocar a l'endeutament. Per exemple, al febrer de 1592, Joana Roure, vídua de Vilassar, va vendre una peça de terra erma a fi de lluir un debitori. Amb el temps, el comprador, Antoni Isern, va esdevenir creditor, ja que va contraure un censal mort, per tal de poder pagar el preu de la peça adquirida³⁷.

El camí cap a l'endeutament s'iniciava de forma fortuïta. Sebastià Duran, pagès vilassarenc, va començar signant deutes per comprar civada i forment. El valor del deute va augmentar progressivament fins el punt, que va haver de recórrer a la venda de part del seu patrimoni. En d'altres casos, va ser el fruit d'un cúmul de circumstàncies adverses. Per exemple, Guillem Blanc, propietari del mas Blanc de Vilassar, va signar debitoris per comprar cereals, pagar medecines a l'apotecari, soldades endarrerides a un mosso francès, lluïsmes, el dot d'una germana i fins i tot pensions de violaris. Va crear censals morts i fins i tot va haver de recórrer a la venda a carta de gràcia amb l'esperança de poder lluir tots els deutes. Finalment, Blanc va haver de desprendre's d'algunes peces de terres per poder pagar tots els endarreriments.

Els creditors aprofitaven una conjuntura adversa per espoliar lenta i progressivament als pagesos deutors. Un exemple de família creditora és, sens dubte, la Palau de Mataró, estudiada per Martí Coll³⁸. Aquesta nissaga d'origen artesà va actuar com a prestamista a les poblacions veïnes. Es localitza a Joan Arnau Palau

---

³⁷ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1320, f. 90-91.

³⁸ Martí Coll, A., *Historia de una familia de la villa de Mataró (Juan Arnau Palau y sus descendientes)*, Mataró, 1962. *Història d'una família (segona part)*, Mataró, 1979.

deixant diners per comprar cereals, pa i teixits. El fill d'aquest, Melcior Palau, també, sovinteja als manuals notariais actuant com a creditor de deutoris i violaris³⁹.

Al llarg d'aquests anys, hom documenta la presència de treballadors francesos en els protocols notariais. Malgrat el seu escàs valor percentual en les minutes notariais, no superen el 2%, la seva presència és significativa. En alguns casos, es deixen diners en moments de dificultat econòmica. Per exemple, Pere Butxart, bracer de Lombes, deixa a Arnaldo Laper, també, bracer de Lombes, 7 lliures⁴⁰. Curiosament es compromet a lluir-les per St Bartomeu, seguint el costum del seu lloc d'origen. En d'altres casos, els francesos són la causa de la creació de deutoris per part dels pagesos i sastres de la contrada. Els nouvinguts treballen de mossos, però massa sovint no se'ls paga el sou. Al juliol de 1600, Bernat Forns, sastre de Vilassar, reconeix deure 10 lliures a Gerald Casanoves, francès, "*per tot el temps ha estat en ma casa*"⁴¹.

A la segona meitat del sis-cents, els principals deutors varen continuar essent els pagesos a la totalitat de les poblacions, tot i que amb percentatges molt diferents, els mariners a les viles comercials i bracers i sastres a les poblacions agrícoles. Malgrat tot, sobresurt l'endeutament dels mulaters a Canet i dels ciutadans honrats a Vilassar.

Per sectors professionals, el primari va aplegar 7 de cada 10 endeutats a Vilassar i Llanerres, va seguir la menestralia i a més llarga distància el terciari. Contràriament, a Canet va predominar un cert equilibri entre els deutors agrícoles i mariners. El segon sector numèricament més important va ésser, també, el menestral. Finalment a Arenys de Mar es va mantenir la preponderància dels mariners, seguit d'un equilibri entre el primari i el secundari.

Dins el sector primari, la pesca va conservar la seva escassa presència, ja que no va ultrapassar el 2%. Si als anys 1580-1620, va predominar un endeutament pagès, en aquests anys es va produir una generalització del deute. Tot amb tot, el percentatge d'endeutament pagès és més acusat que el període anterior a Vilassar i Arenys de Mar. A les altres poblacions o bé es va mantenir, és el cas de Canet, o bé va experimentar un retrocés, és el cas de Llanerres. Cal remarcar l'ascens generalitzat de l'endeutament bracer a arreu de la demarcació, tret de Vilassar.

---

³⁹ Joan Arnau Palau és localitzat: ACA. Arx. Not. Mataró, T.107; T.109; T.110 i T. 367, f.534. Melcior Palau el detectem: ACA. Arx. Not. Mataró, T.148; T.156; T.181; T.189; T.191; T.195; T.204 i T.228.

⁴⁰ ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1321, f.60.

⁴¹ ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1337.

Dins el món dels oficis, els principals endeutats varen correspondre als candellers de cera, sastres, ferrers, sabaters, mestres de cases i boters. La indústria dels teixits va destacar per ser la més endeutada al Maresme, tret de Vilassar. El seu predomini no sorprèn, si es té present, que era una de les manufactures que donava més feina. De fet, entre un 6 i un 7% dels nuvis maresmencs treballava en aquest sector. En canvi, a Vilassar, la indústria dels metalls es va caracteritzar per ser la principal deutora.

En el sector terciari, s'evidencia un canvi respecte l'etapa anterior. Si a les poblacions marineres, una bona part dels endeutats va provenir del comerç, a les poblacions agràries hom consigna un ascens de les professions liberals, especialment a Vilassar. Mariners, mulaters, negociants i botiguers sovintegen com a deutors a les poblacions de Canet i Arenys de Mar. Finalment notaris, apotecaris, negociants i cirurgians destacarien com a endeutats a Vilassar i Llavanes.

Per sistemes d'endeutament, el debitori es va perfilar com el mecanisme creditor dels mariners a Arenys de Mar i Canet i dels pagesos a Vilassar i Llavanes. El censal mort va ser, àmpliament, utilitzat pels pagesos a totes les poblacions, tret d'Arenys de Mar. Amb tot, si a les primeries del sis-cents 5 de cada 10 treballadors del camp de Canet recorria al censal mort, a la segona meitat del disset únicament 3 de cada 10 l'utilitzava. El violari es va associar al món agrari, si bé no sorprèn, ja que és a les poblacions més rurals, on estava més arrelat. La VCG i la compravenda varen continuar essent un instrument de crèdit associat a la pagesia, tret d'Arenys de Mar. En general, no s'observa diferències entre les primeries i les darreries de segle. Si s'aprofundeix més, es consigna un progressiu predomini dels mariners de Canet en determinats sistemes d'endeutament com ara el debitori i el censal mort.

Mariners, negociants, ciutadans honrats, institucions religioses i vídues eren els principals creditors. Amb tot, s'observa un seguit de canvis respecte l'etapa anterior. Així tot semblaria indicar, que la pagesia hauria perdut poder adquisitiu a les zones comercials, ja que no deixava tants diners. S'imposa l'Església com institució creditora a totes les poblacions, al mateix temps que el col·lectiu dels ciutadans honrats s'especialitza en el préstec de diners.

Per grups professionals, els principals creditors d'Arenys de Mar i Canet van provenir del sector terciari, seguit del menestral i finalment de l'Església i el sector primari. En aquests dos últims, hi havia un equilibri. El capital deixat a Vilassar i

Llavaneres va procedir del sector primari i de l'Església. Amb tot, l'Església va tenir un especial arrelament a Llavaneres.

Dins el sector primari, cal destacar la pesca, que va mantenir la seva poca rellevància, ja que no va superar el 3%. Poc a poc, les diferències entre el món agrícola i el mercantil es varen accentuar. En el cas d'Arenys de Mar i Canet, els pagesos i treballadors no varen deixar, pràcticament, diners. Possiblement, aquest fenomen s'expliqui, perquè és un sector en retrocés des del punt de vista numèric i econòmic. En canvi, a Vilassar i Llavaneres, la pagesia va guanyar terreny com a creditora. Amb tot, cal plantejar-se, si aquest fenomen no seria un indicatiu de què s'estava forjant dins el món agrari una diferenciació interna. D'aquesta manera, per tot un reguitzell de causes, un nombre determinat de pagesos estaria en disposició de prestar diners i comprar peces de terres, en contrast amb la resta que hauria de vendre els seus béns immobles.

Dins el sector menestral, els boters, mestres d'aixa, sabaters i mestres de casa i fusters es varen erigir com els principals creditors al Maresme. Per subsectors, sobresurt la indústria dels teixits a Arenys de Mar. Precisament la indústria dels teixits era també la que més deute generava. A la resta de poblacions, va preponderar la manufactura relacionada amb la fusta. Sens dubte, aquest ofici havia d'ésser un sector econòmic en expansió, ja que el Maresme necessitava construir moltes bótes per comercialitzar el vi, que produïa les seves terres.

Els principals creditors del sector terciari varen ésser els mariners, negociants, apotecaris i botiguers. Tanmateix el crèdit es va vincular, preferentment, als oficis més comercials. Lentament els mariners varen perdre posicions respecte als negociants i botiguers, que s'erigeixen com a principals creditors. Amb tot, cal tenir present, que una part dels negociants i comerciants d'Arenys de Mar i Canet provenia de la marina.

Per sistemes d'endeutament, els pagesos de Vilassar i Llavaneres i els mariners i negociants de Canet i Arenys de Mar es varen distingir per invertir en deutoris. L'església va esdevenir la institució creditora per excel·lència dels censals morts i violaris a Canet i Llavaneres. Finalment, els mariners i negociants de les poblacions marineres i els pagesos de les viles més agràries es varen erigir amb els principals compradors de peces de terra. Així, doncs, no s'aprecien diferències massa significatives, respecte l'etapa anterior. Amb tot, dins aquest context de continuïtat, s'entreveu el creixent rellevància de l'Església, com a principal censalista.

SOCIOLOGIA DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1660-1700

ENDEUTATS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	26%	34%	79%	75%
PAGESOS	24,20%	32,50%	77,30%	73,40%
PESCA	1,80%	1,60%	1,80%	1,20%
SECTOR SECUNDARI	23%	21%	11%	10%
TEIXITS I CONFECCIÓ	7%	5,20%	2,40%	3,10%
CUIR	2,60%	3,10%	0,70%	
CONSTRUCCIÓ	1,40%	1,60%	1,40%	1,50%
FUSTA	3,40%	4,80%	3,50%	2,80%
METALL	2%	2,20%	0,70%	1,50%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	3%	3,10%		
CÀNEM	3%	0,90%	0,10%	0,90%
CERA	0,30%		1,80%	
SECTOR TERCIARI	42%	32%	3%	7%
PROF LIBERALS	5,60%	3,10%	1,80%	2,50%
TRANSPORT	2%	7,20%	0,20%	0,60%
COMERÇ	34%	21,40%	0,60%	3,80%
PRIVILEGIATS	2%	2%	1%	3%
ESGLÉSIA	2%	1%	1%	2%
VÍDUES-MARMESSORS	3%	7%	3%	2%

CREDITORS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	12%	12%	57%	37%
PAGESOS	11,30%	11,10%	54,20%	36,70%
PESCA	0,50%	0,90%	3,10%	0,30%
SECTOR SECUNDARI	13%	18%	11%	11%
TEIXITS I CONFECCIÓ	2,80%	3,60%	1,80%	2,20%
CUIR	1,30%	1,60%	1,60%	1,90%
CONSTRUCCIÓ	0,30%	0,90%	1,50%	0,90%
FUSTA	2,60%	7,30%	3,10%	2,80%
METALL	0,70%	1,50%	1,60%	1,90%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	1,60%	2,70%		
CÀNEM	1,10%	0,30%	0,60%	0,60%
CERA		0,30%	0,20%	
SECTOR TERCIARI	43%	36%	6%	15%
PROF LIBERALS	7,50%	9,30%	2,50%	3,10%
TRANSPORT	1,10%	3,60%	0,50%	0,60%
COMERÇ	34,10%	22,60%	2,80%	11,5
PRIVILEGIATS	12%	11%	5%	10%
ESGLÉSIA	11%	12%	11%	22%
VÍDUES-MARMESSORS	9%	8%	6%	3%

Josep Trias, pagès de Vilassar i Marc Antoni Ferrer, ciutadà honrat d'Arenys de Mar exemplifiquen la cara i la creu de l'endeutament. Trias⁴² va recórrer a la signatura de debitoris, censals morts, violaris, vendes a carta de gràcia i perpètuas a fi de fer front als nombrosos deutes, que havia anat acumulant. La compra de cereals, els sous dels mossos, la lluïció de censals morts, la inversió en determinats negocis i el pagament dels lluïmes varen abocar a Josep Trias a una complexa teranyina de deutes de la qual serà difícil sortir-se'n. En canvi, Marc Antoni Ferrer⁴³ va aprofitar les dificultats dels altres per actuar com a prestador. Entre 1660 i 1669, va actuar com a creditor en debitoris i censals morts. Progressivament va anar eixamplant el seu patrimoni. Així va adquirir cases, peces de vinya, barques i censos sobre peces de terra. En definitiva, participa de tots els sectors de la represa econòmica.

A la segona meitat del sis-cents, el flux migratori francès ja no va ésser tan intens. Malgrat tot, es continua detectant mossos i treballadors francesos als manuals notariais. La seva presència és molt minsa, doncs no supera el 2%. Malgrat la seva exigüitat, els forasters francesos varen esdevenir la causa de la venda d'algunes peces de terres. Una vegada més, els pagesos no varen pagar o es varen retardar en els jornals. Això provocava la creació de debitoris i en alguns casos, que l'amo acabés venent al treballador francès una de les seves peces per lluir el deute. En d'altres casos, els francesos varen sovintejar als protocols a causa de la seva activitat comercial. Sens dubte, no tots els francesos arribats al Principat varen ser treballadors o mossos. Així, dins la munió d'immigrants d'origen ultrapirinenc, s'entreveu l'existència d'una minoria, que es va dedicar al comerç. De fet, cal recordar la intensa activitat comercial, que Arenys de Mar i Canet varen mantenir amb el país veí, tal com s'ha pogut comprovar en analitzar les entrades i eixides d'aquestes poblacions maresmenques. Així Pau Figuerola, botiguer de teles de Canet, reconeixia deure a Claudi Antoni, negociant lionès, 786 lliures per diferents mercaderies⁴⁴.

A les darreries del set-cents, els pagesos i els treballadors varen esdevenir els més endeutats al Maresme, seguit dels pescadors, a les zones rurals, i dels mariners, a les àrees comercials. Per grups professionals, el sector primari va continuar essent el

---

⁴² ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1441, f.35 i 269; T. 1442, f. 28, 36, 147i 292; T. 1448, f.9 i 165.

⁴³ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 62, f. 212; T. 63, f. 244; T.64, f. 38, 144, 148 i 223; T. 65, f. 414, T. 233, f. 118, 192, 193 i 194. AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T. 161, f.49.

⁴⁴ AHFF. Not. Arenys de Mar, T.242, f. 179.

col·lectiu més endeutat a Vilassar i Llavanes, seguit dels artesans. A Canet, va predominar un lleuger increment dels pagesos endeutats respecte l'etapa anterior. El segon sector numèricament més important va correspondre al terciari. A Arenys de Mar, es va donar un equilibri entre els deutors del sector terciari i el secundari en contrast amb les etapes anteriors, en què els mariners varen sobresortir com els principals endeutats.

A les acaballes del set-cents, cal destacar la rellevància de l'endeutament dels pescadors, especialment, a Vilassar dins el sector primari. Aquest increment caldria atribuir-lo al notable augment d'aquest ofici. De fet, un 23% dels nuvis casats a Vilassar es dedicava a la pesca durant el set-cents. Al llarg d'aquests anys, les diferències dins el sector agrícola arriben a la seva cota màxima. Si es confronta els resultats dels tres períodes, s'observa, per primera vegada, un predomini de l'endeutament dels treballadors, respecte als pagesos. Així, els bracers varen guanyar terreny, en contrast amb la pagesia que va disminuir sensiblement. Precisament, aquest fet encaixa amb la preponderància dels bracers, mossos i treballadors detectat a les partides de casori del divuit. Per tant, aquesta reducció de la pagesia caldria atribuir-la a l'endeutament. Les dificultats econòmiques i un cúmul de circumstàncies adverses haurien propiciat, que una part de la pagesia hagués de recórrer a la venda dels seus béns immobles. Sens dubte, aquest fou un procés lent i gradual, que va acabar per deixar al pagès sense terres. Ara bé si a les zones agrícoles, una petita minoria pagesa es va anar apropiant dels masos i de les peces de terra dels seus veïns deutors, a les demarcacions més marineres, les terres varen recaure en mans dels comerciants, notaris i doctors en medicina. En definitiva, es tractava de grups professionals acomodats, que aspiraven a la titularitat d'una peça. En aquest sentit, la tinença de terres constituïa el darrer pas per assolir el desitjós ennobliment.

Tot i que els artesans varen mantenir una posició força estable a les poblacions rurals, cal destacar la rellevància de l'endeutament artesà a Canet i especialment a Arenys de Mar. Precisament, en estudiar l'estructura socioprofessional arenyenca ja s'ha detectat un desenvolupament dels oficis artesans al segle XVIII. S'evidencia una relació entre els oficis més endeutats i els numèricament més importants a les partides de casament. Així, les indústries de la construcció naval i de la fusta varen perfilar-se, com les principals deutores a Canet i Arenys de Mar. En canvi, la manufactura de la construcció és la que va generar més crèdits a Vilassar i Llavanes. Malgrat aquestes

alteracions, l'endeutament entre els menestrals dels teixits va ésser comú a tota la comarca.

Dins el sector terciari, les activitats vinculades amb el comerç varen ésser, les que varen desencadenar un major nombre de deutes. Bàsicament, mariners i comerciants varen destacar com a principals deutors a Canet i Arenys de Mar. En canvi, doctors en medicina i apotecaris varen sobresortir a les localitats de Vilassar i Llaveneres. Malgrat la crisi comercial finisecular, no s'aprecia un increment significatiu dels deutes entre els mariners i comerciants de Canet i Arenys de Mar. Si a les darreries del sis-cents, entre un 15 i un 23% dels deutes era signat per mariners, al cap d'una centúria, se'n comptabilitza un 16%. Respecte als comerciants, els contractes d'endeutament no superen el 10% en cap dels dos períodes.

Per sistemes d'endeutament, el debitori va continuar essent un crèdit associat a la marina tant a Canet com a Arenys de Mar, i a la pagesia a Vilassar i Llaveneres. La resta de mecanismes creditors, censals mort, VCG i compravendes, foren àmpliament utilitzat pels pagesos i treballadors, tret d'Arenys de Mar. En aquesta població, tant els censals mort com les compravendes foren utilitzades indistintament pels mariners i menestrals. Finalment la VCG es va erigir en un instrument vinculat als mariners i comerciants arenyencs, al qual cosa s'explicaria per la pròpia estructura professional de la població, on el col·lectiu agrari era molt minoritari.

En el decurs d'aquest període, els principals creditors foren les institucions religioses, els comerciants, patrons i pagesos al Maresme. Per tant, es detecta pocs canvis respecte l'etapa anterior. Tanmateix, si el sector primari va destacar com a prestamista a les demarcacions més agràries, el terciari ho fou a les localitats més mercantívoles. Malgrat aquestes diferències, en la totalitat de les poblacions analitzades, l'Església va esdevenir una de les principals subministradores de crèdit. Sens dubte, l'ascens de l'Església al Maresme va ésser cabdal en aquesta darrera etapa. Al 1660-1700, entre un 11 i un 22% dels diners esmerçats provenia de l'Església. En canvi, a les darreries del set-cents va representar entre un 13 i un 32%. Aquest creixent pes de les institucions eclesiàstiques podria atribuir-se a dos motius. Per una banda, el crèdit hauria deixat d'ésser una inversió prou atractiva per la resta de la societat. No cal perdre de vista, que pels volts de 1750, els censals morts varen patir una acusada reducció al 3%. Per altra banda, la crisi finisecular podria haver propiciat, que els grups tradicionalment creditors no tinguessin prou capital per deixar. Amb tot, es considera

més versemblant la primera, ja que aquest fenomen seria el signe més evident de la decadència del crèdit.

Dins el sector primari, la pesca va adquirir un percentatge destacat a Vilassar. De fet, ja s'ha comentat abans, que Vilassar es va transformar de mica en mica en un poble de pescadors. A més a finals d'aquesta centúria, el veïnat de mar va assolir la seva independència. Tot plegat constitueix el signe més evident, que aquest col·lectiu estava adquirint un pes significatiu. Respecte al món agrícola, sobresurt el descens de la pagesia, com a principal creditora. En canvi, augmenta el pes dels treballadors i bracers com a creditors. Al llarg dels segles moderns, s'havia forjat un seguit de transformacions molt profundes dins el món pagès. El predomini dels treballadors creditors s'hauria de relacionar amb el fet de que aquest col·lectiu s'havia incrementat des del punt de vista numèric. Però en cap cas s'hauria d'entendre com un índex de millora econòmica.

El món de la menestralia havia deixat de ser un dels principals creditors a Llavanes i Canet. Aquesta pèrdua percentual havia anat a mans de l'Església. A Vilassar i Arenys de Mar, o bé augmenta o bé s'estabilitza el seu percentatge. Bàsicament, les principals manufactures creditors foren les relacionades amb la construcció i la construcció naval a les zones marineres, i la dels teixits a Vilassar. A Llavanes s'observa un equilibri entre totes les indústries.

Finalment el subsector comercial va continuar essent el principal creditor. Ara bé, dins aquest col·lectiu, els comerciants varen predominar respecte els mariners, en contrast amb l'etapa anterior. Amb tot, l'estructura socio-professional dels nuvis no evidencia, que els comerciants i negociants fossin uns dels oficis més importants des del punt de vista quantitatiu; de fet no superen el 5%. Per tant, si deixaven més diners que abans, era perquè o bé s'havien enriquit considerablement o bé perquè era l'únic mitjà d'inversió segur. L'impacte de les guerres internacionals havia afectat el comerç amb les Índies. Durant anys, les transaccions comercials amb Amèrica varen romandre paralitzades, fet pel qual el préstec i l'oportunitat d'acaparar peces de terra era potser l'únic mitjà inversor que els quedava.

L'anàlisi dels sistemes d'endeutament no evidencia alteracions massa significatives, respecte a les etapes anteriors. El debitori va continuar essent el principal instrument inversor del sector primari i el terciari a les poblacions més rurals i més

SOCIOLOGIA DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1775-1800

ENDEUTATS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	26%	40%	79%	71%
PAGESOS	24,90%	38,20%	67,70%	67,40%
PESCA	0,50%	2%	10,10%	3,10%
SECTOR SECUNDARI	30%	17%	10%	11%
TEIXITS I CONFECCIÓ	5,90%	4,80%	2,50%	2,30%
CUIR	2,70%	2,80%		0,70%
CONSTRUCCIÓ	4,20%	3,40%	4,40%	2,30%
FUSTA	7%	3%	1,80%	1,50%
METALL	3,40%	0,60%		1,50%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	6,10%	1,60%		
CÀNEM	0,50%	1%	0,60%	2,30%
CERA				
SECTOR TERCIARI	32%	33%	4%	8%
PROF LIBERALS	3,50%	3,20%		4,60%
TRANSPORT	2,90%	2,40%	0,60%	
COMERÇ	25,90%	27,50%	3,70%	3,80%
PRIVILEGIATS	4%	3%	2%	4%
ESGLÉSIA	1%	1%	3%	0,70%
VÍDUES-MARMESSORS	5%	3%	2%	5%

CREDITORS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
SECTOR PRIMARI	8%	11%	61%	52%
PAGESOS	5,10%	10,90%	59,60%	18,30%
PESCA	0,10%	0,20%	14,70%	0,60%
SECTOR SECUNDARI	13%	5%	13%	3%
TEIXITS I CONFECCIÓ	0,80%	0,80%	10,80%	
CUIR	1,10%	0,60%		
CONSTRUCCIÓ	0,80%	1,80%	1,50%	
FUSTA	0,80%	1,40%	1,50%	1,20%
METALL	0,60%	0,20%	0,70%	2,50%
CONSTRUCCIÓ NAVAL	1,70%	0,40%	0,70%	
CÀNEM		0,20%	0,70%	0,60%
CERA				
SECTOR TERCIARI	37%	41%	7%	10%
PROF LIBERALS	0,50%	2,60%	3,80%	0,60%
TRANSPORT	0,60%	0,40%	0,70%	
COMERÇ	12,30%	38,40%	4,60%	3,70%
PRIVILEGIATS	6%	1%	15%	4%
ESGLÉSIA	32%	38%	13%	28%
VÍDUES-MARMESSORS	2%	2%	2%	3%

mercantívoles respectivament. En canvi, el censal mort es va associar a la parròquia, als convents i a les confraries arreu de la comarca, fins al punt que més d'un 60% dels censalistes era una institució religiosa. Finalment els principals compradors de béns immobles varen correspondre als pagesos i treballadors a Vilassar i Llavanes i als mariners i comerciants a Canet i Arenys de Mar.

Després d'aquesta anàlisi minuciosa, tot sembla indicar, que si les poblacions agràries es ruralitzen, les marineres es mercantilitzen progressivament. Al llarg dels protocols notariais, es localitza mariners i fills de mariners que esdevenen negociants i comerciants. Sens dubte, la sort en els negocis i una estratègia encertada havia propiciat, que determinats mariners abandonessin el seu ofici anterior o el dels seus avantpassats a la marina per convertir-se en comerciants. A partir d'aquí, la compra de terres ja era el darrer pas per tal d'aconseguir l'ennobliment. A tall d'exemple, es reproduïx el cas de Fèlix Misser⁴⁵ de Canet, que havia estat inicialment patró i després comerciant o el cas de Josep Forn Milans⁴⁶ comerciant arenyenc, que va aconseguir el títol de ciutadà honrat.

La trajectòria d'alguns d'aquests comerciants, calafats i mariners fou imparable. La voluntat de participar més decisivament amb el comerç americà va fer que es desplaressin a Cadis. Amb el temps arrelaren a aquella població i acabaren per vendre la casa i les quatre peces de terra que tenien al seu lloc d'origen:

“El març de 1787 Jaume Colomer, calafat de Canet per quant nostra principal domicili lo havem tingut sempre Cadiz, no obstant que algunas temporadas i havem tingut en la vila don soc natural, on hi tinc casas, per lluir un censal mort de 25 lliuras, per lluir pensions de missas resadas, per pagar censals (...) ven a Pau Roure Roldos comerciant de Canet una terra herma y boscosa⁴⁷.”

Precisament aquest flux migratori de comerciants del Principat cap a determinats centres comercials de la península ha estat analitzat per Assumpta Muset. Algunes de les seves reflexions s'enquadren amb els fenòmens observats a aquesta comarca

---

⁴⁵ “El juny de 1791 Fèlix Misser Moler, vui comerciant antes patro de Canet per pagar a Francesc Misser Cata, comerciant, mon cosi antes mariner vui comerciant 350 lliure (...)” AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T. 1229, f.356.

⁴⁶ “A l'agost de 1791 Josep Forn Milans, ciutadà honrat de Barcelona, Arenys de Mar, comerciant per deutes ven (...)” AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1127, f. 72.

⁴⁷ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1227, f.238.

costanera. Així, Muset⁴⁸ caracteritza les especificitats de l'emigrant català. En aquest cas, es tractava d'un individu de sexe masculí; d'edat indeterminada; solter o casat, tot i que per norma general deixava la dona i els fills en la vila nadiua; que marxa sol, llevat que ho fes en companyia d'algun individu del seu entorn més immediat, amb qui compartiria penes i glòries. La durada de la seva estada podia oscil·lar entre aquelles absències temporals i esporàdiques (just la durada d'un viatge) i aquelles altres de caràcter més estable, que comportaren, sovint, la seva instal·lació en determinades places espanyoles. Aquestes estades més perllongades serien interrompudes per algun viatge realitzat periòdicament amb la finalitat de visitar la família i de solucionar assumptes relacionats amb els seus efectes. Tot i que a la llarga molts d'aquests acabaren per fixar la seva residència permanentment a aquest nou indret.⁴⁹

La major part dels treballadors relacionats amb l'esfera del comerç moria amb una llarga llista de petits deutes a percebre. Comerciants, adroguers, botiguers i apotecaris acumulaven sumes de diners per part de clients regulars. Tots estaven obligats a vendre a crèdit, si no volien perdre la seva clientela. A més havien de permetre, que una bona part dels deutes no fos reemborsat de cop sinó per etapes, ja que de fer-ho suposava la ruptura de les relacions existents. Si hom refusava vendre per mitjà del crèdit, podia posar en perill el seu negoci⁵⁰. Aquest és el cas de l'apotecari Fèlix Vieta⁵¹ de Llavaneres i del comerciant arenyenc Josep Gallart⁵², principal subministrador de cereals de la zona.

La cara i la creu de l'endeutament l'exemplifica per una banda, Joan Cassanyas, pagès de Llavaneres, i per l'altra, Ignasi Ramon Macia, ciutadà honrat de Canet. Cassanyas⁵³ acapara terres ermes, vinyes i camps. Precisament algunes d'aquestes

---

⁴⁸ Muset Pons, Assumpta, *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII. Els traginers i els negociants de Calafi Copons*, p. 60.

⁴⁹ La colònia catalana a Cadis ha estat objecte d'anàlisi per part de Carlos Martínez Shaw, Josep Maria Delgado i Assumpta Muset. Martínez Shaw, Carlos, *Cataluña en la carrera de Indias*, pp. 106 i ss. Delgado Ribas, Josep Maria, *Cataluña y el sistema*, Vol. II, pp. 286 i ss. Muset Pons, Assumpta, "Cádiz y la colonia catalana. Una nueva aportación" *Actas del Segundo Congreso de Historia Moderna de Andalucía*, Còrdova, 1995, pp. 503-510.

⁵⁰ Moreno Claverías, Belén, *Le crédit dans les économies familiales catalanes au XVIII siècle a partir des inventaires après-décès*, *Separata*, p. 21

⁵¹ ACA. Arx. Not. Llavaneres, T. 1299, f. 47; T.1302, f.63, 36; T.1305, f.149; 1320, f. 88.

⁵² AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 292, f. 21; T. 33, f.46; T.328 f. 125; T 1150, f.16; T.1153, f.370; T.1154, f.91, 268; T.1157, f.247; T.1161, f.203; T.1164, f. 86 i 108.

⁵³ ACA. Arx. Not. Llavaneres, T. 1298, f.50, 103, 139 i 166; T.1299, f. 5 i 103; T. 1300, f.82; T.1301, f.18, 26, 93 i 105; T.1302, f.54, T.1308, f.17; T.1310, f.103; T1320, f.103

limiten amb propietats seves. Macia⁵⁴ ven diferents patis de terres per tal de lluir censals morts i pensions endarrerides. Molts d'aquests patis de terra seran destinats a la construcció de cases.

Si s'analitza la trajectòria de l'endeutament al llarg d'aquests segles, s'evidencia un increment dels menestrals i un equilibri dels pagesos i mariners des del punt de vista dels endeutats arenenyencs. Respecte als creditors, sobresurt l'ascens de l'Església en contrast amb la minva dels mariners i comerciants. Les institucions religioses es converteixen en les principals creditors de censals morts.

Malgrat ser una població marinera, predomina els endeutats pagesos a Canet. Amb el decurs del temps, els deutors mariners varen anar guanyant terreny, tot i que la pagesia va mantenir el seu predomini com a principal endeutada. El capital creditor va provenir del sector terciari i de l'Església. Els censals morts, els violaris, les VCG i les compravendes varen ésser profusament utilitzats pels pagesos i treballadors. En canvi, els mariners i comerciants varen preferir el debitori. Els principals creditors de violaris i censals morts varen ésser les institucions eclesiàstiques. En canvi, els mariners i comerciants es varen erigir en principals compradors de peces de terres i en creditors de deutoris.

Les poblacions rurals reflecteixen una mateixa línia evolutiva. Així, cada vegada, els pagesos i bracers es varen endeutar més en contrast amb el retrocés de la menestralia. L'ascens dels deutors agrícoles obeiria a dues raons: per una banda, les dificultats econòmiques dels pagesos i dels treballadors s'haurien generalitzat; per altra banda, aquestes viles s'haurien ruralitzat en el decurs dels anys. Aquest fenomen ja ha estat detectat en analitzar l'estructura socio-professional. Es possible, que alguns artesans abandonessin el seu ofici per dedicar-se a les feines del camp, atès que podien resultar més lucratives. Sens dubte, la decisió de focalitzar la seva font de riquesa en el conreu de la terra hauria estat un encert, atès que progressivament accentuen el seu caràcter agrari. Finalment els principals deutors varen ésser l'Església i els mateixos pagesos i treballadors. L'Església i totes les institucions situades al seu voltant varen canalitzar una part de les seves inversions en el préstec de censals morts i violaris. La resta d'instruments de crèdits va romandre a mans dels pagesos i jornalers.

---

⁵⁴ AHFF. Arx. Not. Canet, T.1225, f. 280; T.1226, f. 235, 239, 249, 252, 258, 261, 264 i 287.

Des del punt de vista de la procedència geogràfica del crèdit, els deutors i creditors varen provenir de localitats veïnes. La influència del capital barceloní i matoroní únicament es deixa sentir a les poblacions de Llavanes i Vilassar.

La consulta de les dades ressenyades per la bibliografia ha de permetre conèixer noves realitats, a fi de contextualitzar millor els fenòmens detectats. A Mataró, Joan Giménez Blasco⁵⁵ afirma que els carmelites descalços i la parròquia varen participar, activament, en la creació de censal morts durant el disset. A la baronia de Santmenat, Eva Serra⁵⁶ esmenta les institucions eclesiàstiques i els notaris com a principals censalistes. El recurs al censal mort s'ha d'interpretar com un mitjà d'inversió, ja que assegurava unes pensions fixes anuals i a vegades, fins i tot, l'adquisició dels béns hipotecats, per impagament⁵⁷.

Semblantment al que succeïa al Maresme, Isabel Lobato⁵⁸ va copsar en el seu estudi sobre les companyies comercials barcelonines de la segona meitat del disset, que cada tipus de crèdit va correspondre a un determinat tipus de creditor. Així, els crèdits d'una durada més curta varen vincular-se, preferentment, a les corporacions mercantils i menestrals i a les professions liberals. En canvi, els instruments a llarg termini varen ésser subministrats pels eclesiàstics, els nobles i les víudes.

A la comarca del Penedès, Belén Moreno⁵⁹ considera que els pagesos elegien fonamentalment a d'altres pagesos per demanar un préstec o deixar diners al set-cents. Amb tot, els principals censalistes varen ésser els burgesos, els pagesos i els artesans. A Igualada, Josep Maria Torras⁶⁰ considera, que la família Padró triava amb molta cura els destinataris dels seus préstecs. En definitiva, aquesta nissaga cercava aquells grups professionals o individus, que estaven en dificultats econòmiques. D'aquesta manera, es podien apropiari d'aquella casa o peça de terra en cas d'insolvència. Aquest és un fenomen, que s'ha documentat, també, al Maresme. En alguns casos, fins i tot, la terra adquirida limita casualment amb les propietats del creditor-comprador.

---

⁵⁵ Giménez Blasco, Joan, *Continuïtat i canvi a les estructures econòmiques de la Catalunya del S XVIII. Mataró 1580-1710*, Tesi doctoral, p. 535.

⁵⁶ Serra Puig, Eva, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*.

⁵⁷ *Ibidem*, "Per una cronologia i interpretació de la crisi del S. XVII" Treball i propietat, pp.236 i ss.

⁵⁸ Lobato Franco, Isabel, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*, p. 91.

⁵⁹ Moreno Claverías, Belén, "Le crèdit dans les économies familiales catalanes au XVIII siècle a partir des inventaires après-décès", *Separata*, p. 13.

⁶⁰ Torras Ribé, Josep Maria, *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862)*, p. 109.

Al Bages, els principals deutors de censals morts varen ésser els pagesos i els artesans, però els seus deutes destacaven per ésser de poc valor econòmic. En canvi, malgrat ser numèricament poc importants, els dèbits dels comerciants eren molt més feixucs i es lluien més ràpidament. L'església era la principal creditora de censals morts⁶¹. Els principals venedors a carta de gràcia eren els pagesos. Contràriament, artesans, professions liberals, comerciants i nobles varen destacar, com a compradors a carta de gràcia⁶².

A la Segarra, Enric Tello⁶³ estudia la sociologia dels censals morts, gràcies a les dades aportades pel Cadastre. Els principals deutors varen ésser els pagesos, jornalers i nobles. En canvi, els grups professionals especialitzats en censals eren les institucions religioses, els doctors, notaris i homes de llei, sovint amb intenció d'ennobrir-se, seguits dels comerciants, botiguers, petita noblesa i finalment pagesos-negociants.

A la Conca del Barberà, Valentí Gual⁶⁴ assenyala que els principals censalistes eren els rectors i les comunitats de preveres als anys 1636-1737.

A València, Císcar⁶⁵ menciona, també, a l'Església com a principal creditora, tot i que també la noblesa, la burgesia, les professions liberals i les vídues inverteixen en aquest préstec. Per tant, la configuració de l'església com a principal institució censalista sembla haver estat força estesa.

A Saragossa⁶⁶ i a Navarra⁶⁷, l'anàlisi del deute revela, que l'Església era la principal censalista. En el cas de Navarra, aquesta institució acumulava el 75,5% del capital censal com a creditora. En canvi, els principals endeutats eren els camperols.

---

⁶¹ Ferrer Alòs, Llorenç, "L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX" *Recerques*, núm. 18, p. 39.

⁶² Ferrer Alòs, Llorenç, "Ventas a carta de gracia y endeudamiento en la comarca de Bages del siglo XVIII" *Actas del II Coloquio de metodología histórica aplicada*, pp. 419 i ss.

⁶³ Tello Aragay, Enric, "Propietat agrària i percepció de rendes. El paper de l'endeutament en la distribució social de les terres (Cervera 1744-45)" *Revista d'estudis d'Història Agrària* núm 8, pp. 84-93.

⁶⁴ Gual Vilà, Valentí, *Terra i guerra. Rocafort de Queralt a l'edat moderna*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1987.

⁶⁵ Císcar Pallares, Eugenio, "Reflexiones metodológicas para el estudio de la estructura social en Valencia (siglos XVI-XVII)", *Actas de las I Jornadas de Metodología aplicada de las ciencias históricas*, Vol. III, pp. 569-577.

⁶⁶ Atienza López, Angela, "El préstamo en la sociedad tardofeudal: las rentas censales del clero regular zaragozano en el siglo XVIII" *Revista de Historia Jerónimo Zurita*, núm. 55, 1987, p. 91.

⁶⁷ Floristán Imizcoz, Alfredo, "Crédito rural en Navarra. Los censos al quitar. *Documentación Notarial*, Vol. II, pp. 395-408.

A Astúries⁶⁸, l'Església, la noblesa i la burgesia varen ser els principals creditors de censos al segle XVII. En canvi, els pagesos es varen erigir en els principals censataris. El cens va afavorir el transvasament de la propietat agrària del pagès als seus creditors. Aquest fet va propiciar la concentració de béns immobles a mans nobiliàries.

Segons Pegerto Saavedra⁶⁹, la relació censos i venda no és accidental. Generalment qui presta diners a cens és qui acaba comprant la peça de terra. A Galícia, els principals compradors eren les professions liberals, els artesans, mercaders, institucions eclesiàstiques i vídues. Aquesta apreciació confirma el principi de la profunda interrelació entre els sistemes creditors, ja evidenciat per al Maresme.

A Valladolid, Bartolomé Bennassar⁷⁰ va aproximar-se a la sociologia de l'endeutament a partir del buidatge dels manuals d'un notari des del 1526 al 1577. Semblantment a l'apreciat al Maresme, els resultats evidencien, que els principals creditors varen ser gent d'Església, monestirs, confraries, hospitals i professions liberals. En canvi, els deutors varen ser bàsicament camperols.

Salomon⁷¹ considera que el pagès endeutat es convertia en una mena de vassall del seu nou amo, el creditor. D'aquesta manera, a les acaballes del cinc-cents va sorgir una mena de servitud per deutes al camp castellà. Això va propiciar la desaparició del pagès mig. La penetració dels mercaders a les zones rurals encara va agreujar més la situació, ja que introduïren la pràctica de la venda per mitjà del crèdit amb la garantia de la futura collita. Aquest fet provocava, segons Salomon, que un 50% de la collita ja estigués hipotecada. Possiblement, sense arribar als extrems de Castella, nombrosos deutors d'origen humil varen anar progressivament endeutant-se fins a l'extrem de perdre la seva propietat. Tanmateix, aquest procés sembla donar-se a les acaballes del set-cents al Maresme.

A Valladolid, Bartolomé Bennassar⁷² va aproximar-se a la sociologia de l'endeutament a partir del buidatge dels manuals d'un notari des del 1526 al 1577. Semblantment a l'apreciat al Maresme, els resultats revelen, que els principals creditors

---

⁶⁸ Gómez Alvarez, Ubaldo, *Estudio histórico de los préstamos censales del Principado de Asturias (1680-1715)*.

⁶⁹ Saavedra, Pegerto, "Un aspecto de las crisis de subsistencias en la Galicia del Antiguo Régimen: las ventas de tierra" *Historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos*, pp. 161-180.

⁷⁰ Bennassar, Bartolomé, Valladolid au siècle d'or, p.246.

⁷¹ Salomon, Noël, *La vida rural castellana en tiempos de Felipe II*, Barcelona, 1973, p. 255.

⁷² Bennassar, Bartolomé, Valladolid au siècle d'or, p.246.

varen ser gent d'Església, monestirs, confraries, hospitals i professions liberals. En canvi, els deutors varen ser bàsicament camperols.

Finalment Ulrich Pfister⁷³ va plantejar una hipòtesi molt interessant. Segons ell, l'endeutament estaria relacionat amb el cicle vital de cada família. Parteix del principi, que tots els individus cerquen una renda més o menys constant al llarg de tota la seva vida. D'aquesta manera, els homes contrauen deutes en aquelles etapes, en què la productivitat és baixa: la presència d'infants, una maternitat, una viduïtat. Contràriament, la llució dels préstecs es donaria en etapes de productivitat més elevada. Malauradament, es desconeix l'edat del deutor, la qual cosa dificulta, que es pugui verificar aquesta conjectura. Sens dubte, l'anàlisi de documentació d'origen familiar hauria permès confirmar o descartar aquesta suposició.

Els resultats aportats per la bibliografia encaixen força amb els obtinguts al Maresme. Així l'Església i totes les institucions religioses es varen perfilar com les principals subministradores de censals a bona part de la geografia catalana (Mataró, Bages, Segarra, la Conca del Barberà) i espanyola (València, Astúries). L'endeutament dels pagesos i bracers sembla haver estat molt estès, segons es desprèn dels resultats obtinguts a Valladolid, Astúries, Saragossa, Navarra, el Penedès, el Bages i la Segarra. En canvi, l'absència d'estudis sobre zones marineres dificulta, que es pugui confrontar les dades assolides a Arenys de Mar i Canet. Malgrat el desconeixement d'altres realitats costaneres, aquestes conclusions s'assimilen als obtinguts per la bibliografia, especialment en la rellevància de l'Església com a institució censalista, la preponderància dels pagesos i bracers com a principals deutors i el predomini de les professions liberals i comerciants com a principals subministradores de crèdit.

4. Les causes de l'endeutament

Giménez Blasco⁷⁴ indica en la seva tesi doctoral, que no s'ha fet un estudi estadístic sobre els orígens de l'endeutament. Més enllà de les causes comunes arreu com ara dots massa elevats o mort del cap de casa, Giménez Blasco remarca certs trets específics, com són els deutes derivats de la compra de cereals. Així doncs, aquest historiador copsa un model d'endeutament genuïnament mataroní, tot i que es podia

---

⁷³ Pfister, Ulrich "Le petit crédit rural en Suisse aux XVI-XVIII siècles" *Annales HSS*, núm.6, pp. 1339-1357.

⁷⁴ Giménez Blasco, Joan, *Continuïtat i canvis*, pp. 81 i 84.

extrapolar a d'altres poblacions. Aquest model d'endeutament consistiria en la compra de cereals durant els anomenats "mesos de soldadura". La proximitat geogràfica de l'antiga Iluro amb les poblacions estudiades obliga a plantejar-se, si es dona aquesta singularitat.

S'ha agrupat les diferents causes, per les quals s'endeutaven, en sis grups: inversió en activitats industrials i comercials, inversió en béns immobles, inversió en finances, pagament de deutes, lluçió de deutes anteriors i finalment per raons desconegudes. Amb tot, la qüestió cabdal consisteix en esbrinar, si s'endeutaven per invertir o per lluir deutes anteriors. Cal advertir, que els deutes originats per la compra de blat han estat encabits dins l'epígraf corresponent al pagament de deutes.

Jaume Dantí⁷⁵ afirma, que determinades nissagues pageses del Vallès Oriental s'endeutarien, inicialment, per raons inversores. Amb tot, a partir dels anys centrals del disset, es generalitzaria el crèdit associat al deute. Cal plantejar-se, si una part dels crèdits signats era per qüestions d'inversió. De fet, la greu crisi econòmica, que va afectar a les poblacions de la Marina a les darreries del set-cents, seria conseqüència directa de l'aposta decidida pel comerç ultramarí. Caldrà veure, quina relació s'estableix entre deutes i inversió al llarg de les diferents fases estudiades.

A les darreries del cinc-cents i primeries del sis-cents, entre set i vuit de cada deu debitoris s'encarregava per deutes. Amb tot, a les poblacions més rurals, aquest percentatge era inferior. Els deutes per inversions de caire industrial i comercial eren superiors a Vilassar i Llavanes. Les causes més freqüents eren el pagament de mercaderies i la compra d'animals de tir. Una part important d'aquests dèbits estava estretament relacionada amb la producció del vidre. Sovintegen els debitoris creats per pagar càrregues de vidre i primeres matèries necessàries per elaborar-lo. De fet, es disposa d'un debitori signat per un negociant castellà, que reconeix deure a Bernat Tremolet, vidrier de Vilassar, 21 lliures per 2 càrregues de vidre⁷⁶. Aquest contracte palesa fins a quin grau s'havia desenvolupat la manufactura del vidre a les darreries del setze a Mataró i Vilassar. Aquest aspecte ja ha estat apuntat per Giménez Blasco i García Espuche en les seves investigacions⁷⁷.

---

⁷⁵ Dantí Riu, Jaume, *Terra i propietat*, p. 259.

⁷⁶ ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1320, f.69.

⁷⁷ Giménez Blasco, *Continuïtat i canvis*, pp. 429-523; García Espuche, Albert, *Un siglo decisivo*, p.220.

Hom copsa nombrosos deutoris originats per la compra de bestiar. Això s'explica per la gran demanda d'animals de tir per part dels traginers mataronins i dels pagesos de les poblacions veïnes. Així al gener de 1605, Antoni Vidal, traginer de Mataró, reconeixia deure a Antoni Isern, pagès vilassarenc, 36 lliures a causa del preu d'una mula⁷⁸. De la mateixa manera que Mataró s'endeutava per comprar bestiar i vi, Vilassar i Llavaneres acaparaven crèdits per adquirir llana i altres teixits, que eren subministrats per l'antiga lluro. Per exemple, al febrer de 1586, Bernat Roure, perxador vilassarenc, signava un deutor a Joan Pongem, també, perxador de Mataró, per la compra de "duas saques de llana"⁷⁹.

La creació de deutoris per invertir en béns immobles és poc significativa, ja que no supera el 3%. En canvi, aquest mecanisme creditor era, àmpliament, utilitzat per pagar deutes puntuals i de poc valor econòmic. A les poblacions marineres, el deutor es vinculava al pagament de dots o legítimes. Es detecta pares, germans i fins i tot oncles signant deutoris, la qual cosa il·lustra el caràcter col·lectiu de l'estratègia familiar i la vinculació efectiva a l'entorn d'un patrimoni comú. Per tal d'aconseguir emparentaments avantatjosos, molts nuclis familiars invertien quantitats superiors a les seves capacitats reals en dotar les seves filles, la qual cosa feia inevitable la necessitat de manllevar diners, amb el seguit de seqüeles negatives, que això podia comportar per al patrimoni familiar en circumstàncies adverses. Per exemple, al març de 1592 Joan Presas, teixidor de Canet reconeixia deure 60 lliures a causa del dot de la seva filla⁸⁰.

En canvi, a les demarcacions rurals, hom recorria, preferentment, al deutor per adquirir cereals. De fet més del 50% d'aquests crèdits s'originava per aquest motiu. Per tant, es detecta el mateix fenomen, que Giménez Blasco⁸¹ havia observat a Mataró. Aquests crèdits serien de poc valor econòmic, ja que no superarien les 10 lliures, i s'originarien durant els mesos de soldadura. El mercader mataroní Bartomeu Puig Llentiscla⁸² i el pagès vilassarenc Onofre Armengol⁸³ són un exemple força il·lustratiu de creditors. Ambdós varen deixar diners a pagesos, teixidors i mestres de cases durant els mesos d'abril, maig i juny. Els seus tentacles varen depassar les poblacions de Vilassar i

---

⁷⁸ ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1326, f. 6.

⁷⁹ ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1317, f.24.

⁸⁰ AHFF. Arx. Not. Montpalau, T. 100, f. 199.

⁸¹ Giménez Blasco, Joan, Continuitat i canvis, p. 84.

⁸² ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1326, f.47, 95, 96; T.1327, f. 1,2,3,4, 50, 59, 65 i 88. Not. Mataró, T.161; T.180; T. 182 i T.183.

Mataró per arribar a Teià, Tiana, Premià, Vallromanes, Cabrera de Mar, Montornès, Alella i St Feliu de Guíxols. Tanmateix aquests debits acostumaven a ésser anul·lats després de la collita. L'absència de deutes per adquirir blat a les demarcacions costaneres s'explicaria o bé per les dificultats inherents a la font documental o bé per l'arribada del blat de mar. Aquest darrer aspecte explicaria que hom no hagués de recórrer a la contractació de crèdits per aquest motiu, ja que es tenia assegurat el seu subministrament per via marítima.

La necessitat de blat, especialment notòria a Vilassar i Llanerres, no reflectiria un error de càlcul per part del pagès. Dues interpretacions podien explicar aquesta situació, si es ressegueix el pensament de Giménez Blasco. Per una banda, podria ésser una mala collita que s'agreujaria encara més en aquelles famílies ja marcadament endeutades. Per altra, podria explicar-se per la reconversió de terres cerealistes en vinyes, fet que hauria ocasionat la mancança de cereals. Aquesta darrera hipòtesi seria, presumiblement, la causa dels endeutaments per la compra de cereals, però també per l'adquisició de peces de terres, que serien reconvertides en vinyes. Ara bé, tot i que no es pot menystenir la segona suposició, s'ha documentat tot un reguitzell de males anyades al llarg dels anys 1580-1620. Per exemple, cal destacar les males collites dels anys 1603, 1605, 1608, 1611, 1612, 1613, 1617 i 1620. La mala anyada de 1605 dispararia el preu del blat, fins al punt que el Consell mataroní va determinar la mescla de cereals i faves a l'hora de moldre el gra. Només d'aquesta manera, el preu no es dispararia⁸⁴.

Algunes d'aquestes males collites coincideixen amb les puntes detectades en la contractació dels debits per cereals; és el cas de l'any 1611. Malgrat tot, la generalització dels cellers, de les bótes i de les premses als inventaris post-mortem juntament amb el nombre de deutoris creats per negociants i mercaders mataronins per comprar vi a Llanerres i Vilassar fa pensar que s'hauria produït una reorientació en els cultius. La manca de dades aportades pels capbreus del disset a les poblacions de Vilassar, Cabrera i Llanerres és un obstacle més, ja que impedeix verificar aquesta hipòtesi.

En d'altres casos, el deutor va ésser fruit de la voluntat de lluir deutes anteriors, com ara deutoris, violaris, censals morts i fins i tot VCG. A les poblacions rurals, 2 de

---

⁸³ ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1328, f. 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96 i 97; T.1329, f. 8, 14, 17, 19, T.1330, f.23

⁸⁴ Giménez Blasco, Joan, *La Universitat de Mataró (1589-1628)*, Mataró, 1990, p.33.

cada 10 dèbits s'originava per aquest motiu. Sovint el deutor es comprometia a retornar els diners lliurats amb pinyons⁸⁵. Era una bona solució, quan no es disposava de diners. Però aquesta resolució provocava, que els beneficis de la collita minvessin significativament. Aquest fet podia resultar molt feixuc en males anyades. Precisament, la pràctica d'hipotecar la collita ha estat ressenyada per Salomon.⁸⁶

Hom recorria al censal mort per resoldre “necessitats urgents”. A grans trets el censal mort no era fruit d'una inversió sinó d'un deute. En aquest cas, el censal mort no s'utilitzava per adquirir cereals. Aquest fet confirmaria el principi d'una certa gradació en la contractació dels diferents crèdits. Si el debitori encarnava el primer pas cap a la roda dels deutes, el censal mort simbolitzava el segon pas. Era un instrument més feixuc, fet pel qual s'originava, quan el valor econòmic del deute era més important o bé quan es volia lluir un conjunt de deutes anteriors. Per exemple, cal destacar els censals morts creats per pagar el rescate d'un familiar captiu. Així al juny de 1597 Francesc Ferrer⁸⁷, mariner de Canet, va signar un censal mort per tal de rescatar el seu fill captiu en terra de barberia. El preu del censal mort era de 120 lliures. El perill de caure captiu era tan elevat que les poblacions marineres crearen la Germandat de St Elm⁸⁸ a fi de poder rescatar ben aviat els seus germans captius.

La creació d'un censal mort per lluir un violari és sovintejada a Llavaneres. Per exemple, al març de 1614, Pere Garaupera, pagès de Llavaneres va crear un censal mort per lluir diversos violaris⁸⁹. Probablement, el valor de les pensions dels diferents violaris resultava massa feixuc pel deutor. Aquest fet hauria propiciat la creació d'un censal mort de major valor econòmic, però també l'establiment d'unes pensions menys oneroses, ja que l'interès del censal mort era sensiblement més baix.

El violari tenia unes motivacions similars a les del censal mort. Bàsicament hom l'utilitzava per pagar préstecs o lluir deutes anteriors. Tal com succeïa en el censal mort, la causa més recurrent era resoldre “necessitats urgents”. Dificilment, hom lluia un violari per crear-ne un altre, ja que era un instrument de crèdit que estava en retrocés. Anteriorment, ja, s'ha comentat, que es vinculava a les demarcacions més rurals.

---

⁸⁵ ACA, Arx. Not. Mataró, T. 182, f. 266.

⁸⁶ Salomon Noël, *La vida rural castellana en tiempos de Felipe II*, p. 255.

⁸⁷ AHFF. Arx. Not. Montpalau, T.100, f.32.

⁸⁸ Capdevila Muntadas, Mª Alexandra, “Un exemple d'organització assistencial. La Germandat de St Elm al Maresme al llarg de l'època moderna” *VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona, 2003, pp. 106-113.

⁸⁹ ACA. Arx. Not. Mataró, t. 176.

CAUSES DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1580-1620

DEBITORIS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	6%	8%	19%	13%
INVERSIÓ BÈNS IMMOBLES	3%		1%	
INVERSIÓ FINANCERA	0%			
PAGAR DEUTES	81%	78%	59%	69%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	4%	9%	16%	14%
CAUSA DESCONEGUDA	6%	8%	4%	4%

CENSALS MORTS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	2%	3%		
INVERSIÓ BÈNS IMMOBLES		1%	2%	4%
INVERSIÓ FINANCERA		6%		
PAGAR DEUTES	79%	58%	63%	42%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	12%	14%	20%	21%
CAUSA DESCONEGUDA	6%	17%	14%	34%

VIOLARIS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	33%	11%	5%	1%
INVERSIÓ BÈNS IMMOBLES			1%	
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	33%	67%	69%	73%
LLUIR DEUTES ANTERIORS			8%	5%
CAUSA DESCONEGUDA	33%	11%	16%	20%

VENDES A CARTA DE GRÀCIA	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS			3%	
INVERSIÓ BÈNS IMMOBLES			1%	
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	67%	67%	29%	69%
LLUIR DEUTES ANTERIORS		17%	39%	9%
CAUSA DESCONEGUDA	33%	17%	28%	22%

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PAGAR DEUTES	23%	17%	19%	17%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	77%	83%	72%	83%

Les VCG i les compravendes representaven el darrer pas de la roda dels deutes. Un conjunt d'esdeveniments adversos hauria impedit retornar els diners i lluir els deutoris, violaris i censals morts creats al deutor. Davant aquesta situació, l'endeutat optaria per la VCG, quan tingués l'esperança de poder recuperar la peça de terra empenyorada. L'origen de bona part de les VCG era resoldre "necessitats urgents" i la llüició de violaris i censals morts. La quitació de censals, venent a carta de gràcia és un cas molt freqüent. De fet revela un agreujament de la situació econòmica del pagès, perquè l'interès de la VCG és més elevat que el dels censals. Tot i que en aquest cas el pagès s'ha alliberat del pagament anual de les pensions, el venedor a carta de gràcia ha de lliurar els fruits de la peça empenyorada.

Una bona mostra de la gradació dels deutes la proporciona Bernat Tremolet. Al juny de 1596, aquest conegut vidrier de Vilassar ven una peça campa, per tal de lluir un violari de 105 lliures, un censal mort de 100 lliures i finalment un altre censal mort de 24 lliures⁹⁰. Dificilment hi hauria una única causa darrera una VCG o una compravenda.

Si en la resta de sistemes d'endeutament, la causa més repetida era el pagament de deutes (dots, soldades, necessitats urgents, pensions o aliments), en les compravendes, l'origen estava en la llüició de deutes anteriors. La compravenda representava el colofó d'un reguitzell de deutes més o menys extens. Entre set i vuit de cada deu vendes tenia lloc per lluir deutoris, violaris, censals morts i VCG. Al 1597, Joan Antic Andreu, pagès del mas Andreu de Canet, va vendre una peça de terra a rabassa morta per tal de lluir un censal mort a Salvador Palomeras, negociant de Canet⁹¹.

Aquesta transacció fruit de l'endeutament reflecteix dos aspectes molt interessants. Per una banda, aquesta venda evidencia un transvasament de peces de terra cap a les professions mercantívoles. Per altra banda, reflecteix que el comprador havia estat anteriorment el creditor. No s'estaria, doncs, davant una estratègia econòmica perfectament estudiada? El negociant enriquit busca meticulosament als seus deutors. Només aquells sectors que disposen de peces de terra i d'una fràgil situació econòmica podien ser els candidats. Després només calia esperar el temps necessari, perquè el deutor ofegat pels deutes i per un esdeveniment inesperat es veiés abocat a la venda.

A la segona meitat dels sis-cents, el percentatge de crèdits per inversió s'incrementa notablement. Podria ésser un reflex de la millora econòmica, que

---

⁹⁰ ACA. Arx. Not. Mataró, T. 1323, f. 43.

⁹¹ AHFF. Arx. Not. Montpalau, T. 99 bis.

nombrosos historiadors assenyalen per aquesta època. De fet no cal perdre de vista, que la seqüenciació cronològica ha revelat una minva de l'endeutament a mesura, que hom s'aproximava a les darreries de segle. En qualsevol cas, l'estudi de les causes de l'endeutament d'aquest període ha de permetre esbrinar cap a quins sectors es canalitzava el deute per inversió.

Entre un 19 i un 26% dels deutoris era fruit d'una inversió econòmica. Amb tot, més del 50% continuava essent per fer front a diferents deutes. La inversió en activitats industrials i comercials suposava entre el 7 i el 18% dels dèbits. La causa més freqüent era la compra d'una barca, d'un animal i la "expedició de negocis" a les poblacions marineres. En canvi, l'adquisició de bestiar era el principal motiu d'endeutament inversor al medi agrari.

L'elevat cost de la barca venia determinat, tal com assenyala Delgado⁹² per la tècnica emprada. Si Anglaterra, Noruega, França i Holanda utilitzaven peces de fustes menys gruixudes per assegurar la seva lleugeresa i garantien un període d'explotació no superior als 20 anys, Catalunya optava per un vaixell més pesant i amb un període de vida de 50 i 60 anys. Tot plegat contribuïa a encarir enormement el seu cost. Al 1688, Pau Gualba, mariner d'Arenys de Mar reconeixia deure a Josep Xapus, negociant de la mateixa població, 72 lliures. Aquests diners eren la resta d'una barca de sardinals amb els seus llaguts i altres arreus. Amb tot, una vegada més, la solució establerta per lluir el deute podia resultar molt arriscada, ja que s'hipotecava una part dels ingressos per viure:

“que vos dit Xapus me hajau de pendre tota la sardina y anxova que ab dita barcada de sardinal agafada en los mesos de mars, abril, maig de la qual sardina y anxova ara per alashoras y las horas per ara vos ne fas venda al preu que vos dit Xapus ne pagareu en la present vila (...) y si per casa quedava a deurer cosa alguna per cumpliment de ditas 72ll 10s tot lo que restara prometo donarvos ab diner comptant per tot lo mes de maig vinent⁹³.”

Es detecta deutoris per comprar peces, cases i botigues. El percentatge d'inversió en béns immobles és superior al detectat al període anterior. Totes les

---

⁹² Delgado Ribas, Josep M, “La construcció naval catalana: els mestres d'aixa” *L'Avenç*, núm. 37, p. 274.

poblacions canalitzen una part dels seus ingressos en la compra de terres. Vilassar és la localitat, que menys inverteix en l'adquisició d'aquestes propietats. Al 1684, es documenta la compra d'una casa per part d'un boter arenyenc. Per tal de fer front al cost de l'habitatge, el deutor signa dos deutoris i un censal mort a Josep Pasqual, ciutadà honrat. El boter es compromet a lluir un dels deutoris prestats per Pasqual "*ab feyna de mon ofici en vostra casa sempre que voldreu*".⁹⁴

Al voltant d'un 25 i un 50% dels deutoris es creava per pagar deutes. El pagament de dots, medecines, dèbits, soldades i aliments abocaven a la signatura de nombrosos deutoris. De fet, s'evidencia un retrocés dels deutes derivats de la compra de cereals. Malgrat tot, a Vilassar 2 de cada 10 crèdits s'originava, encara, per comprar blat. Tal vegada una millor conjuntura econòmica podria justificar aquest retrocés. Finalment els deutoris creats per lluir deutes anteriors són més importants a Llanerers.

Hom recorria al censal mort per pal·liar les despeses derivades de la compra de cases i vinyes, per fer front al pagament d'un dot, per resoldre "necessitats urgents" i per lluir deutoris i censals ja creats. Globalment, un 58% dels censals tenia per objectiu la lluita de deutes, en contrast amb el 32% que era emprat com instrument inversor. A Arenys de Mar, va predominar els censals morts derivats de la inversió. Amb tot, aquesta preponderància s'explicaria, pel fet de què es desconeix la causa d'una part important dels censals morts. Des del punt de vista inversor, la causa més freqüent corresponia a l'adquisició de cases i peces de terra a les poblacions marineres. En canvi, a Vilassar i Llanerers sovintejaven els censals morts per "expedició de negocis". La inversió en finances és poc significativa a la comarca.

La creació d'un censal per lluir un altre censal mort anunciava un agreujament de la situació econòmica de l'endeutat, ja que el censal resultant seria més oneros. Aquest és el cas de Maria Ferrer Simon, vídua de Joan Antoni Ferrer adroguer arenyenc, que creava un censal mort de 300 lliures al gener de 1699 a fi de lluir aquell altre censal mort de 200 lliures⁹⁵. En d'altres casos, es llueix un violari a fi de crear un censal mort. Al maig de 1697, Francesc Astor, ferrer arenyenc, creava un censal mort a fi de lluir aquell violari de preu 24 lliures als marmessors de Bernat Co. Per aquest motiu, es va

---

⁹³ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.242, f. 377.

⁹⁴ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.70, f. 157, 159 i 160.

⁹⁵ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 258, f. 6.

signar un censal mort de 46 lliures i es va comprometre, a què tingués una durada de 3 anys⁹⁶.

En alguns casos, la contractació d'un censal mort anunciava un agreujament dels deutes. A l'abril de 1680, Francesc Niella, agricultor del mas Niella de Canet creava un censal mort de 20 lliures al seu creditor, per tal de lluir un debitori. Anys més tard, al maig de 1689, es detecta la venda d'una peça de terra erma per anul.lar tots els deutes pendents⁹⁷.

El violari seria l'instrument idoni per resoldre "necessitats urgents" i en menor mesura per "expedició de negocis" a les demarcacions rurals. A la resta de poblacions, la migradesa dels resultats impedeix, que es pugui extreure una conclusió massa sòlida. En qualsevol cas, l'origen dels censals i els violaris seria exactament el mateix: pagament de deutes i inversió en activitats industrials i comercials.

Les VCG es varen originar en sis de cada deu casos, per tal de pagar o lluir deutes anteriors. Únicament, un 6% d'aquests empenyoraments es va crear per invertir en activitats industrials i comercials. Arenys de Mar i Llavaneres varen recórrer a aquest mitjà d'endeutament, per tal de resoldre "necessitats urgents". Per la seva banda, Canet i Vilassar varen utilitzar aquest tipus de venda com un mitjà per lluir censals morts. Les VCG fruit de la inversió únicament adquireixen un cert pes a Vilassar, on un 14% és per aquest motiu.

Segons Llorenç Ferrer, tot i que la VCG funcionava al marge de les institucions eclesiàstiques, aquesta estava profundament lligada al censal, de la qual a vegades era causa i a vegades conseqüència. La contractació d'una VCG per lluir censals morts anunciava un empitjorament del deute, ja que l'interès produït per la VCG era més elevat que l'interès dels censals⁹⁸. Al juny de 1680, Joan Aulet, adroguer de Canet, va vendre a carta de gràcia una peça de vinya a un preu 100 lliures a Antoni Carbonell, per tal de lluir un censal mort de 70 lliures que devia al comprador⁹⁹. Una vegada més, el creditor va esdevenir el comprador de la casa o peça de terra venuda. Davant aquest fet, hom es planteja fins a quin punt, quan una determinada persona actuava com a creditor, no hi havia la intenció d'apropiar-se temps a venir dels béns immobles de l'endeutat. És

---

⁹⁶ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 256, f.170.

⁹⁷ AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T. 79; T.83, f.138.

⁹⁸ Ferrer Alòs, Llorenç, "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (segle XVIII)" *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 122 i ss.

⁹⁹ AHFF. Arx. Not. Canet, T. 79.

CAUSES DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1660-1700

DEBITORIS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	11%	7%	18%	7%
INVERSIÓ BENS IMMOBLES	15%	10%	6%	14%
INVERSIÓ FINANCERA	0%	2%	1%	
PAGAR DEUTES	26%	50%	40%	32%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	7%	8%	25%	44%
CAUSA DESCONEGUDA	41%	23%	10%	2%

CENSALS MORTS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	9%	3%	16%	26%
INVERSIÓ BENS IMMOBLES	26%	22%	14%	7%
INVERSIÓ FINANCERA	1%			
PAGAR DEUTES	19%	32%	41%	43%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	14%	25%	22%	16%
CAUSA DESCONEGUDA	30%	17%	5%	7%

VIOLARIS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS			9%	29%
INVERSIÓ BENS IMMOBLES				
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	43%	100%	79%	70%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	7%		2%	
CAUSA DESCONEGUDA	50%		9%	

VCG	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	2%		14%	6%
INVERSIÓ BENS IMMOBLES				
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	27%	27%	50%	70%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	31%	23%	26%	23%
CAUSA DESCONEGUDA	64%	50%	9%	

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
DEUTES	22%	25%	21%	26%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	78%	63%	79%	74%

una mera hipòtesi, però s'observa molt sovint, que el morós ofegat per pensions de censals endarrerides i per la necessitat de lluir censals i deutoris opta per vendre part del seu patrimoni al seu creditor. Gràcies a aquesta estratègia, el comprador aconseguia fer-se amb una peça de vinya a un preu més baix.

Sovint la VCG va esdevenir l'instrument idoni per pagar dots i legítimes. És una opció arriscada, ja que perjudicava a l'hereu i, en conseqüència, al nivell social de la família. Comportava la degradació col·lectiva de tota la institució familiar. Amb tot, es preferia la VCG, ja que hi havia la possibilitat de poder retornar els diners i recuperar el patrimoni esmerçat. Possiblement, la situació de Miquel Refart exemplifica les dificultats, que el casament d'una filla podia suposar per qualsevol família. Refart, candeler de cera de Vilassar, va vendre a carta de gràcia una peça de terra campa, per tal de pagar pensions endarrerides i lluir un censal mort de 200 lliures, que tenia consignat a Pau Benus, gendre seu, per dot de la seva filla. La venda va ésser realitzada amb la condició de poder recuperar la peça de terra en un futur immediat¹⁰⁰.

Si el deutor i el censal mort constituïen el primer pas cap a l'endeutament, la compravenda i la venda del dret de lluir i quitar esdevenien la darrera fase cap a l'alienació de part del patrimoni. Entre les causes adduïdes es constata el predomini de la llució de deutes, al voltant d'un 74%, front al pagament de préstecs, aproximadament un 25%. La llució d'un censal mort es va configurar com el principal motiu pel qual els deutors es desprenien d'una parcel·la de terra a Vilassar, Llavanes i Arenys de mar. En canvi, a Canet va predominar les compravendes per anul·lar deutoris.

Així, doncs, la lectura de les causes per les quals hom signava una venda evidència la fragilitat de la unitat familiar. El pagament d'un dot¹⁰¹, el rescat d'un fill captiu a Alger¹⁰² o fins i tot les medecines comprades a l'apotecari¹⁰³ per una malaltia desencadenaven la pèrdua del patrimoni familiar. En ocasions, els deutes ja havien estat consignats pels pares i corresponia als hereus anul·lar-los. Així, per exemple, Miquel Batlle, mulater de Canet va haver de vendre una vinya al seu gendre a l'abril de 1671, per

---

¹⁰⁰ ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1475, f.139.

¹⁰¹ Per pagar a la seva filla 155 lliures de dot, Jacob Blanch i Bonhivern, pagès de Vilassar, li ven una part d'una peça de terra al 1693.T.1524 f 37

¹⁰² Gabriel Brucat Puig ven una vinya per lluir un censal mort, que havia estat creat per pagar el rescat del seu fill captiu a Alger. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 65, f. 423.

¹⁰³ Pau Cabanyes ven determinats censos a Pau Golart, apotecari de Canet, per tal de lluir els deutes contrets a la seva botiga. AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar. T. 233, f. 62.

tal de poder lluir tots els censals morts rebuts en herència¹⁰⁴. Altre aspecte curiós és el fet de què el comprador no és un estrany. Sovint es prefereix vendre la casa o la peça de terra a un familiar, ja que d'aquesta manera el patrimoni segueix en mans de la família.

Les vendes del dret de lluir i quitar sovintegen, quan una vegada signada la VCG, l'endeutat no és capaç de resoldre els seus deutes. Així, la família Milans d'Arenys de Mar va vendre a carta de gràcia una casa a Bonaventura Milans, a fi de cancel·lar un deutor de 355 lliures. Al febrer de 1673, 13 anys més tard de la signatura de la VCG, la família Milans va acabar per desprendre's del dret de lluir i quitar al mateix Bonaventura Milans. Curiosament, però, la casa venuda afronta una part amb la casa del comprador¹⁰⁵.

A les darreries del set-cents, les fonts evidencien un increment del crèdit per inversió. En alguns casos, fins i tot, la inversió va superar al deute. A priori pot resultar força inversemblant, si es té en compte, que tot sembla indicar que fou una etapa recessiva. L'anàlisi, profund, de les causes permetrà desvetllar aquest interrogant.

En general, un 20% dels deutoris se signava per causes relacionades amb la inversió. En canvi, un 70% es va originar per pagar o lluir deutes. Majoritàriament l'origen de molts d'aquests dèbits estaria en la necessitat de pagar préstecs. A les poblacions marineres, va sovintejar els deutoris relacionats amb el comerç. Al 1793, el patró arenyenc, Tomàs Rius, va reconèixer deure a Josep Illa, comerciant, 800 lliures, les quals havien estat deixades "per las ocurrencias de mos negocios"¹⁰⁶. Sovint l'origen del deute va raure en el finançament d'un viatge a les Índies. Així, es documenta un deutor signat per un mariner de Canet "per fer viatge a la America"¹⁰⁷. El pagament de vals marítims, així com la compra de barques i mercaderies serien algunes de les causes ressenyades en la documentació. La inversió en béns immobles és poc significativa, tret de Llavaneres.

Més enllà de les tipologies més o menys recurrents arreu com ara dots, enterraments, medecines, pensions de censos o censals morts i compra d'aliments, sobresurten d'altres més específiques del món dels mariners. Sens dubte, la participació dels catalans a la Carrera d'Índies va ocasionar moltes baixes. Entre 1778 i 1820, més de 250 embarcacions del comerç lliure es van perdre bé a l'anada bé a la tornada a causa

---

¹⁰⁴ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 68, F.121.

¹⁰⁵ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.233, f.75; T.69, f.108.

¹⁰⁶ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1157, f.185.

dels naufragis, dels incendis, dels atacs del cors, de la pirateria o de les malalties¹⁰⁸. La mort o senzillament l'absència del cap de casa va abocar a la família a una feixuga situació econòmica. Tot plegat s'agreujaria amb les males collites finiseculars.

Es localitza alguns deutoris, que es varen originar a causa de l'absència del cap de casa. Per exemple, al 1792 destaca el debitori signat per Ana Baró Sans, muller de Marià Baró, pilot d'altura, que es trobava absent a Amèrica. En aquest crèdit, la dona reconeixia deure a Vicenç Riera, forner arenyenc, 300 lliures "*por el valor del pan que me ha suministrado a mi y a mis hijos*"¹⁰⁹.

A les darreries del set-cents, els maresmencs varen utilitzar el censal mort, preferentment per resoldre qüestions de caire inversor. Per primera vegada, s'observa un predomini de la inversió, un 54%, en detriment dels deutes, un 42%. A totes les poblacions la inversió preval al deute, excepció de Canet. Les causes més repetides són la "expedició de negocis" i la construcció de cases.

Malgrat tot, aquest darrer motiu és especialment important a Canet. De fet, ja s'ha fet esment, anteriorment, a la localització de vendes de patis de terra per part de Macia per edificar-hi cases. A les darreries de la centúria, tindria lloc una febre constructora a Canet de Mar, segons es desprèn de les fonts consultades: compravendes de patis de terra per edificar i censals morts per construir cases. Paral·lelament, un nombre elevat de treballadors i pagesos de St Iscle i St Cebrià de Vallalta emigrats a Canet es varen endeutar per construir cases. L'arribada d'un flux migratori important i la demanda de cases dels oriünds de Canet hauria propiciat aquest creixement constructiu. Sovint els fills s'endeuten per bastir una casa al costat de la llar paterna. Per exemple al 1777, Jaume i Josep Misser, treballadors de Canet, varen signar un censal mort per acabar de construir un habitatge, que pare i fill tenen unit i agregat a la casa pairal¹¹⁰.

Amb tot, aquesta febre constructora no s'evidencia en la compra de béns immobles, ja que els percentatges són força modestes, no superen el 9%. El crèdit derivat del pagament de deutes és un altre bloc important. Una bona part dels quals està estretament relacionat amb els efectes del bloqueig naval. En alguns casos, l'absència del marit va desencadenar demores en el pagament de les obres, que s'estaven realitzant a la

---

¹⁰⁷ AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T.1231, f.111.

¹⁰⁸ Delgado, Josep M., "La navegació catalana d'altura: els mariners de comerç lliure" *L'Avenç*, núm. 35, p. 135.

¹⁰⁹ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.1156, f.48.

¹¹⁰ AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T. 1222, f. 306.

CAUSES DE L'ENDEUTAMENT AL PERÍODE 1775-1800

DEBITORIS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	25%	31%		5%
INVERSIÓ BÉNS IMMOBLES	3%	3%	3%	17%
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	31%	47%	42%	44%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	38%	16%	55%	33%
CAUSA DESCONEGUDA	2%	3%		

CENSALS MORTS	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	53%	39%	48%	41%
INVERSIÓ BÉNS IMMOBLES	4%	7%	9%	9%
INVERSIÓ FINANCERA			4%	
PAGAR DEUTES	22%	36%	9%	34%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	14%	17%	23%	14%
CAUSA DESCONEGUDA	6%		4%	2%

VCG	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
INVERSIÓ ACT INDUSTRIALS COMERCIALS	31%	11%	49%	25%
INVERSIÓ BÉNS IMMOBLES				
INVERSIÓ FINANCERA				
PAGAR DEUTES	19%	22%	13%	30%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	19%	67%	15%	35%
CAUSA DESCONEGUDA	31%		23%	10%

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PAGAR DEUTES	57%	22%	39%	59%
LLUIR DEUTES ANTERIORS	53%	78%	61%	40%

casa¹¹¹. Per tant, un crèdit originat per inversió es transforma en un deute. En d'altres situacions, el cap de casa preveient el clima conflictiu que es respirava i la llarga durada del viatge a Amèrica, creava un censal mort per tal de poder mantenir la seva muller i fills durant la seva dilatada absència¹¹².

Sens dubte, la combinació de guerra i carestia d'aliments seria nefasta per les poblacions de la Marina als anys 90 i afectaria, especialment, a aquells sectors de la societat més vulnerables i desprotegits, com eren les vídues, els vells i els infants. A tall d'exemple, sobresurten els censals morts creats per Rita Puig, vídua d'un mariner, al maig de 1797 per tal de fer front a les despeses ocasionades per "*haber tingut malalties i per sustentar-me a mi i a les dues filles meves*"¹¹³. Més dramàtica és la situació de Maria Cullera, vídua d'un mariner d'Arenys de Mar, on malaltia, vellesa i pobresa es combinen donant lloc a l'espoliació de part del patrimoni.

"Al juny de 1777, Maria Cullera, vidua de Arenys de que en la actualitat me trobo en unas edad avancada, com es de mes de 85 anys, ab la major necessitat sens tenir de que sustentarme, no discorren altre medi ab que poder subvenir mos precissos y necessaris alimentos mes utilosos a la dita casa y bens de dit mon marit que passa a la creacio de censal mort per pagar Joan Boix Puget 467 lliuras 4 sous 5 diners partidas per socorrer a mis precisos alimentos. Crea un censal mort a Joan Boix Puget, comerciant preu de 467 lliuras 6 sous"¹¹⁴.

Tanmateix, tot sembla indicar, que la situació es va agreujar encara més, segons palesen les compravendes dels anys 1778 i 1783. En el primer cas, Maria Cullera es va desprendre d'una vinya i en el darrer cas d'una petita porció de terra. Els beneficiaris d'aquest deute varen ser els comerciants i les professions liberals. Malauradament, aquesta situació no fou ni l'única ni la més punyent. La misèria i la penúria, que va afectar aquestes poblacions, fou una de les causes, que va propiciar la intensificació del

---

¹¹¹ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1128, f.88.

¹¹² "Al juliol de 1788, Joan Mallol Font, mariner de Canet, per quant espero de proxim passar a viatge en la America que per sa naturalesa ha de ser un poch dilatada y a fi de poder deixa ma muller i familia alguna cosa per sa manutencio, necessito per esto de la infra quantitat y no tenint ni haver pogut discorrer altre medi i expedient millor menos nosciu y mes convenient ma casa y familia, crea un censal mort (...)". AHFF. Arx. Not. Canet, T.1228, f.122.

¹¹³ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1131, f.88.

¹¹⁴ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.326, f.200.

treball femení de les puntes. Les dones per tal d'obtenir alguns ingressos, es dedicarien "a fer puntes pels rics, perquè elles eren pobres"¹¹⁵.

Si la celebració d'un casament es considerava quelcom feixuc, aquesta percepció s'intensificaria encara més als darrers anys de segle. Al 1796, Salvador Moler Cabanes, sabater va crear un censal mort per dotar a les seves filles "*que en breu se espera celebrar matrimoni*"¹¹⁶. En una de les seves cartes, Pau Andreu, fa esment, també, als efectes econòmics, que provocava el casament d'una filla en una família:

"Poso en ta noticia com tinch promesa Jacinta, ma filla, ab Esteve Martí, mitger de seda. Las apariencias son de ser bon casament. Déu ho fasse (...) Estos casaments me atropellan per rahó als gastos que de si portan, per mes que vullas estalviar (...)." ¹¹⁷ (19-6-1789)

Entre un 14 i un 23% dels censals morts es creava per lluir deutoris, censals morts o VCG. En línies generals, no s'evidencia cap alteració significativa, respecte l'etapa anterior. Sovint la mort d'un familiar anava acompanyada de les despeses derivades d'una llarga malaltia. La família s'endeutava a causa de les visites del metge, les medecines comprades a l'apotecari i finalment l'enterrament i la celebració de misses resades. La situació s'agreujava, si el difunt deixava tota una munió de deutes per pagar, tal com assenyala Valentí Gual¹¹⁸. Aquest fou el cas de Maria Teresa Mauri i del seu fill, que hagueren de recórrer a la creació d'un censal mort de 300 lliures per tal de cancel·lar els deutes del difunt¹¹⁹.

Les VCG varen continuar essent un instrument de crèdit vinculat al deute. Amb tot, s'aprecia un increment de les vendes fruit de la inversió. Aquesta tendència és força acusada a Vilassar, on sis de cada deu VCG s'origina per aquest motiu. A la resta de poblacions predomina l'endeutament, tot i que augmenta la inversió. A la localitat d'Arenys de Mar s'aprecia un equilibri entre inversió i deute. Aquesta preponderància s'explica, perquè un percentatge força important de VCG s'originava "per expedició de

---

¹¹⁵ Josep Maria Pons Guri afirma "les freqüents lleves per a la Reial Armada, que afecten en aquests pobles, on la més gran partida dels homes són matriculats de Marina, obliguen a que les dones tinguin d'ajudar la casa amb la retribució del seu treball de fer puntes i, on aquesta activitat no és prou desenrotllada, anant a tirar l'art bé adobtant-lo" *El Museu de la Punta d'Arenys de Mar*, p.12.

¹¹⁶ AHFF. Arx. Not. Canet, T.1232, f.63.

¹¹⁷ Martí Coll, Antoni, *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*, Mataró, 1967, p.41.

¹¹⁸ Gual Vilà, Valentí, *Terra i guerra. Rocafort de Queralt*, p. 55.

¹¹⁹ AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T. 1229, f.9.

negocis”. Sobresurt un cert equilibri entre les VCG creades per pagar préstecs i per lluir deutes anteriors. Només a Canet de Mar preval la lluita de deutoris i censals morts.

La documentació esmenta tota mena de causes: multes per contraban de tabac, medecines, cadastre i lluita de deutoris i censals morts. Si les guerres internacionals varen sacsejar els pilars econòmics de les poblacions mercantils, l'impacte de les males collites encara agreujaria aquesta crisi. Al 1796, Josep Recasens, treballador de Canet, va vendre a carta de gràcia per tal de fer front als deutes i als efectes de les males collites dels últims dos anys¹²⁰.

La compravenda va suposar el darrer pas cap a la pèrdua del patrimoni. No és estrany, que els endeutats es resisteixin a recórrer aquesta solució tan dràstica. Únicament s'optava per la venda, quan l'acumulació de deutes era notòria, o bé quan una fatalitat acabava per donar el darrer toc de gràcia a la fràgil situació econòmica dels endeutats. Sens dubte, les males collites finiseculars abocarien a nombroses famílies a l'alienació de la casa o la peça de terra. S'evidencia un equilibri entre pagament de préstecs i lluita de deutes anteriors. Molt sovint no hi ha un deute consolidat, però si tota una munió de petits endarreriments que es van engrandint.

Majoritàriament, la necessitat de lluir un censal mort desencadenava la contractació d'una compravenda. Ara bé, això no volia dir que al darrera d'aquest crèdit no hi hagués tot un reguitzell de petits deutes. Sovint es fa difícil assenyalar, quina hauria estat la causa de la venda. Entre els motius adduïts, hom documenta pensions impagades de censals mort i de censos, deutoris per pagar aliments, medecines, sous de metges i cirurgians, així com funerals, misses i deutes rebuts en herència. Amb tot, l'acumulació de deutes sembla haver estat més acusada a la dècada dels 90.

Qualsevol esdeveniment familiar podia alterar la fragilitat de la unitat familiar. La mort d'un dels membres de la família desencadenava tot un seguit de despeses: pagament del funeral, misses i la lluita dels deutes del difunt. Així, Jacint Cassola, mariner arenyenc, va haver de fer front al 1793 per una banda, als costos derivats del funeral, misses i llegats testamentaris, valorats en més de 200 lliures, i per altra banda, a les pensions retardades de censos¹²¹.

---

¹²⁰ AHFF. Arx. Not. Canet de Mar, T.1232, f. 77.

¹²¹ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T.1128, f.54.

Però sens dubte, la crisi finisecular va causar autèntics estralls a la Marina. Els manuals notariaus fan al·lusió a l'escassetat monetària que hi havia. De fet, Teresa Auladell ha de recórrer a una compravenda, perquè *“es el medi menos nosciu en estas circunstancias no trobanse qui dexa diners o bestreta a for de censals”*.¹²² No seria aquesta, una de les causes que explicaria la vinculació del censal mort a les institucions eclesiàstiques?

Al llarg del buidatge, les fonts fan esment a l'alienació de part del patrimoni familiar per part de mullers de mariners a fi poder subsistir. Així, la llució d'un censal, el pagament de pensions de censals i de censos i finalment el retorn dels diners deixats per poder sobreviure a causa *“de que dit mon marit en fa 3 anys de sa ausencia i no ma enviar ningun socorro per poder viure”* varen abocar inexorablement a Margarida Xifré cap a la pèrdua de la casa¹²³.

En d'altres casos, l'alienació de part del patrimoni va venir determinat no tant per la llució de deutes anteriors, sinó per la necessitat imperiosa de disposar de diners per poder comprar aliments. Aquest és el cas de la compravenda signada el 1799 per Teresa Torras Fabrega¹²⁴. El bloqueig naval va dificultar als mariners catalans residents a Amèrica fer arribar els diners aconseguits a llurs famílies. Finalment, a tot això caldria afegir l'encariment dels aliments de primera necessitat.

Generalment, hom preferia anar contractant deutors i censals morts per tal de fer front a la manca de líquid. Només en aquells casos més extrems, l'endeutat optava per desprendre's d'una part del seu patrimoni. És en aquests darrers casos, quan la documentació és més precisa i rica en detalls. L'acumulació de pensions retardades, el pagament d'un dot d'una filla, les despeses derivades d'una malaltia, així com la necessitat d'adquirir aliments varen desencadenar la pèrdua d'una peça de terra. En aquelles situacions més dramàtiques s'acabava per vendre la pròpia llar familiar.

Andreu Rodon, bracer de Llanerres, i Josep Borrell, torner arenenc, representen dues vies cap a l'endeutament. Així, Rodon¹²⁵ va contractar un deutor, posteriorment una VCG, un censal mort i finalment una compravenda. Borrell¹²⁶ es va

---

¹²² ACA. Arx. Not. Llanerres, T. 1308, f. 21.

¹²³ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1130, f. 163.

¹²⁴ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 1135, f. 31.

¹²⁵ ACA. Arx. Not. Llanerres, T. 1298, f. 121; T. 1301, f. 13;

¹²⁶ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar. T. 1146, f. 192 i 253.

endinsar en una complexa teranyina de deutoris, censals morts, compravendes. Tot plegat, va propiciar, que acabés venent de la casa.

Tanmateix la penúria i el clima bèl·lic es va deixar sentir, també, a les poblacions rurals. Al 1794, Joan Rodon del quintar, pagès de Llavaneres, va vendre una parcel·la a un comerciant barceloní, per tal de pagar la contribució al sometent contra França, el cadastre i les pensions de censos endarrerides¹²⁷. Totes les poblacions i tots els estrats de la societat varen patir els efectes de la guerra i les males collites. Amb tot, si el bloqueig naval va resultar tan letal a Canet i Arenys de Mar, va ésser precisament pel tipus d'economia, que s'havia desenvolupat. En contrast amb d'altres localitats del Maresme, Arenys de Mar i Canet havien apostat decididament pel comerç. Les males collites agreujarien la crisi arreu. Possiblement els més beneficiats d'aquesta conjuntura varen ésser els comerciants i negociants. Molts d'ells eren antics mariners, que havien canalitzat les seves inversions a diferents sectors econòmics: el comerç, l'agricultura i el crèdit.

El recurs d'invertir en múltiples sectors econòmics ha estat documentat per Isabel Lobato¹²⁸ en la seva anàlisi sobre les companyies mercantils barcelonines de la segona meitat del disset. Precisament, aquesta historiadora va evidenciar, que una part de l'elit barcelonina preferia diversificar els riscos repartint les seves inversions entre diverses societats, a través de les quals podria multiplicar les oportunitats de guanys. Per tant, la major disponibilitat econòmica i la mentalitat d'aquest col·lectiu afavoriria aquesta estratègia econòmica.

En el decurs dels anys, el percentatge de crèdits vinculats a la inversió va anar adquirint més pes a totes les poblacions. Els deutes o bé mantenen la seva posició o bé retrocedeixen. Sovint aquesta aleatorietat està relacionada amb les limitacions de la pròpia font documental. Majoritàriament predominen els crèdits vinculats als debits. Aquesta preponderància dels deutes s'altera a les darreries del set-cents en determinades poblacions: a Canet, Arenys de Mar i Llavaneres amb els censals morts i a Vilassar amb les VCG.

Una vegada més l'anàlisi dels resultats aportats per la bibliografia possibilitarà que es pugui contextualitzar millor els fenòmens apreciats al Maresme. Al Vallès

---

¹²⁷ ACA. Arx. Not. Llavaneres, T.1308, f.162.

¹²⁸ Lobato Franco, Isabel, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*, p. 61.

Oriental, Jaume Dantí¹²⁹ remarca que la causa fonamental de l'endeutament més profund era la carestia. Sens dubte, més d'un any de collita deficient era difícilment superat pel petit camperol, tenint en compte la quantitat d'extraccions que calia fer de la producció i sense oblidar la part reservada per a la propera sembradura. En aquestes circumstàncies, hom contractava censals petits, que no es podran lluir. Si la conjuntura continuava decreixent, s'incrementava els préstecs i s'arribava a les vendes a carta de gràcia i finalment a la perpetuïtat.

En l'anàlisi de les companyies mercantils barcelonines durant la segona meitat del disset, Isabel Lobato¹³⁰ confirma, que, tot i que els comerciants i industrials no acostumaven a recórrer a la contractació de censals morts, quan s'utilitzava, era o bé per subvenir les necessitats de la vida privada, o bé per adquirir béns immobles.

Al Bages, Sanmartí estudia l'endeutament del mas familiar i evidencia, que els censals morts s'utilitzen per pagar pensions endarrerides, impostos, censos i dots. En canvi, el debitori es vincula a la inversió¹³¹.

Llorenç Ferrer¹³² afirma, que els pagesos i artesans bagencs del divuit s'endeutarien per causes diferents. Els camperols es destacaven per la renovació de deutes i pel pagament de dots, enterraments i legítimes. En canvi, els artesans sobresortien per l'adquisició de béns immobles. Les VCG s'originaven per fer fronts a diferents deutes (dots, censos, robes, cereals), així com per fer cara a deutes anteriors (debitoris, censals morts, quitació de VCG).

A la Conca del Barberà, Valentí Gual, detecta que una bona part dels censals es creava per a "subvenir necessitats", dots, peces de terra comprades i finalment dur a bon port les disposicions testamentàries d'ascendents i parents. Per tant, hom aprecia una extraordinària similitud respecte al Maresme. Si la majoria de les compravendes es produïa per "resoldre necessitats urgents", a partir de la tercera dècada del set-cents sovintejaran les derivades del pagament del cadastre¹³³.

---

¹²⁹ Dantí Riu, Jaume, *Terra i població al Vallès Oriental*, pp.265-266.

¹³⁰ Lobato Franco, Isabel, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial*, p. 190.

¹³¹ Sanmartí, Roset, Carme, *La pagesia benestant al Bages. El mas Sanmartí*.

¹³² Ferrer Alòs, Llorenç, "L'església com a institució de crèdit: les quotidianes distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX" *Recerques*, núm. 18, p. 42.

¹³³ Gual Vilà, Valentí, *Terra i guerra. Rocafort de Queralt a l'edat moderna*, pp. 25 i 55.

Al País Basc¹³⁴, els pagesos recorrien al crèdit a causa d'una mala collita, un dot o la compra d'animals de tir i parcel·les de terra. Si la conjuntura econòmica era favorable, el camperol podia cancel·lar els deutes. En cas contrari el pagès contractava successius crèdits fins que acabava signant la compravenda de la casa. Aquest fenomen es produeix especialment a partir de 1770.

A Astúries¹³⁵, els principals motius de la creació de censos estaven estretament vinculats a la subsistència, operacions de crèdit, compra de terres, obres pies i despeses sumptuoses. Només un 5,67% dels censos es destinava a millores agràries.

En definitiva, les causes, per les quals hom recorria al deute eren similars arreu: males collites, lluçió de deutes anteriors, legítimes, dots, enterraments (...). En tot cas, caldria esmentar algunes especificitats maresmenques com ara la proliferació de deutes per adquirir cereals a principis del sis-cents, detectat per Giménez Blasco, i els crèdits vinculats al bloqueig naval a les darreries del set-cents. L'absència d'aquest darrer aspecte, a la bibliografia, s'explicaria per la manca d'estudis sobre el deute a les poblacions marineres i comercials.

5. La pèrdua de la propietat

Sens dubte, les VCG i les compravendes fruit dels deutes reflectien una situació econòmica molt crítica, ja que el deutor havia de desprendre's d'una part del seu patrimoni per pagar els dèbits. En línies generals, no s'evidencia alteracions massa significatives al llarg dels segles, quan s'analitza quin era l'objecte espoliat. Peces de terra, botigues, barques, fruits, censos, drets de rabassa morta, masos i drets de lluir i quitar sovintegen a la documentació.

Amb tot, s'observa un increment de les compravendes de cases en el decurs de les centúries. Si a les primeries del disset un 4% dels béns immobles venuts corresponia a l'habitatge, a les darreries del sis-cents suposava un 13%, i finalment a les acaballes del divuit ja constituïa un 20%. Aquesta tendència alcista podria obeir a diferents causes: o bé per un agreujament del deute, fet pel qual el morós acabaria per desprendre's de la llar familiar, una vegada venudes les altres propietats; o bé per una reorientació de les inversions en béns immobles. Així si inicialment l'adquisició de peces de terres

---

¹³⁴ Fernández de Pinedo, Emiliano, *Crecimiento económico y transformaciones sociales del País Vasco. 1100-1850*, p.262

canalitzava una bona part de les inversions, amb el decurs dels anys la compra de cases seria considerat un bé més rendible. Aquests resultats s'haurien de relacionar, també, amb l'increment de la tinença de cases detectat als inventaris post-mortem de les darreries del set-cents. Així mateix caldria agregar a tot plegat l'increment dels deutes derivats de la construcció d'habitatges. Aquest fenomen fou especialment notori a les viles més comercials. Per tant, les dues hipòtesis podrien ésser perfectament factibles.

El recurs al dret de lluir quitar va suposar el darrer pas després de la signatura de la VCG. En aquests casos, el deutor es va mostrar incapaç de resoldre els seus problemes financers i va acabar per vendre, definitivament, la peça de terra o la casa que anteriorment havia empenyorat. Aquesta situació representaria el model clàssic d'endeutament. La seqüenciació cronològica reflecteix una tendència recessiva a l'hora de signar una VCG i posteriorment el dret de lluir quitar. Si a les primeries del disset, el dret de lluir quitar representava un 23% de les compravendes del Maresme i a les darreries del set-cents encarnava un 12%, a les acaballes del divuit simbolitzaria un 7%. Malgrat tot, aquesta opció estava més arrelada a les poblacions més rurals. De fet, l'anàlisi dels instruments de crèdit ja ha evidenciat un predomini de les VCG al món agrari. Per tant, resultaria força versemblant aquesta preponderància.

Possiblement un dels aspectes més interessants de l'endeutament és els efectes, que ocasionava sobre la societat. En uns casos, propicia la lenta desintegració de masos i extenses propietats. Inicialment el deutor recorre a la parcel·lació dels seus dominis territorials per anar retardant l'espoliació definitiva de les peces més preuades i del mas¹³⁶. En altres casos, afavoreix la configuració de grans dominis, gràcies a l'adquisició de peces limítrofes a la del comprador.

Si s'analitza el percentatge de compravendes, que delimita una part amb el comprador, es consigna un equilibri entre les primeries i les darreries del disset, un 12%, i un increment a les acaballes del set-cents, un 19%. A inicis del sis-cents, a Canet i Vilassar, un 17% i un 7% de les vendes afrontava una part amb l'adquiridor. A la resta de períodes, es cospa dues tendències força marcades: Vilassar i Lllavaneres se situen a la banda alta, i Arenys de Mar i Canet a la baixa. Per tant, la conformació de dominis

---

¹³⁵ Gómez Alvarez, Ubaldo, *Estudio histórico de los préstamos censales del Principado de Asturias (1680-1715)*, pp. 380 i ss.

¹³⁶ Aquest fenomen ha estat observat, també, al País Basc. Segons Pinedo inicialment es venien les peces accessòries, després les camps i finalment l'edifici. Fernández de Pinedo, Emiliano, *Crecimiento económico y transformaciones sociales del País Vasco. 1100-1850*.

territorials predominaria a les àrees amb una vessant més agrària. Aquesta circumstància s'ajustaria al predomini de treballadors sense terres detectat en estudiar l'estructura socioprofessional i la sociologia de l'endeutament a Vilassar i Llavanes. Malauradament, no es pot contrarestar aquesta informació amb els capbreus a causa de la manca de fonts al segle XVI i XVIII.

Les fonts notarials reflecteixen la desmembració de masos. En ocasions, es tracta de la venda d'un tros de terra per resoldre una necessitat puntual de diners. Aquest és el cas de Pere Lluria¹³⁷, pagès d'Arenys de Munt. Al 1611, aquest agricultor va vendre un tros de terra del seu mas per pagar el dot de la seva filla i altres deutes. Les afrontacions indiquen, que la parcel·la venuda delimita amb el venedor. És per tant l'inici de la desmembració del patrimoni familiar. En d'altres situacions, el fadrístern es desprèn de la peça de terra, que li corresponia com a legítima. Al 1597, Antoni Rocosa¹³⁸, mariner d'Arenys de Mar, venia una porció de terra del mas Rocosa de St Iscle de Vallalta. Aquest cas és força paradigmàtic, ja que reflecteix algunes les sortides professionals dels cabalers de les poblacions rurals properes a Arenys de Mar i Canet: la marina.

Si abans es feia esment del fenomen de la parcel·lació de terres per resoldre dificultats econòmiques per part del venedor, ara cal fer al·lusió a la configuració de dominis territorials des del punt de vista del comprador. L'adquiridor de la propietat ha anat successivament apropiant-se de les terres adjacents. Cal ressaltar la compravenda realitzada per la muller de Pau Bessant¹³⁹, bracer d'Arenys de Munt, a Bonaventura Milans, negociant d'Arenys de Mar, al 1670. Les afrontacions assenyalen, que la peça delimita a migdia, occident i orient amb Milans. Una vegada més s'evidencia un transvasament de béns immobles cap als sectors mercantívols de la societat. Al 1662, Cristòfol Benus¹⁴⁰, pagès de Vilassar, va vendre a Antoni Lloberas, també, pagès vilassarenc, una peça de terra. Al cap d'un mesos el deutor va vendre a carta de gràcia la prolongació de la terra camp alienada anteriorment al mateix adquiridor.

En les situacions més crítiques, hom signava la venda del mas. Aquest és el cas de Benet Llauger del mateix mas Llauger de Canet. Fins i tot en aquesta circumstància, el venedor fragmenta el mas. Així, primer es desprèn *"tot lo estudi fins a la paret del celler*

---

¹³⁷ AHFF. Arx. Not. Montpalau, T. 115, f. 117.

¹³⁸ AHFF. Arx. Not. Montpalau, T. 99 bis.

¹³⁹ AHFF. Arx. Not. Arenys de Mar, T. 67, f. 154.

ab sas cambras, una sobre lo estudi i altre sobre la pallissa, reservantse jo dit Lleuger el celler i la resta de la casa a un preu de 100ll” al 1696. Tanmateix l’acumulació de deutes era massa acusada i finalment acaba per vendre l’altra part del mas “*lo que vuy es cuyna ab sa cambra sobre aquella juntament lo forn y fornal*” al mateix any 1696. Curiosament l’adquiridor no és la mateixa persona.¹⁴¹

Més enllà de si la venda a carta de gràcia suposava un dels darrers passos per desprendre’s de la terra empenyorada, aquest instrument creditor va desencadenar l’establiment d’un seguit de pactes. Es fixava la data de la llüició i les obligacions i deures del comprador i venedor. A tall d’exemple, es reproduïx les condicions acordades entre el comprador i venedor, ambdós pagesos:

“El març de 1614 Antic Tay, agricultor de Premia, pro subventione Pau comalada, agricultor de Vilassar 50 lliuras ven a carta de gracia Pau comalada una terra herma ab pacte condicions que vos dit Comalada dins 3 anys hayau de plantar vinya a us i costum bon pages y dit dins termini no la heu plantada que nosaltres vos puga forçar ha plantarlo (...) no pugan quitar que no sien passats 12 anys dit die present comptador”.¹⁴²

Finalment a les darreries del set-cents, s’introdueix un nou element en els pactes per venda a carta de gràcia: el pagament del cadastre. Així, a l’abril de 1791, Pau Buxo, pagès de Vilassar va vendre a carta de gràcia una vinya a Miquel Serra, treballador de la mateixa localitat, per “expedició de ses negocis”. En el contracte, es determinava que l’adquiridor pagaria el cadastre corresponent. També es concretava, que si la recuperació de la peça tenia lloc al mes d’abril, el venedor s’havia de quedar amb els fruits de la terra i pagar les despeses derivades del conreu de la peça al comprador. Contràriament si la llüició es produïa després de l’abril, li corresponia la tinença dels fruits a l’adquiridor.¹⁴³

La lectura dels resultats aportats per la bibliografia ha de possibilitar contextualitzar millor alguns dels fenòmens consignats en aquesta comarca. Així, si anteriorment es ressenyava l’ascens percentual de les vendes de cases al Maresme al llarg dels segles moderns, aquest increment hauria estat encara més acusat a la Conca del

---

¹⁴⁰ ACA. Arx. Not. Vilassar, T.1462, f. 26-30.

¹⁴¹ AHFF. Arx. Not. Canet, T. 90, f. 434 i 443.

¹⁴² ACA. Arx. Not. Vilassar, T. 1556, f. 168.

¹⁴³ ACA. Arx. Not. Vilassar. T.1603, f. 84.

LA PÈRDUA DE LA PROPIETAT

Període 1580-1620

VCG	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	3	6	131	18
CASES			3	2
MAS			1	
CENSOS			9	1
CENSAL MORT			1	
FRUITS				1
INDETERMINAT			2	1
TOTAL	3	6	147	23

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	6	7	59	14
CASES	2	3	2	
MAS			1	
CENSOS		1	2	3
CENSAL MORT			1	
VIOLARIS			2	
C MORTS	4	3		
MOBILIARI			1	
DRET RABASSA		2	3	
DRET LLUIR QUITAR	1	2	39	13
TOTAL	13	18	110	30

Periode 1660-1700

VCG	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	28	15	104	12
CASES	19	4	3	1
BOTIGUES			1	
MASOS	2			
CENSOS	2	5	7	
VIOLARIS				1
DRETS RABASSA			1	
FRUITS		2	7	3
PINS, ALZINES			1	
TOTAL	51	26	124	17

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	53	42	115	45
CASES	32	16	18	
BOTIGUES	1			
CELLER			1	1
MASOS	2			
CASES I PECES DE TERRA	1			
POUS D'AIGUA			1	
BARQUES	3	21		
BOTES		1	3	
CENSOS	7	9	14	7
CENSAL MORT	3	2	10	2
DRETS		1		
ANIMALS			1	
DRETS RABASSA		2	1	
FRUITS	3	2	4	
DRETS LLUIR QUITAR	16	11	48	2
INDETERMINATS	3		2	
TOTAL	124	107	218	57

Període 1775-1800

VCG	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	13	8	43	16
CASES	4		2	1
BOTIGUES	1			
HABITACIONS	1			
CENSOS	2			3
DRETS RABASSA	1			
FRUITS	3	2	3	
INDETERMINAT				
TOTAL	25	10	48	20

COMPRAVENDES	ARENYS MAR	CANET	VILASSAR	LLAVANERES
PECES DE TERRA	99	96	41	28
CASES	40	24	8	11
CELLERS		1		
MAS		1		
CASES I TERRES			1	
POUS D'AIGUA	1			
CENSOS	4	4		2
CENSAL MORT	1	1	1	1
DRETS		3		
DRETS RABASSA	1	2		
FRUITS	6			
DRETS LLUIR I QUITAR	9	10	5	5
INDETERMINATS	2	29		
TOTAL	163	171	56	47

Barberà. Valentí Gual¹⁴⁴ assenyala, que un 38% de les vendes corresponia a un habitatge. Aquest percentatge és molt important, si es té en compte que desprendre's de l'immoble comportava la pèrdua de la residència familiar. Malgrat tot, Valentí Gual remarca, que una part d'aquests habitatges era venut per curadors testamentaris. Per tant, caldria suposar que la llar romandria buida.

Finament al Bages, Llorenç Ferrer¹⁴⁵ esmenta, també, la venda de peces de terra, cases, drets de rabassa morta, fruits. Amb tot copsa un fenomen molt interessant, també observat al Maresme. Segons ell, la parcel·lació de terres per part del pagès i l'artesà seria el signe més evident de què el deutor es desprenia d'una petita porció de terra amb l'esperança de poder recompondre, posteriorment, els seus dominis. Massa sovint, però, esdevenia un projecte frustrat.

6. El llarg camí cap a l'endeutament

Sens dubte, la densitat d'aquest capítol obliga a fer un exercici de síntesi sobre els fenòmens observats. L'estudi de l'endeutament partia del convenciment, de què tots els sistemes de crèdit estaven íntimament relacionats. Per aquest motiu, no es podia focalitzar l'anàlisi en un determinat instrument, ja que es corria el risc d'obtenir una visió esbiaixada. Així mateix, el fet d'aplegar dues realitats econòmicament diferents unes, més agràries, i unes altres, més marineres, havia de contribuir a mostrar una imatge menys uniforme dels processos d'endeutament. A tot això, calia afegir la possibilitat d'aprofundir en diferents etapes cronològiques, la qual cosa ha permès resseguir l'evolució dels diferents elements, que configuraven l'endeutament.

L'aproximació als diferents sistemes d'endeutament ha revelat la profunda interrelació existent entre ells. Tot i que hom acostumava a resseguir una certa gradació en la contractació de cadascú: primer el debitori, després el violari, el censal mort, la VCG i finalment la compravenda. Així, el seguiment d'algunes nissagues ha evidenciat, que l'endeutament constituïa una complexa teranyina, on deutors, censals morts, violaris, VCG i compravendes estaven estretament interrelacionats, fins al punt que es plantejava algunes dificultats a l'hora d'escatir, quin havia estat l'instrument creditor inicial i quin havia estat el darrer.

---

¹⁴⁴ Gual Vilà, Valentí, *Terra i guerra. Rocafort de Queralt a l'edat moderna*, p.36.

¹⁴⁵ Ferrer Alòs, Llorenç, "Ventas a carta de gracia y endeudamiento en la comarca de Bages del siglo XVIII" *Actas del II Coloquio de metodología histórica aplicada*, pp. 419 i ss.

L'anàlisi de l'arrelament dels diferents instruments creditors ha mostrat uns resultats força interessants. Així en el decurs de les centúries, el debitori va anar perdent progressivament importància. En canvi, els censals morts i les compravendes varen resseguir una tendència ascendent. Sens dubte, l'important pes adquirit per les compravendes a les acaballes del set-cents revelaria un agreujament de l'endeutament, atès que la contractació d'aquest instrument de crèdit anunciava la pèrdua definitiva d'una part del patrimoni del venedor. Cal ressenyar la rellevància del censal mort al darrer quart del set-cents. Aquesta transcendència resulta sorprenent, ja que alguns treballs sobre aquest període, com el de Llorenç Ferrer, han registrat un descens dels censals morts i un augment espectacular dels deutoris. Al Maresme, l'evolució hauria estat a la inversa: predomini inicial dels deutoris respecte als censals morts i posterior preponderància dels censals morts. Tal vegada, el fet d'haver seleccionat una etapa, en què s'hauria produït un increment de la contractació de censals morts, segons ha remarcat Llorenç Ferrer, pugui justificar aquest contrast.

Tanmateix si aquesta va ésser l'evolució del conjunt de la comarca, l'anàlisi de cadascuna de les localitats de la mostra ha emfatitzat les diferències, que hi havia entre els medis més agraris i els més mercantils. Així, a Vilassar i Llavanes, la representació dels violaris i de les VCG va esdevenir força important, en contrast amb l'exigüitat d'Arenys de Mar i Canet. El violari es va perfilar com un mecanisme creditor obsolet a les demarcacions marineres, ja que de bell antuvi mai va ultrapassar el 3%. En canvi, a Vilassar i Llavanes, hom registra la seva presència amb uns percentatges certament elevats, aproximadament un 20%, fins al període 1660-1700. A partir de 1775-1800 no se'n comptabilitza cap.

S'ha resseguit el plantejament de Saavedra en analitzar la seqüenciació dels crèdits durant les diferents etapes seleccionades. Així, un augment del nombre de deutes revelaria un agreujament de les dificultats econòmiques, atès que hom recorria, majoritàriament, a aquests instruments per afrontar uns deutes o una manca de líquid puntual. Sens dubte, la possibilitat de disposar d'altres fonts de coneixement, com la visió dels coetanis o l'estudi de la cultura material, ha contribuït a contextualitzar millor les tendències apreciades. Així, doncs, el període 1580-1620 es va caracteritzar per un agreujament de les dificultats econòmiques. Així, la contractació de deutes va prosseguir una tendència ascendent. En aquesta ocasió, una part important d'aquest endeutament caldria atribuir-lo a la manca de blat a causa de les males collites, localitzades en aquests

anys i a la progressiva implantació del conreu de la vinya en detriment de les peces cerealícoles.

Durant la segona meitat del sis-cents, els protocols notariais manifesten una tendència recessiva, tot i les pujades dels anys 60 i 80. En aquesta ocasió, la imatge d'una conjuntura expansiva s'enquadraria amb el redreç econòmic apreciat al Principat en aquest període cronològic. Malgrat el clima de creixement econòmic, els efectes de les plagues de llagosta i la revolta dels gorretes es varen deixar sentir en la documentació. Possiblement, les localitats marineres són les que varen resseguir una tendència més ascendent, atès que el nombre de crèdits no va parar de disminuir.

En canvi, en el transcurs del darrer quart del set-cents, la situació econòmica de la comarca hauria experimentat un canvi sobtat. El nombre de crèdits va augmentar sensiblement al període 1786-1795. Tot plegat cal relacionar-lo amb les males collites finiseculars i amb els efectes de les guerres internacionals que varen desencadenar un bloqueig naval.

L'anàlisi de la sociologia de l'endeutament ha corroborat el que s'havia apreciat en estudiar l'estructura professional de les diferents poblacions de la mostra. Així, a Vilassar i Llaveneres, els principals deutors i creditors varen ser pagesos i més tard bracers. En canvi, a Arenys de Mar i Canet, mariners i comerciants, tot i que no s'ha de menystenir la importància del deute pagès i artesanal en algunes etapes. Precisament, el destacat ascens de l'endeutament menestral a les acaballes del set-cents a Arenys de Mar caldria relacionar-lo amb l'augment del nombre d'artesans apreciat en els llibres de matrimonis durant el set-cents. Per tant, confirmaria la fiabilitat de les fonts analitzades.

La coincidència d'uns determinats oficis actuant com a deutors i creditors a la vegada, posaria de manifest l'elevat grau de diferenciació interna. De fet, en el decurs d'aquestes centúries, s'ha evidenciat un retrocés dels pagesos, en contrast amb l'ascens dels treballadors. Precisament, a les darreries del divuit, s'ha documentat un augment important dels creditors d'origen bracer a les poblacions de Vilassar i Llaveneres. Aquesta circumstància evidenciaria, que durant aquests anys s'hauria forjat un notable procés de diferenciació interna dins aquest sector productiu. Les dificultats econòmiques haurien abocat a l'empobriment d'una bona part del món agrícola, a diferència d'una minoria que hauria aprofitat les dificultats dels altres per enriquir-se. Aquest fenomen s'enquadra amb l'ascens dels treballadors localitzat en les partides de casament del divuit.

Tanmateix, a les localitats marineres, la documentació deixa entreveure, també, algunes alteracions força il·lustratives. Tot i que els mariners varen erigir-se com a principals deutors i creditors, cal ressenyar el progressiu ascens dels comerciants com a prestamistes. Precisament, la representació percentual d'aquest últim col·lectiu adquireix una rellevància força notable al darrer període. Tanmateix, la preponderància dels comerciants contrasta amb el seu poc pes en les partides de casament del set-cents. Tot plegat es podria atribuir a dos fenòmens, per una banda, molts mariners s'haurien reconvertit en comerciants i per altra banda, a una reorientació en la inversió d'aquest grup professional a causa del bloqueig naval.

Amb tot, l'estudi minuciós de l'endeutament ha permès apreciar, que determinats instruments de crèdit es varen associar a un col·lectiu professional determinat. Aquest aspecte ha estat ressenyat per Isabel Lobato en la seva investigació sobre les companyies mercantils barcelonines. Així, el debitori va ésser, profusament, emprat per les activitats comercials. En canvi, el censal mort, el violari, les compravendes i les VCG es varen vincular al sector agrari. Des del punt de vista del creditor, el debitori es va vincular, també, al sector més mercantil, el censal mort a l'església i institucions religioses i les compravendes i VCG a oficis agrícoles i a les professions liberals i comercials.

Cal ressaltar, l'hegemonia de l'Església com a institució censalista, molt especialment, a les darreries del set-cents. La preponderància de l'Església és comuna a totes les localitats consultades i s'enquadra amb els resultats ressenyats per la bibliografia. Amb tot, l'augment espectacular de l'Església en aquesta darrera etapa, s'explicaria pel fet que aquest crèdit hauria deixat de ser atractiu per la resta d'inversors a causa de la reducció del seu interès al 1750. Aquesta circumstància provocaria, que l'Església s'apropiés del monopoli del crèdit dels censals morts.

L'anàlisi de les causes de l'endeutament confirma, que el crèdit va esdevenir un instrument associat a les dificultats econòmiques: pagament de deutes i llució de deutes anteriors. L'estudi de les VCG i les compravendes confirma, que varen ser emprats com últim recurs. Així aquests documents palesen que tant la VCG com la compravenda són conseqüència de tot un reguitzell de debits endarrerits: llució de censals morts, debitoris, pensions endarrerides. En línies generals, les causes de l'endeutament semblen haver estat comunes arreu de la comarca i de la bibliografia consultada: dots, legítimes, enterraments, compra de peces de terra, llució de deutes anteriors, pagament del cadastre. Tot i aquestes similituds, la lectura dels manuals notariais corresponents al

Maresme revela l'existència d'unes certes especificitats. Així, cal ressenyar el nombre de deutoris creats per comprar blat a Vilassar i Llavanes. De fet, més de la meitat d'aquest instrument creditor va ésser emprat per comprar blat durant el període 1580-1620. Precisament aquest fenomen va ésser detectat per Giménez Blasco a Mataró en els mateixos anys. En canvi, a les localitats d'Arenys de Mar i Canet no va tenir una incidència tan important. Aquesta diferenciació entre les localitats agràries i les marineres, s'explicaria o bé per l'arribada del blat de mar a Canet i Arenys de Mar o bé per la manca d'una notaria pròpia en aquestes localitats costaneres. Amb tot, la preponderància de l'endeutament per blat s'hauria de relacionar amb la progressiva implantació del monocultiu vitivinícola. De fet, l'anàlisi de l'estructura dels conreus ha permès evidenciar, que aquesta comarca havia apostat decididament per la vinya en una cronologia molt primerenca.

Altra de les singularitats d'aquesta comarca va raure en l'endeutament originat pels efectes del bloqueig naval a causa de les guerres internacionals a les poblacions de Canet i Arenys de Mar. El buidatge dels manuals notariais del darrer quart del segle XVIII detallen els efectes d'aquests conflictes sobre les famílies de mariners: absència del cap de casa per estar retingut a les Índies i l'atur dels mariners i patrons. Precisament, la magnitud dels efectes d'aquests esdeveniments internacionals posa de relleu fins a quin punt l'economia d'aquestes localitats s'havia especialitzat exclusivament en torn al comerç.

Finalment, l'estudi de la pèrdua de la propietat confirma, que la contractació de crèdits va desencadenar, amb el temps, l'alienació d'una part del patrimoni familiar. Es localitza la venda de petites peces de terra, barques, cases, parts de la collita, dret de lluir i quitar i finalment masos. Dins aquest reguitzell de béns immobles, cal ressenyar l'estratègia de fragmentar la peça venuda. Per mitjà d'aquest sistema, es tractava de retardar la pèrdua definitiva de les propietats. L'anàlisi de les afrontacions de la terra venuda ha manifestat, que en determinades ocasions, la peça alienada ja delimitava amb d'altres parcel·les del comprador. Aquest fet afavoria la configuració d'extensions de terres vinculades a una única persona. Tanmateix, aquesta coincidència esdevé encara més reveladora, quan el principal subministrador de crèdit és el mateix temps l'adquiridor de la peça. Aquest fet s'ajustaria al que Josep Maria Torras va evidenciar en el seu estudi sobre la família igualadina dels Padró. En aquests casos, es palesa, que els prestamistes seleccionaven cuidadosament els seus prestadors. Es buscava famílies, que

disposessin d'un bon patrimoni i estiguessin en dificultats econòmiques i si a tot això s'afegia que alguna peça delimitava amb la seva, l'estratègia resultava encara més atractiva. Després calia només esperar el temps necessari, perquè l'endeutat, ofegat pels crèdits, hagués de malvendre les seves propietats.

En definitiva, l'estudi de l'endeutament maresmenc durant els segles moderns confirma que els crèdits varen esdevenir un mecanisme d'expropiació de la propietat, així com un mitjà de diferenciació interna. Després d'haver aprofundit en el crèdit privat, caldrà aproximar-se als deutes públics, els quals estaran condicionats per unes altres variables, com es comprovarà tot seguit.